

IUS

ROCZNIK

Tom **25** (2014) n. 1

MATRIMONIALE

Ze studiów nad kościelnym prawem małżeńskim

Wydawnictwo
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego
Warszawa 2014

© Copyright by Wydawnictwo
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego
Warszawa 2014

Redaktor naczelny
ks. Wojciech Góralski

Zastępca redaktora naczelnego
ks. Henryk Stawniak, Urszula Nowicka

Sekretarze redakcji
ks. Jan Krajczyński, ks. Tomasz Białobrzeski

Recenzenci
*ks. Juan Ignacio Bañares Parera, ks. Giner Dzierżon, ks. Grzegorz Erlebach,
ks. Jan Krajczyński, ks. Grzegorz Leszczyński, ks. Piotr Majer,
ks. Ryszard Sztymiler, ks. Lucjan Swito, ks. Stanisław Paździor, ks. Tomasz
Rozkrut, ks. Wiesław Wenz*

Komitet Naukowy
*ks. Juan Ignacio Bañares Parer, Jan Bleszyński,
ks. Ginter Dzierżon, Juan Fornés de la Rosa, kard. Zenon Grocholewski,
ks. Grzegorz Leszczyński, ks. Bartosz Nowakowski, ks. Józef Wroceński,
Jan Zabłocki*

Projekt okładki: *Stanisław Stosiek*

Za zgodą Kurii Metropolitalnej Warszawskiej

ISSN 1429-3803

Zgłoszenia prenumeraty przyjmuje Wydawnictwo UKSW
ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa, tel./fax 22 839 89 85
Adres redakcji: ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa
www.wydawnictwo.uksw.edu.pl

Wersja pierwotna wszystkich numerów czasopisma to wersja drukowana.

Skład, druk i oprawa:

EXPOL, sp.j., P. Rybiński, J. Dąbek
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek, tel. 54 232-37-23, e-mail: sekretariat@expol.home.pl

SPIS TREŚCI

Ks. Wojciech Góralski, Od Redakcji	5
Urszula Nowicka, Ius Matrimoniale – zawartość roczników	7

ROZPRAWY I ARTYKUŁY

Ks. Giner Dizerzon, Przygotowanie do zawarcia małżeństwa katolika z protestantem	41
Ks. Wojciech Necel, Małżeńska wspólnota życia i miłości w świetle Ef 5,21-33	55
Ks. Jerzy Adamczyk, Kanoniczne aspekty formacji alumnów wyższych seminariów duchownych w dziedzinie duszpasterstwa rodzin	65

ORZECZNICTWO SĄDOWE

Ks. Tomasz Białobrzeski, Komentarz do dekretu Trybunału Roty Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii C. Santiago Panizo Orallo z dnia 2 marca 1998 r. rozstrzygającego prośbę o nowe wniesienie sprawy	89
Ks. Wojciech Góralski, Poważny brak rozeznania oceniającego (kan. 1095, n. 2 KPK) w wyroku Roty Rzymskiej c. Mckay z 14.10.2004 r.	107

RECENZJE I SPRAWOZDANIA

Urszula Nowicka (rec.), H. Franceschi, M. A. Ortiz (red.), <i>Discrezione di giudizio e capacità di assumere: la formulazione del canone 1095</i> , Pontificia Università della Santa Croce. Monografie Giuridiche 43, Milano 2013, 262 ss.	115
Justyna Krzywkowska, Ogólnopolska Konferencja Naukowa Jak przygotować do małżeństwa? (Olsztyn, 9-10 maja 2013)	119

INDEX RERUM

Ks. Wojciech Góralski, Editorial	5
Urszula Nowicka, Ius Matrimoniale – content of annals	7
DISSERTATIONES	
Ks. Ginter Dzierżon, Preparation for Entering Marriage Between a Catholic and a Protestant	41
Ks. Wojciech Necel, Marriage as a communion of life and love in the light of Ephesians 5:21-33	55
Ks. Jerzy Adamczyk, Canonical aspects of the formation of higher seminary student s in the area of family pastoral care	65
JUDICATURE	
Ks. Tomasz Białobrzeski, <i>Comments to decree of the Tribunal of the Rota the Apostolic Nunciature in Spain on 3 March 1998 adjudicated recourse in order to obtain a new presentation of the case</i>	89
Ks. Wojciech Góralski, Gravis defectus discretionis iudicii in the judgment c. McKay of 14.10.2004	107
RECENSIONES – RELATIONES	
Urszula Nowicka (rec.), H. Franceschi, M. A. Ortiz (red.), <i>Discrezione di giudizio e capacità di assumere: la formulazione del canone 1095</i> , Pontificia Università della Santa Croce. Monografie Giuridiche 43, Milano 2013, 262 p.	115
Justyna Krzywkowska, National Scientific Conference <i>How should couples be prepared for marriage? (Olsztyn, 9-10 May 2013)</i>	119

OD REDAKCJI

Jak nietrudno zauważyć, oddawany do rąk Czytelnika kolejny, 25. tom rocznika *Ius Matrimoniale. Ze studiów nad kościelnym prawem małżeńskim* jest edycją jubileuszową. Od ukazania się w Wydawnictwie *Norbertinum* w Lublinie pierwszego tomu tego czasopisma naukowego poświęconego kościelnemu prawu małżeńskiemu upłynęło więc już sporo czasu. Został on wypełniony twórczym wysiłkiem Autorów przygotowujących swoje publikacje przeznaczone do wymienionego periodyku, wieloraką pracą Redakcji oraz stałą troską Wydawców o regularne wydawanie *IM*.

Idea stworzenia czasopisma, które stymulowałoby rozwój badań w zakresie prawa małżeńskiego, tak bardzo znaczącego i „newralgicznego” obszaru prawa kanonicznego, zrodziła się – w końcu lat osiemdziesiątych ubiegłego stulecia – w zamyśle ówczesnego (niżej podpisanego) kierownika Katedry Kościelnego Prawa Małżeńskiego i Rodzinnego na Wydziale Prawa Kanonicznego i Świeckiego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Inicjatywa ta znalazła swoje urzeczywistnienie w 1990 roku, kiedy to ukazał się wspomniany tom nowego periodyku, zawierający osiem rozpraw i artykułów założyciela (Lublin, ss. 206). Wyłącznie jego publikacje (w liczbie ośmiu) „wypełniły” – z konieczności – również tom 2 *IM* (Lublin 1991, ss. 125). Kolejne tomy: trzeci (Lublin 1992, ss. 138), czwarty (Lublin 1993, ss. 142) i piąty (Lublin 1994, ss. 144) zawierały już prace także innych Autorów. Wszystkie te tomy nie miały charakteru instytucjonalnego i zostały wydane sumptem ich redaktora; w 1995 roku periodyk nie ukazał się.

Wraz z rozpoczęciem przez redaktora w 1996 roku pracy naukowo-dydaktycznej na Wydziale Prawa Kanonicznego Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (od 1999 roku Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie) *IM* nabrało charakteru instytucjonalnego, stając się formalnie periodykiem tegoż Wydziału (Rada Wydziału powołała wówczas Redakcję oraz Komitet Naukowy). Kolejny tom *IM* został wydany w wymienionym roku – jako pierwszy, z za-

znaczeniem obok, dla utrzymania ciągłości: 6-7 (1995-1996) – w nowej szacie graficznej. Odtąd ukazuje się każdego roku, zachowując ową podwójną numerację, system jednak numerowego oznaczania poszczególnych tomów ulega odtąd uproszczeniu.

Poczynając od tomu 4 (1993) periodyk zawiera trzy działy publikowanych tam prac: Rozprawy i artykuły, Orzecznictwo sądowe, Recenzje (niekiedy Recenzje i sprawozdania). Na przestrzeni mijającego ćwierćwiecza funkcjonowania *IM* w dziale Rozprawy i artykuły można się doliczyć 195 prac; w dziale Orzecznictwo sądowe – 51 komentarzy do wyroków niemal wyłącznie Trybunału Roty Rzymskiej i 57 wyroków sądów kościelnych w Polsce (z nielicznymi wyjątkami *coram* Sobański); w dziele Recenzje i sprawozdania – 84 recenzje i 7 sprawozdań. Szczegółowy wykaz wszystkich publikacji z okresu 25. lat Czytelnik znajdzie w pożytecznym opracowaniu p. prof. UKSW dr. hab. Urszuli Nowickiej.

Gdy chodzi o środowisko Autorów ogłaszających swoje prace w *IM*, to w przeważającej mierze są to Profesorowie, Doktorzy habilitowani i Doktorzy Wydziału Prawa Kanonicznego UKSW, prowadzący badania w dziedzinie kanonicznego prawa małżeńskiego. Nie brak jednak Autorów także z innych ośrodków uniwersyteckich, gdzie uprawiają wymienioną dyscyplinę prawa kanonicznego. Redakcja liczy na ich dalszą współpracę z naszym kwartalnikiem (dotychczas *IM* ukazywało się jako rocznik, jednak obecnie została podjęta decyzja o przekształceniu czasopisma w kwartalnik).

Starannie opracowany przez p. U. Nowicką wniosek o wpisanie *IM* na listę czasopism naukowych „punktowanych” zaowocował w grudniu 2013 roku przyznaniem wymienionemu rocznikowi – w kategorii czasopism nieposiadających współczynnika wpływu *Impact Factor (IF)* 4. punktów za publikowane w nim prace. Okoliczność ta, jak się wydaje, może stanowić dodatkowy bodziec do zacieśnienia współpracy aktualnych i potencjalnych Autorów z Redakcją *IM*.

Nie podejmując oceny tak znaczącej liczby publikacji, jakie w ciągu mijających 25. lat ukazały się na łamach *Ius Matrimoniale*, wolno wyrazić przekonanie, że stanowią one niewątpliwą wkład w rozwój polskiej matrymonialistyki.

Warszawa, 2 stycznia 2014 roku

ks. prof. Wojciech Góralski
Redaktor naczelny

IUS MATRIMONIALE ZAWARTOŚĆ ROCZNIKÓW

ROZPRAWY I ARTYKUŁY

Małżeństwo i rodzina – zagadnienia ogólne

- CZAPLA M., *Pojęcie matrimoniale foedus w kan. 1055 § 1 kpk*, n. 5 (11) 2000, s. 23-41
- ERLEBACH G., *Problem wymiaru antropologicznego i prawnego w rozumieniu zgody małżeńskiej*, n. 4 (10) 1999, s. 7-28
- ERLEBACH G., *Wizja małżeństwa: kontraktualistyczna czy personalistyczna? Zarys zagadnienia w perspektywie spraw o nieważność małżeństwa*, n. 11 (17) 2006, s. 7-18
- GÓRALSKI W., *Instytucja małżeństwa a pluralizm kulturowy w świetle przemówienia papieża Jana Pawła II do Rady Rzymskiej z 28 I 1991 r.*, n. 4 (1993), s. 7-12
- GÓRALSKI W., *Małżeństwo - wspólnotą całego życia mężczyzny i kobiety*, n. 1 (1990), s. 7-19
- GÓRALSKI W., *Model rodziny chrześcijańskiej w ustawodawstwie kard. Karola Boromeusza*, n. 5 (1994), s. 67-75
- GÓRALSKI W., *Rola zgody stron w powstawaniu małżeństwa, jej natura i przedmiot (kan. 1057 §§ 1-2 KPK)*, n. 2 (1991), s. 5-12
- GÓRALSKI W., *Sakrament małżeństwa w Katechizmie Kościoła Katolickiego*, n. 1 (6-7) 1996, s. 119-132
- GÓRALSKI W., *Wzrost prawnego małżeństwa i jego wymiar osobowy. Przemówienie papieża Jana Pawła II do Rady Rzymskiej 27 I 1997*, n. 2 (8) 1997, s. 95-100
- GÓRALSKI W., *Wymiar prawny małżeństwa w świetle przemówienia papieża Benedykta XVI do Rady Rzymskiej z 27 stycznia 2007*, n. 13 (19) 2008, s. 91-98
- GÓRALSKI W., *Znaczenie prawne zwrotu bonum coniugum w kan. 1055 § 1 kpk*, n. 5 (11) 2000, s. 43-62

- JANCZEWSKI Z., *Materia i forma sakramentu małżeństwa*, n. 18 (24) 2013, s. 7-23
- JEMIELITY W., *Małżeństwa wojskowych niższych stopni w Królestwie Polskim*, n. 5 (11) 2000, s. 193-201
- KRAJCZYŃSKI J., *Posłannictwo kapłańskie małżeństwa chrześcijańskiego*, n. 11 (17) 2006, s. 53-78
- KRAJCZYŃSKI J., *Walor prawny relacji interpersonalnych w małżeństwie*, n. 7 (13) 2002, s. 23-44
- KRZYWDA J., *Implikacje teologiczno-prawne zobowiązania małżeńskiego „nieodwołalne przymierze” według kan. 1057 § 2 KPK*, n. 4 (1993), s. 39-53
- KRZYWDA J., *Istotne obowiązki małżeńskie w przemówieniach Jana Pawła II*, n. 1 (6-7) 1996, s. 79-99
- KRZYWDA J., *Obowiązek wspólnej troski wiernych o stan małżeństwa i rodziny według wymogów kan. 1063 KPK*, n. 4 (10) 1999, s. 139-151
- KRZYWDA J., *Postulat radykalnych zobowiązań wynikających z faktu zawarcia małżeństwa*, n. 6 (12) 2001, s. 33-44
- KRZYWDA J., *Refleksje na temat zasad i praw życia rodzinnego*, n. 2 (8) 1997, s. 111-124
- KRZYWDA J., *Refleksje na temat zasad i praw życia rodzinnego*, n. 3 (9) 1998, s. 135-149
- MARIAŃSKI J., *Wartości prorodzinne młodzieży*, n. 2 (8) 1997, s. 159-190
- MARIAŃSKI J., *Wychowanie moralne w rodzinie*, n. 8 (14) 2003, s. 193-220
- PASTWA A., *Communio a prawne ujęcie małżeństwa*, n. 10 (16) 2005, s. 7-27
- PASTWA A., *„Komunia w Duchu”. Małżeństwo a Eucharystia w świetle kanonów 1065 § 2 i 1119 KPK*, n. 17 (23) 2012, s. 7-43
- PASTWA A., *Personalistyczna wizja małżeństwa: idealizm czy realizm?*, n. 9 (15) 2004, s. 7-24
- PASTWA A., *Przymierze miłości małżeńskiej*, n. 8 (14) 2003, s. 5-21
- RYCHLIICKI Cz., *Problem osoby szafarza sakramentu małżeństwa*, n. 4 (10) 1999, s. 125-138
- SZTYCHMILER R., *Kwestia wychowania dzieci w rodzinie w dokumentach roboczych Soboru Watykańskiego II*, n. 5 (1994), s. 19-32
- SZTYCHMILER R., *Obowiązki małżeńskie – istotne i nieistotne*, n. 3 (9) 1998, s. 115-134
- SZTYCHMILER R., *Problem określenia istotnych obowiązków małżeńskich*, n. 1 (6-7) 1996, s. 59-77

SZTYCHMILER R., *Stabilność i rozwój norm dotyczących wychowania dzieci w rodzinie w nauczaniu Kościoła przed Soborem Watykańskim II*, n. 3 (1992), s. 17-49

Przygotowanie do małżeństwa

ADAMCZYK J., *Obowiązek przyjęcia sakramentu bierzmowania przez nupturientów (kan. 1065 § 1)*, n. 13 (19) 2008, s. 145-162

ADAMCZYK J., *Przystąpienie do sakramentu pokuty i Najświętszej Eucharystii warunkiem owocnego przyjęcia sakramentu małżeństwa*, n. 14 (20) 2009, s. 39-59

GORETTI M. (WILCZEWSKA A.), *Przygotowanie dalsze do wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich w świetle prawa kanonicznego obowiązującego w Polsce*, n. 1 (6-7) 1996, s. 101-118

GÓRALSKI W., *Komentarz do Instrukcji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele Katolickim z 5 IX 1986 r.*, n. 1 (1990), s. 152-203

GÓRALSKI W., *Przesłanki zawarcia małżeństwa w prawie polskim i w prawie kanonicznym*, n. 11 (17) 2006, s. 19-51

JAKUBIAK T., *Procedury kanoniczne zmierzające do stwierdzenia stanu wolnego*, n. 18 (24) 2013, s. 25-72

JANCZEWSKI Z., *Zapowiedzi przedmałżeńskie a prawo do ochrony danych osobowych*, n. 12 (18) 2007, s. 51-66

KRAJCZYŃSKI J., *Eucharystia a przygotowanie wiernych do życia w małżeństwie*, n. 14 (20) 2009, s. 7-37

KRZYWDA J., *Obowiązek troski pasterskiej w zakresie przygotowania wiernych do życia w małżeństwie i w rodzinie*, n. 3 (1992), s. 5-16

MAJER P., *Konieczność zezwolenia na zawarcie małżeństwa bez skutków cywilnych: racje uzasadniające taką decyzję Konferencji Episkopatu Polski*, n. 5 (11) 2000, s. 169-192

SZTYCHMILER R., *Zawieranie małżeństwa a kompetencje Konferencji Episkopatu*, n. 4 (1993), s. 54-62

Opieka duszpasterska nad małżeństwem i rodziną

GÓRALSKI W., *O miejsce rozwiedzionych i ponownie związanych małżeństwem (cywilnym) we wspólnocie chrześcijańskiej (Nad dokumentem Komisji ds. Rodzin Konferencji Episkopatu Francji z 29 III 1992 r.)*, n. 4 (1993), s. 63-73

- GÓRALSKI W., *Zalecenia Papieskiej Rady ds. Rodziny w sprawie duszpasterstwa osób rozwiedzionych i związanych nowymi związkami małżeńskimi z 15 I 1997*, n. 2 (8) 1997, s. 101-109
- GRĘŻLIKOWSKI J., *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin przejawem troski Kościoła o małżeństwo i rodzinę*, n. 11 (17) 2006, s. 119-138
- KRAJCZYŃSKI J., *Duszpasterz w służbie komunii małżeńskiej*, n. 12 (18) 2007, s. 113-144
- KRAJCZYŃSKI J., *Troska o zachowanie przez stan małżeński ducha chrześcijańskiego*, n. 10 (16) 2005, s. 157-191
- NECEL W., *Troska o małżeństwo migranta i jego rodzinę w świetle Instrukcji Erga migrantes caritas Christi*, n. 14 (20) 2009, s. 139-154

Przymioty i cele małżeństwa

- DZIERŻON G., *Sakramentalność małżeństwa ochrzczonych*, n. 4 (10) 1999, s. 107-123
- GÓRALSKI W., *Naturalny charakter małżeństwa a jego wymiar sakramentalny w świetle przemówienia papieża Jana Pawła II do Roty Rzymskiej z 1 lutego 2001 roku*, n. 7 (13) 2002, s. 7-22
- GÓRALSKI W., *Nierozdzielność ważnej umowy małżeńskiej zawartej między ochrzczonymi i sakramentem (kan. 1055 § 2 KPK i kan. 776 § 2 KKKW)*, n. 12 (18) 2007, s. 7-33
- JANCZEWSKI Z., *Małżeństwo niesakramentalne chrześcijan*, n. 12 (18) 2007, s. 35-49
- KRAJCZYŃSKI J., *Nierozzerwalność małżeństwa w doktrynie i ustawodawstwie Kościoła*, n. 9 (15) 2004, s. 47-86
- KRAJCZYŃSKI J., *Zasada nierozzerwalności małżeństwa a migracja zewnętrzna Polaków*, n. 15 (21) 2010, s. 85-115
- KRZYWDA J., *Dlaczego nierozzerwalność węzła małżeńskiego?*, n. 8 (14) 2003, s. 23-34
- KRZYWDA J., *Teologiczno-prawne wymogi trwałości i wyłączności węzła małżeńskiego*, n. 5 (1994), s. 33-43
- STAWNIAK H., *Trwałość i nierozzerwalność małżeństwa a oczekiwane postawy od osób występujących w sprawach rozwodowych*, n. 9 (15) 2005, s. 25-46
- SZTYCHMILER R., *Redakcje schematów dokumentów Soboru Watykańskiego II dotyczących celów małżeństwa*, n. 4 (1993), s. 13-38
- SZTYCHMILER R., *Soborowa koncepcja celów małżeństwa*, n. 1 (6-7) 1996, s. 45-58

Przeszkody małżeńskie

- BIAŁOBRZESKI T., *Małżeństwo katolika z muzułmaninem w świetle Instrukcji Konferencji Episkopatu Hiszpanii z 2008 r.*, n. 16 (22) 2011, s. 117-141
- CZAPLA M., *Impotencja funkcjonalna jako podstawa przeszkody zrywającej w świetle nauki prawa kanonicznego*, n. 6 (12) 2001, s. 65-85
- DZIERŻON G., *Prawo do zawarcia małżeństwa muzułmanina z katolikiem. Założenia generalne*, n. 12 (18) 2007, s. 67-79
- DZIERŻON G., *Przeszkoda występuku (kan. 1090 §§ 1-2 KPK)*, n. 11 (17) 2006, s. 79-89
- NOWICKA U., *Przeszkody małżeńskie w perspektywie międzyobrzędkowej według KPK i KKKW*, n. 15 (21) 2010, s. 7-25
- STAWNIAK H., *Ingerencje medyczne przy impotencji fizycznej i ich kanoniczna ocena*, n. 6 (12) 2001, s. 45-63

Niezdolność konsensualna (kan. 1095)

- CIERPIAŁKOWSKA L., *Zaburzenia z pogranicza nerwicy i psychozy a zdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich*, n. 16 (22) 2011, s. 317-332
- CYNKIER P., MAJCHRZYK Z., *Nadmierna zależność małżonka od rodziny generacyjnej jako źródło niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich*, n. 18 (24) 2013, s. 101-122
- CYNKIER P., MAJCHRZYK Z., *Rozbieżności w ocenie nieważności małżeństwa z powodu choroby psychicznej w orzecznictwie sądów kościelnych i cywilnych – analiza przypadku*, n. 16 (22) 2011, s. 343-366
- CZAPLA M., *Charakterystyka prawna niezdolności psychicznej do przyjęcia istotnych obowiązków małżeńskich służących jedności i prokreacji (kan. 1095, 3° KPK)*, n. 7 (13) 2002, s. 45-65
- DZIERŻON G., *Wpływ schizofrenii na ważność małżeństwa kanonicznego*, n. 10 (16) 2005, s. 29-52
- GÓRALSKI W., *Brak wystarczającego używania rozumu jako tytuł nieważności małżeństwa (kan. 1095, n. 1)*, n. 1 (1990), s. 20-32
- GÓRALSKI W., *Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (próbą analizy kan. 1095, n. 3)*, n. 1 (1990), s. 58-93
- GÓRALSKI W., *O właściwe rozumienie niezdolności konsensualnej do zawarcia małżeństwa. Papież Benedykt XVI do Roty Rzymskiej w dniu 29 stycznia 2009 roku*, n. 15 (21) 2010, s. 117-124

- GÓRALSKI W., *Poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich a nieważność małżeństwa (kan. 1095, n. 2)*, n. 1 (1990), s. 33-57
- GÓRALSKI W., *Problem niezdolności relatywnej do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 3 kpk) w świetle orzecznictwa Roty Rzymskiej*, n. 3 (9) 1998, s. 75-87
- GRACZYK K., *Osobowość neurotyczna a zdolność do wypełniania istotnych obowiązków małżeńskich. Próba kanonicznej implikacji medycznych skutków*, n. 10 (16) 2005, s. 53-70
- KOCUR J., POBOCHA J., *Ocena psychicznej zdolności do zawarcia małżeństwa u osób z zaburzeniami psychicznymi*, n. 16 (22) 2011, s. 333-341
- KRAIŃSKI W., *Osobowość dysocjalna jako przyczyna psychiczna nieważności małżeństwa*, n. 15 (21) 2010, s. 27-42
- KRUPA W., *Alkoholizm jako przyczyna nieważności małżeństwa*, n. 1 (6-7) 1996, s. 133-136
- LESZCZYŃSKI G., *Niedojrzałość emocjonalna a wykluczenie dobra małżonków*, n. 7 (13) 2002, s. 87-110
- MIERZEJEWSKI K., *Pracoholizm jako przyczyna niezdolności do zawarcia małżeństwa*, n. 16 (22) 2011, s. 27-57
- MIERZEJEWSKI K., *Wpływ anoreksji (jadłowstrętu psychicznego) na zdolność osoby do zawarcia małżeństwa*, n. 17 (23) 2012, s. 45-64
- POMPEDDA F., *Kan. 1095 w systematyce generalnej KPK i w ewolucji interpretacyjnej*, n. 4 (10) 1999, s. 29-43
- RYGUŁA P., *Zaburzenia psychiczne powodujące niezdolność podmiotu do wyrażenia zgody przed promulgacją Kodeksu Jana Pawła II (Wybrane aspekty zagadnienia w ujęciu Johna R. Keatinga)*, n. 9 (15) 2004, s. 87-114
- STEUDEN S., STEUDEN M., *Encefalopatia jako warunek orzekania nieważności związku małżeńskiego*, n. 4 (1993), s. 74-81
- SZTYCHMILER R., FRYC J.CH., DRELICH B., *Stwardnienie rozsiane a zdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich*, n. 2 (8) 1997, s. 9-38

Brak wiedzy (kan. 1096)

- DZIERŻON G., *Brak wiedzy koniecznej o małżeństwie jako wada zgody małżeńskiej (kan. 1096 §§ 1-2 KPK)*, n. 16 (22) 2011, s. 59-73
- GÓRALSKI W., *Minimum wiedzy o małżeństwie (kan. 1096 §§ 1-2 KPK)*, n. 2 (1991), s. 13-21

Błąd co do przymiotu osoby (kan. 1097 § 2)

- GÓRALSKI W., *Błąd co do przymiotu osoby*, n. 4 (10) 1999, s. 45-59
GÓRALSKI W., *Error qualitatis w doktrynie kanonistycznej okresu klasycznego*, n. 15 (21) 2010, s. 43-67
GÓRALSKI W., *Error qualitatis w doktrynie okresu poklasycznego (od połowy XIV do końca XVI wieku)*, n. 16 (22) 2011, s. 75-98

Podstępne wprowadzenie w błąd (kan. 1098)

- ERLEBACH G., *Problem retroaktywności kan. 1098 KPK w świetle orzecznictwa Roty Rzymskiej*, n. 3 (9) 1998, s. 61-74
GÓRALSKI W., *Działanie podstępne jako element normy kan. 1098*, n. 8 (14) 2003, s. 35-54
GÓRALSKI W., *Problem waloru prawnego deceptio dolosa w odniesieniu do zgody małżeńskiej w okresie do KPK 1917 roku*, n. 7 (13) 2002, s. 67-85
GÓRALSKI W., *Przedmiot podstępnego wprowadzenia w błąd*, n. 6 (12) 2001, s. 87-99
LESZCZYŃSKI G., *Podstępne wprowadzenie w błąd: norma z prawa naturalnego czy z prawa pozytywnego?*, n. 8 (14) 2003, s. 55-69

Błąd prawny (kan. 1099)

- GÓRALSKI W., *Od error fidei św. Tomasza z Akwinu do kan. 1099 KPK z 1983 roku. Proces kształtowania się normy prawnej w przedmiocie error iuris*, n. 14 (20) 2009, s. 61-87
GROCHOLEWSKI Z., *Błąd co do jedności, nierozzerwalności lub sakramentalnej godności małżeństwa*, n. 1 (6-7) 1996, s. 9-27
MAJER P., *Błąd co do jedności lub nierozzerwalności małżeństwa. Na marginesie dyskusji na temat interpretacji kan. 1099 Kodeksu Prawa Kanonicznego*, n. 2 (8) 1997, s. 39-75

Symulacja zgody małżeńskiej (kan. 1101 § 2)

- GOŁĘBIOWSKA A., *Forma wykluczenia bonum prolis w doktrynie i orzecznictwie Roty Rzymskiej*, n. 17 (23) 2012, s. 65-84
GÓRALSKI W., *„Exclusio boni fidei” w nowszym orzecznictwie Roty Rzymskiej*, n. 1 (1990), s. 113-129

- GÓRALSKI W., *Geneza i znaczenie zwrotu „Matrimonii essentielle aliquod elementum” w kan. 1101 § 2*, n. 1 (1990), s. 94-112
- GÓRALSKI W., *Przedmiot intencji wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa w świetle nowszego orzecznictwa Roty Rzymskiej*, n. 4 (10) 1999, s. 95-105
- GÓRALSKI W., *Calkowita symulacja małżeństwa (kan. 1101 § 2 KPK)*, n. 2 (1991), s. 22-40
- GÓRALSKI W., *Wykluczenie bonum prolis w opublikowanych wyrokach Roty Rzymskiej z 2002 r.*, n. 18 (24) 2013, s. 73-99
- GÓRALSKI W., *Wykluczenie dobra potomstwa w nowszym orzecznictwie rotalnym*, n. 9 (15) 2004, s. 115-136
- GÓRALSKI W., *Wykluczenie nierozzerwalności małżeństwa (kan. 1101 § 2 KPK)*, n. 2 (1991), s. 41-58
- GÓRALSKI W., *Wykluczenie nierozzerwalności małżeństwa w świetle najnowszego orzecznictwa Roty Rzymskiej*, n. 3 (9) 1998, s. 89-114
- GÓRALSKI W., *Wykluczenie nierozzerwalności małżeństwa*, n. 5 (1994), s. 44-55
- GÓRALSKI W., *Wykluczenie prawa do potomstwa w świetle nowszego orzecznictwa rotalnego*, n. 2 (8) 1997, s. 77-85
- KRAIŃSKI W., *Bonum coniugum i jego wykluczenie w doktrynie i orzecznictwie Roty Rzymskiej*, n. 16 (22) 2011, s. 99-116
- KRAJCZYŃSKI J., *Positivus actus voluntatis jako istotny element w dowodzeniu nieważności małżeństwa z tytułu wykluczenia nierozzerwalności*, n. 4 (10) 1999, s. 83-94
- KRAJCZYŃSKI J., *Postanowienie wystąpienia o rozwód cywilny a pozytywna intencja zerwania węzła małżeńskiego*, n. 5 (11) 2000, s. 123-137
- LESZCZYŃSKI G., *Istotny element małżeństwa jako przedmiot symulacji częściowej (kan. 1101 § 2 KPK)*, n. 12 (18) 2007, s. 81-95
- LESZCZYŃSKI G., *Przedmiot wykluczenia dobra wierności małżeńskiej w świetle kan. 1101 § 2 KPK z 1983 r.*, n. 10 (16) 2005, s. 71-84
- STANKIEWICZ A., *Pozytywny akt woli przy symulacji zgody małżeńskiej*, n. 4 (10) 1999, s. 61-81
- SZTYCHMILER R., *Wykluczenie potomstwa w świetle najnowszego orzecznictwa Roty Rzymskiej*, n. 5 (11) 2000, s. 103-122

Warunek (kan. 1102)

- NOWICKA U., *Małżeństwo pod warunkiem według tradycji i prawa katolickich Kościołów wschodnich*, n. 14 (20) 2009, s. 89-113

Przymus i bojaźń (kan. 1103)

- GÓRALSKI W., *Przymus i bojaźń jako przyczyna nieważności małżeństwa* (kan. 1103 KPK), n. 2 (1991), s. 59-87
- LESZCZYŃSKI G., *Bojaźń szacunkowa jako przyczyna nieważności małżeństwa* (kan. 1103 KPK), n. 12 (18) 2007, s. 97-111
- LŪDICKE K., *Przymus i bojaźń w kan. 1087 KPK z 1917 r. i w kan. 1103 KPK z 1983 r.*, n. 1 (6-7) 1996, s. 29-43

Kanoniczna forma zawarcia małżeństwa

- DZIERŻON G., *Funkcje formy kanonicznej w kanonistycznym systemie prawa małżeńskiego*, n. 7 (13) 2002, s. 111-118
- HOLUBOWICZ R., *Kanoniczna forma zawarcia małżeństwa w świetle Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich*, n. 18 (24) 2013, s. 123-150
- MAJER P., *Ślub na pokładzie statku lub samolotu – problem kanonicznej formy zawarcia małżeństwa*, n. 8 (14) 2003, s. 71-86
- KRAJCZYŃSKI J., *Swoboda wyboru formy zawarcia małżeństwa w Polsce*, n. 16 (22) 2011, s. 143-159
- KRAJCZYŃSKI J., *Uzupełnienie uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa*, n. 13 (19) 2008, s. 125-144
- ZABOROWSKI M., *Forma nadzwyczajna zawarcia małżeństwa*, n. 14 (20) 2009, s. 115-130

Małżeństwa konkordatowe

- ADAMCZEWSKI W., *Przepisy małżeńskie konkordatu polskiego na tle innych umów konkordatowych*, n. 6 (12) 2001, s. 127-144
- ADAMCZEWSKI W., *Uznanie skutków cywilnych małżeństwa kanonicznego w najnowszych umowach konkordatowych*, n. 1 (6-7) 1996, s. 169-193
- MAJER P., *Uwagi odnośnie do małżeństwa konkordatowego – art. 10 Konkordatu z 1993 roku a ustawodawstwo państwowe*, n. 6 (12) 2001, s. 145-163
- MEZGLEWSKI A., *Nieściśłości terminologiczne w przepisach prawa polskiego o zawieraniu małżeństw wyznaniowych ze skutkami cywilnymi i ich praktyczne konsekwencje*, n. 10 (16) 2005, s. 193-206

Małżeństwa mieszane

- DZIERŻON G., *Dyspensowanie od formy zawarcia małżeństw mieszanych*, n. 11 (17) 2006, s. 91-101
- GIERAT K., *Problematyka małżeństw mieszanych w kontekście wypełniania istotnych praw-obowiązków małżeńskich*, n. 5 (11) 2000, s. 63-101

Małżeństwo zawierane tajnie

- DZIERŻON G., *Zawieranie małżeństw tajnych*, n. 11 (17) 2006, s. 103-118

Rozwiązanie małżeństwa i separacja

- DULLAK K., *Postępowanie o dyspensę w sprawach super rato*, n. 8 (14) 2003, s. 147-177
- DZIERŻON G., *Privilegium fidei w kanonicznym prawie małżeńskim*, n. 10 (16) 2005, s. 85-118
- DZIERŻON G., *Separacja stała podczas trwania węzła małżeńskiego*, n. 5 (11) 2000, s. 151-168
- KASPRZYK P., *Separacja małżonków – instytucja funkcjonująca w polskim prawie rodzinnym i w prawie kanonicznym*, n. 8 (14) 2003, s. 87-118
- ŚWIACZNY S., *Rozwiązanie węzła w małżeństwie nieochrzczonych. Próba systematyzacji*, n. 7 (13) 2002, s. 119-149

Uważnienie małżeństwa

- DZIERŻON G., *Konieczność ponownego wyrażenia zgody małżeńskiej w przypadku aplikacji uważnienia zwykłego małżeństwa z racji wystąpienia przeszkody zrywającej*, n. 15 (21) 2010, s. 69-84

Procesy małżeńskie

- BARTCZAK A., *Obrona ważności małżeństwa w perspektywie poszukiwania prawdy o małżeństwie w czynnościach obrońcy węzła małżeńskiego*, n. 14 (20) 2009, s. 155-169

- DZIERŻON G., *Nieważność małżeństwa oraz niezaistnienie małżeństwa w kanonicznym porządku prawnym*, n. 6 (12) 2001, s. 7-31
- DZIĘGA A., *Powołanie biegłego do udziału w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa*, n. 3 (1992), s. 70-79
- DZIĘGA A., *Udział stron procesowych w ustaleniu formuły sporu w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa*, n. 3 (1992), s. 55-69
- GÓRALSKI W., *Domniemania prawne w dziedzinie materialnego prawa małżeńskiego w KPK z 1983 r.*, n. 10 (16) 2005, s. 119-137
- GÓRALSKI W., *Natura procesów o nieważność małżeństwa oraz zadania trybunału w ich prowadzeniu. Papież Jan Paweł II do Roty Rzymskiej 22 I 1996*, n. 2 (8) 1997, s. 87-93
- GÓRALSKI W., *Urząd obrońcy węzła małżeńskiego w świetle przemówień papieża do Roty Rzymskiej z lat 1939-2007*, n. 13 (19) 2008, s. 79-90
- GÓRALSKI W., *Znaczenie orzecznictwa rotalnego dla wymiaru sprawiedliwości w Kościele. Przemówienie papieża Benedykta XVI do Roty Rzymskiej z dnia 26 stycznia 2008 r.*, n. 14 (20) 2009, s. 131-138
- GÓRALSKI W., *Rola i znaczenie oraz zadania Roty Rzymskiej w świetle przemówień papieskich wygłoszonych do tego trybunału w latach 1939-2007*, n. 13 (19) 2008, s. 43-78
- GROCHOLEWSKI Z., *Pewność moralna jako klucz do lektury norm procesowych*, n. 3 (9) 1998, s. 9-43
- GROCHOLEWSKI Z., *Zasady inspirujące Księgę VII «de processibus» KPK*, n. 4 (10) 1999, s. 153-180
- KRAJCZYŃSKI J., *Rota Rzymska a rzeczywistość małżeństwa*, n. 8 (14) 2003, s. 119-131
- KRUPA W., *Zasady opracowywania opinii biegłego psychologa w sprawach o nieważność małżeństwa*, n. 1 (6-7) 1996, s. 137-142
- LESZCZYŃSKI G., *Gwarancje prawa do obrony w świetle instrukcji Dignitas connubii*, n. 13 (19) 2008, s. 111-123
- LESZCZYŃSKI G., *Prawo do obrony w przemówieniach Jana Pawła II do Roty Rzymskiej*, n. 13 (19) 2008, s. 99-110
- LESZCZYŃSKI G., *Urząd adwokata stałego w świetle Instrukcji Dignitas connubii*, n. 11 (17) 2006, s. 139-152
- LESZCZYŃSKI G., *Wartość dowodowa opinii biegłego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, n. 9 (15) 2004, s. 137-150
- MAJCHRZYK Z., *Ekspertyzy psychologiczne w kontekście wizji osoby w ujęciu antropologii chrześcijańskiej*, n. 16 (22) 2011, s. 283-297

- MAJER P., *Niestawiennictwo strony pozwanej w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, n. 7 (13) 2002, s. 167-190
- NOWAKOWSKI B., *Processus brevior – zwykła formalność czy wyraz wielkiego zaufania?*, n. 17 (23) 2012, s. 97-111
- NOWAKOWSKI B., *Uczestnictwo strony pozwanej w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, n. 18 (24) 2013, s. 151-163
- NOWICKA U., *Aplikacja zasady favor matrimonii w rozstrzygnięciu spraw o nieważność małżeństwa*, n. 16 (22) 2011, s. 7-25
- NOWICKA U., *Kompetencja sądów kościelnych w Polsce do rozpatrywania spraw wiernych należących do katolickich Kościołów wschodnich (art. 16 DC)*, n. 18 (24) 2013, s. 165-179
- NOWICKA U., *Pro veritate et iustitia. Deontologia sędziego kościelnego w kanonicznym procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, n. 17 (23) 2012, s. 85-95
- PAŹDZIOR S., *Uchylanie klauzul dołączanych do wyroków w Trybunale Archidiecezji Lubelskiej*, n. 2 (8) 1997, s. 145-157
- SOBAŃSKI R., *Czy dokumenty prywatne zdobyte w sposób niegodziwy są dopuszczalne jako dowody w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa?*, n. 8 (14) 2003, s. 133-145
- SOBAŃSKI R., *Iudex veritatem de matrimonio dicit*, n. 4 (10) 1999, s. 181-196
- SOBAŃSKI R., *Orzekanie nieważności małżeństwa z dwóch (lub więcej) tytułów wadliwego konsensu*, n. 5 (11) 2000, s. 139-150
- SOBAŃSKI R., *Prawda jako entelechia procesu o nieważność małżeństwa w świetle przemówień Piusa XII do Roty Rzymskiej*, n. 13 (19) 2008, s. 29-41
- SOBAŃSKI R., *Przyjęcie skargi o orzeczenie nieważności małżeństwa*, n. 1 (6-7) 1996, s. 143-152
- SOBAŃSKI R., *Udział adwokata w procesie o nieważność małżeństwa*, n. 2 (8) 1997, s. 125-144
- SOBAŃSKI R., *Uwagi o funkcji sędziego w procesie o nieważność małżeństwa*, n. 3 (9) 1998, s. 45-59
- STANKIEWICZ A., *Sędzia i biegły w sprawach o nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności psychicznej*, n. 5 (1994), s. 56-66
- STEPULAK M.Z., *Osobowy wymiar małżeństwa kanonicznego jako punkt odniesienia w pracy biegłego psychologa*, n. 8 (14) 2003, s. 179-191
- SZTYCHMILER R., *Stwierdzenie domniemanej śmierci współmałżonka*, 7 (13) 2002, s. 151-166

SZTYCHMILER R., *Zawiązanie sporu w procesie kanonicznym*, n. 6 (12) 2001, s. 101-125

Varia

DUDZIAK J., *Odpowiedzi Papieskiej Rady ds. Interpretacji Tekstów Prawnych w przedmiocie małżeństwa*, n. 1 (6-7) 1996, s. 153-168

DZIERŻON G., *Aplikacja kategorii aktu prawnego w kanonicznym prawie małżeńskim*, n. 5 (11) 2000, s. 9-21

DZIERŻON G., *Powstanie oraz rozwój Sądu Biskupiego w Opolu w latach 1951-1992*, n. 4 (10) 1999, s. 197-213

DZIĘGA A., *Co to jest transseksualizm*, n. 3 (1992), s. 50-54

DZIUBA A.F., *Rodzina i służba zdrowia a człowiek nienarodzony*, n. 3 (9) 1998, s. 151-171

DZIUBA A.F., *Embrion jest osobą*, n. 4 (10) 1999, s. 215-225

DZIUBA A.F., *Eucharystia – znak ku życiu nienarodzonych*, n. 6 (12) 2001, s. 165-181

ERLEBACH G., *Ogólna charakterystyka przemówień Dziekanów Roty Rzymskiej do Papieży*, n. 13 (19) 2008, s. 7-27

GÓRALSKI W., *Interwencja biskupów Królestwa Polskiego w obronie jurysdykcji kościelnej w sprawach małżeńskich po uchwaleniu w 1825 roku nowego prawa małżeńskiego*, n. 9 (15) 2004, s. 185-210

GÓRALSKI W., *Lex agendi – lex credendi. O właściwą interpretację prawa kanonicznego. Przemówienie Benedykta XVI do Roty Rzymskiej z 21 stycznia 2012 r.*, n. 17 (23) 2012, s. 113-123

GÓRALSKI W., *Znaczenie odpowiedzi Papieskiej Komisji Autentycznej Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego (z 1983 r.) udzielonych w dziedzinie prawa małżeńskiego*, n. 1 (1990), s. 130-151

GRĘŻLIKOWSKI J., *Sądownictwo diecezji wrocławskiej – historia i teraźniejszość – na tle rozwoju sądownictwa kościelnego w Polsce*, n. 9 (15) 2004, s. 151-184

JĘDREJEK G., *Uczucia religijne a regulacja stosunków między małżonkami oraz między rodzicami i dziećmi*, n. 13 (19) 2008, s. 163-178

PIETRZAK H., *Odmowa sporządzenia aktu małżeństwa*, n. 16 (22) 2011, s. 161-175

PIETRZAK H., *Rejestr intercyz w aspekcie polskim i międzynarodowym*, n. 15 (21) 2010, s. 125-154

- SZTYCHMILER R., *Ochrona prawa do dobrego imienia i własnej intymności w kanonicznym prawie małżeńskim i rodzinnym*, n. 10 (16) 2005, s. 139-156
- SZTYCHMILER R., *Zasady interpretacji uchwał Soboru Watykańskiego II dotyczących małżeństwa*, n. 5 (1994), s. 9-18
- TERELAK J.F., *Kontrowersje na temat użyteczności pojęcia normy w psychologii*, n. 16 (22) 2011, s. 299-315

ORZECZNICTWO SĄDOWE

n. 2 (1991)

- GÓRALSKI W., *Brak rozeznania oceniającego – przyczyną nieważności małżeństwa w świetle wyroku Roty Rzymskiej z 16 XII 1988 r. c. Bruno*, s. 88-101
- GÓRALSKI W., *Wykluczenie nierozzerwalności małżeństwa w wyroku Roty Rzymskiej z 22 XI 1988 r. c. Colagiovanni*, s. 102-112
- GÓRALSKI W., *Wykluczenie nierozzerwalności małżeństwa w wyroku Roty Rzymskiej z 13 XII 1989 r. c. Palestro*, s. 113-125

n. 3 (1992)

- GÓRALSKI W., *Poważny brak rozeznania oceniającego (kan. 1095, n. 2) w wyroku Roty Rzymskiej „pro vinculo” z 26 VI 1984 r. c. Huot*, s. 80-88
- GÓRALSKI W., *Nieważność małżeństwa z tytułu poważnego braku rozeznania oceniającego z powodu toksykomanii u obojga stron (kan. 1095, n. 2) w wyroku Roty Rzymskiej z 23 II 1990 r. c. Stankiewicz*, s. 89-103
- SZTYCHMILER R., *Problem odrzucenia skargi o nieważność małżeństwa z tytułu wykluczenia potomstwa w dekrecie Roty Rzymskiej z 21 VI 1985 r. c. Serrano*, s. 104-119

n. 4 (1993)

- GÓRALSKI W., *Wykluczenie nierozzerwalności w sprawie o nieważność małżeństwa rozstrzygniętej wyrokiem definitywnym Roty Rzymskiej c. Faltin z 19.02.1992 r.*, s. 82-91

Wyrok Sądu Biskupiego w Katowicach (fragment) coram Sobański (z pominięciem daty) w sprawie o nieważność małżeństwa z tytułu błędu co do przymiotu osoby (kan. 1098), s. 92-97

Wyrok Sądu Biskupiego w Katowicach (fragment) coram Sobański (z pominięciem daty) w sprawie o nieważność małżeństwa z tytułu wykluczenia istotnego elementu małżeństwa (kan. 1101 § 2), s. 98-106

n. 5 (1994)

GÓRALSKI W., *Poważny brak rozeznania oceniającego w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Colagiovanni z 10 III 1992 r.*, s. 76-86

GÓRALSKI W., *Błąd co do osoby w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Davino z 26 III 1987 r.*, s. 87-94

GÓRALSKI W., *Problem wykluczenia dobra wierności w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Funghini z 23 X 1991 r.*, s. 95-102

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach coram Sobański (z pominięciem daty) w sprawie o nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 3), s. 103-110

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach coram Sobański (z pominięciem daty) w sprawie o nieważność małżeństwa z tytułu podstępного wprowadzenia w błąd (kan. 1098), s. 111-119

Wyrok Sądu Metropolitalnego we Włocławku (fragment) coram Gręźlikowski (z pominięciem daty) w sprawie o nieważność małżeństwa z tytułu wykluczenia istotnego przymiotu małżeństwa (dobra wierności) – kan. 1101 § 2, s. 120-126

n. 1 (6-7) 1996

GÓRALSKI W., *Problem bojaźni przed zniesławieniem (kan. 1103 KPK) na przykładzie wyroku Roty Rzymskiej c. Faltin z 9 XII 1992 r.*, s. 195-210

GÓRALSKI W., *Problem zgodności wyroków w świetle dekretu Roty Rzymskiej c. Stankiewicz z 22 III 1994 r.*, s. 211-219

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach c. Sobański z 17 stycznia 1994 r. w sprawie o nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095 n. 3), s. 221-242

Wyrok Sądu Międzydiecezjalnego w Grodnie *c. Gałzka z 30 maja 1995 r. w sprawie o nieważność małżeństwa z tytułu braku formy kanonicznej*, s. 243-253

n. 2 (8) 1997

GÓRALSKI W., *Alkoholizm chroniczny jako źródło „incapacitatis” (kan. 1095, n. 3 kpk) w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Pompedda z 4 V 1992 r.*, s. 191-203

GÓRALSKI W., *Nieutrzymywanie relacji intymnych przez współkontra-henta z inną kobietą w okresie zawierania małżeństwa jako domniemany warunek „de praesenti” (kan. 1102 § 2 kpk) w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Stankiewicz z 30 I 1992 r.*, s. 205-220

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach *(w trzeciej instancji) c. Sobański z 12 XII 1996 r. w sprawie o nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 3)*, s. 221-232

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach *c. Sobański z 2 IV 1997 r. w sprawie o nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (biseksualizm)*, s. 233-241

n. 3 (9) 1998

GÓRALSKI W., *Błąd co do przymiotu osoby spowodowany podstępem jako tytuł nieważności małżeństwa w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Faltin z 30 X 1996 r.*, s. 173-185

GÓRALSKI W., *Błąd determinujący wolę (kan. 1099 kpk) w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Stankiewicz z 25 IV 1991 r.*, s. 187-198

GÓRALSKI W., *Wpływ idei prorozwodowych na wolę nupturienta. Uwagi do wyroku Roty Rzymskiej c. De Lanversin z 5 X 1994 r. z tytułu wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa (kan. 1101 § 2 KPK)*, s. 199-206

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach *c. Sobański z 2 września 1997 r. w sprawie o nieważność małżeństwa z tytułu braku wystarczającego rozeznania i niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (zgodność wyroków)*, s. 207-216

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach *(w trzeciej instancji) c. Sobański z 20 listopada 1997 r. w sprawie o nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków*

mażeńskich (kan. 1095 n. 3) oraz błędu co do przymiotu osoby (kan. 1097 § 2), s. 217-227

n. 4 (10) 1999

GÓRALSKI W., *Wykluczenie nierozzerwalności małżeństwa w świetle wyroków Roty Rzymskiej c. Giannecchini z 23 stycznia 1996 r. (non constare de nullitate) oraz c. Faltin z 9 kwietnia 1997 r. (constare de nullitate)*, s. 227-238

DZIERŻON G., *Źródło nieważności małżeństwa z tytułu przymusu i bojaźni w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Stankiewicz z 20.10.1994 r.*, s. 239-247

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 20.11.1997 r. z tytułu braku konsensu spowodowanego chorobą psychiczną, s. 249-255

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 5.02.1998 r. z tytułu poważnego braku rozeznania oceniającego oraz niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095 n. 2 i 3), s. 257-264

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 9.12.1997 r. z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, s. 265-271

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 25.11.1998 r. z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, s. 273-283

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 17.09.1998 r. z tytułu wykluczenia potomstwa, s. 285-289

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 28.08.1998 r. z tytułu wykluczenia nierozzerwalności małżeńskiej, s. 292-297

n. 5 (11) 2000

GÓRALSKI W., *Próba określenia natury bonum coniugum w wyroku Roty Rzymskiej c. Burke z 26.03.1998 r.*, s. 203-210

DZIERŻON G., *Wpływ organicznej impotencji kobiecej na nieważność małżeństwa w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Pinto z 27.10.1995 r.*, s. 211-216

DZIERŻON G., *Wpływ ograniczenia wolności wewnętrznej na brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeń-*

skich w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Pompedda z 19.05.1994 r., s. 217-223

DZIERŻON G., *Wpływ zaburzeń w sferze psychoseksualnej na niezdolność do podjęcia i wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Defilippi z 1.12.1995 r., s. 225-233*

DZIERŻON G., *Nieretroaktywność kan. 1098 KPK w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Ragni z 19.12.1995 r., s. 235-240*

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 12.03.1999 r. z tytułu podstępnego wprowadzenia w błąd („małżeństwo muzułmanina”), s. 241-250

n. 6 (12) 2001

GÓRALSKI W., *Błąd co do osoby (kan. 1097 § 1) w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Funghini z kwietnia (brak dnia) 1997 r., s. 183-202*

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 10.04.2000 r. z tytułu braku formy kanonicznej, s. 203-205

n. 7 (13) 2002

DZIERŻON G., *Wpływ narcyzmu oraz ozięblej osobowości na niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 3 KPK) w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Funghini z dnia 18.12.1996 r., s. 191-198*

DZIERŻON G., *Wpływ nadpobudliwości seksualnej na niezdolność podmiotu do powzięcia zgody małżeńskiej (kan. 1095, n. 3 KPK) w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Huber z dnia 26.07.1996 r., s. 199-205*

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 27.12.2000 r. z tytułu symulacji („absentia consensus”), s. 207-212

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 10.05.2001 r. z tytułu: 1) błędu co do przymiotu osoby, 2) podstępnego wprowadzenia e błąd, 3) niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (anoreksja), s. 213-225

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 23.02.2001 r. z tytułu błędu co do przymiotu bezpośrednio i zasadniczo zamierzonego, s. 227-231

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 22.03.2001 r. z tytułu podstępnego wprowadzenia w błąd, s. 233-237

Wyrok Sądu Metropolitalnego we Włocławku (c. Gręźlikowski) (z pominięciem daty) z tytułu niezdolności psychicznej (osobowościowej) do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 3 KPK), s. 239-259

GRĘŻLIKOWSKI J., Wyrok ostateczny Sądu Metropolitalnego w Częstochowie Trybunału III Instancji z dnia 31.07.2001 r. z tytułu niezdolności psychicznej (osobowościowej) do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 3 KPK), s. 261-273

GÓRALSKI W., Glossa do wyroku Sądu Najwyższego (Izba Cywilna) RP z dnia 26.10.2001 r. w sprawie o rozwód (na skutek kasacji powoda), s. 275-282

n. 8 (14) 2003

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 28.11.2002 r. z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, s. 221-230

Wyrok Sądu Kościelnego we Włocławku (c. Gręźlikowski) z 13.10.1997 r. w sprawie o nieważność małżeństwa z tytułu poważnego braku rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 2 KPK), s. 231-241

n. 9 (15) 2004

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach z 27.11.2002 r. (c. Sobański) z tytułu wykluczenia potomstwa przez pozwaną oraz niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich po stronie pozwanej i powoda, s. 211-221

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 4.07.2003 r. (niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich), s. 223-230

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 10.07.2003 r. z tytułu symulacji i przymusu, s. 231-240

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 16.09.2003 r. (o nowe wniesienie sprawy), s. 241-244

n. 10 (16) 2005

- DZIERŻON G., *Nieważność małżeństwa zawartego pod wpływem warunku o charakterze potestatywnym (kan. 1102 §§ 1-3 KPK) w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Pompedda z 6.06.1997 r.*, s. 207-216
- Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 21.12.2004 r. z tytułu niezdolności pozwanej do podjęcia i wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich, s. 217-220
- Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 21.12.2004 r. z tytułu niezdolności pozwanej do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, s. 221-226
- Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 21.12.2004 r. z tytułu niezdolności powódki do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, s. 227-230
- Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 10.07.2003 r. z tytułu niezdolności jednej i drugiej strony do podjęcia i wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich, s. 231-234
- Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 26.11.2004 r. z tytułu bojaźni szacunkowej po stronie powoda, s. 235-238
- GRĘŻLIKOWSKI J., *Wyrok ostateczny Trybunału III Instancji Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 30.04.2004 r. w sprawie o nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności psychicznej pozwanej do podjęcia i wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 3)*, s. 239-255

n. 11 (17) 2006

- GÓRALSKI W., *Błąd spowodowany podstępem (kan. 1098 KPK) w świetle dekretu Roty Rzymskiej c. Pompedda z 26 lipca 1996 r.*, s. 153-162
- Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 28.10.2005 r. z tytułu poważnego braku rozeznania oraz/lub niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, s. 163-169
- Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 2.12.2005 r. z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, s. 171-177
- Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 29.12.2005 r. z tytułu niezdolności – z racji psychicznych – powoda do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, s. 179-184

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 6.12.2005 r. z tytułu błędu co do przymiotu osoby wprost i zasadniczo zamierzonego, s. 185-190

n. 12 (18) 2007

GÓRALSKI W., *Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (z powodu ninfomanii) w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Faltin z 26.10.1994 r.*, s. 145-159

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 29.08.2006 r. z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (safizm), s. 161-166

Wyrok Sądu Kościelnego we Włocławku (c. Gręźlikowski) w sprawie o nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności psychicznej (osobowościowej) pozwanej do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 3) oraz symulacji zgody małżeńskiej po stronie pozwanej (kan. 1101 § 1), s. 167-188

n. 13 (19) 2008

GÓRALSKI W., *Niezgodność charakterów stron a incapacitas assumendi (kan. 1095, n. 3 KPK) na przykładzie wyroku Roty Rzymskiej c. Burke z 18 lipca 1997 r.*, s. 179-191

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 14.12.2006 r. z tytułu niezdolności pozwanego do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, s. 193-199

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 22.12.2006 r. z tytułu niezdolności pozwanego oraz/lub powódki do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, s. 201-208

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 21.12.2007 r. z tytułu niezdolności pozwanej oraz/lub powoda do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, s. 209-213

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 12.12.2007 r. z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, s. 215-219

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 29.12.2006 r. z tytułu bojaźni szacunkowej po stronie powódki, s. 221-225

n. 14 (20) 2009

- LESZCZYŃSKI G., *Wpływ psychozy maniakalno-depresyjnej na poważny brak rozeznania oceniającego w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Turnaturi z 20 lutego 1998 r.*, s. 171-185
- GÓRALSKI W., *Błąd co do nierozzerwalności małżeństwa (kan. 1099 KPK) w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Boccafola z 21 listopada 2002 r.*, s. 187-204
- Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 15.09.2008 r. z tytułu niezdolności pozwanej do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, s. 205-210
- Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 30.09.2008 r. z tytułu niezdolności powoda do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, s. 211-215
- Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 30.09.2008 r. z tytułu niezdolności pozwanego do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, s. 217-221
- Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 30.09.2008 r. z tytułu niezdolności stron do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, s. 223-227
- Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 2.06.2008 r. z tytułu przymusu wywartego na powoda, s. 229-232

n. 15 (21) 2010

- GÓRALSKI W., *Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich dotyczących bonum coniugum w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Burke z 26 listopada 1992 r.*, s. 155-170
- GÓRALSKI W., *Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej (kan. 1095, n. 3 KPK) w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Bottone z 25 stycznia 2001 r.*, s. 171-180
- BIAŁOBRZESKI T., *Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 3 KPK) w świetle dekretu Trybunału Roty Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii c. Panizo Orallo z 3 lutego 2000 r.*, s. 181-197
- Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 10.07.2009 r. z tytułu niezdolności pozwanej do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, s. 199-211

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 6.07.2009 r. z tytułu niezdolności pozwanego do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, s. 213-216

Dekret Sądu Metropolitalnego w Katowicach z 9.07.2009 r. w sprawie o nieważność wyroku, s. 217-220

n. 16 (22) 2011

GÓRALSKI W., *Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Erlebach z 23.11.2006 r.*, s. 177-189

GÓRALSKI W., *Gravis defectus discretionis iudicii (kan. 1095, n. 2 KPK) i incapacitas assumendi (kan. 1095, n. 3 KPK) w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Caberletti z 9 lutego 2006 r.*, s. 191-210

NOWAKOWSKI B., *Deceptio dolosa w wyroku Roty Rzymskiej c. Stankiewicz z 19 października 2004 r., ze szczególnym uwzględnieniem retroaktywności kan. 1098 KPK*, s. 211-227

BIAŁOBRZESKI T., *Bojaźń szacunkowa (kan. 1103 KPK) w świetle wyroku Trybunału Roty Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii c. Morán Bustos z 12 grudnia 2003 r.*, s. 229-241

Wyrok Sądu Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 24.06.2010 r. z tytułu niezdolności kobiety oraz/lub mężczyzny do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, s. 243-247

n. 17 (23) 2012

GÓRALSKI W., *Impotencja kobiety w świetle dekretu ratyfikacyjnego Roty Rzymskiej c. Erlebach z 19 lipca 2007 r.*, s. 125-138

GÓRALSKI W., *Błąd co do przymiotu osoby (kan. 1097 § 2 KPK), brak rozeznania oceniającego (kan. 1095, n. 2) i niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, n. 3 KPK) w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. De Angelis z 16 czerwca 2006 r.*, s. 139-159

GÓRALSKI W., *Błąd co do nierozzerwalności i sakramentalności małżeństwa oraz wykluczenie nierozzerwalności i sakramentalności w wyroku Roty Rzymskiej c. Bottone z 12 maja 2006 r.*, s. 161-172

DZIERŻON G., *Brak formy kanonicznej w świetle wyroku c. De Angelis z dnia 8 lipca 2009 r.*, s. 173-183

DZIERŻON G., *Nieważność małżeństwa z tytułów braku formy kanonicznej i przeszkody różności religii w kontekście sprawy spadkowej*

w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Alwan z dnia 22 października 2009 r., s. 185-201

BIAŁOBRZESKI T., Wykluczenie nierozzerwalności małżeństwa (kan. 1101 § 2 KPK) w świetle Trybunału Roty Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii c. Ponce Gallén z 25 czerwca 2007 r., s. 203-216

n. 18 (24) 2013

GÓRALSKI W., *Defectus discretionis iudicii, incapacitas assumendi i gravis timor reverentialis* w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. De Lanversin z 19 stycznia 1994 r., s. 181-208

GÓRALSKI W., *Problem niezdolności relatywnej do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich* w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Jarawan z 4 października 1995 r., s. 209-218

GÓRALSKI W., *Poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich* (kan. 1095 n. 2 KPK) w świetle wyroku Roty Rzymskiej c. Erlebach z 16 października 2008 r., s. 219-232

BIAŁOBRZESKI T., *Poważny brak rozeznania oceniającego* (kan. 1095 n. 2 KPK) oraz *wykluczenie nierozzerwalności małżeństwa* (kan. 1101 § 2 KPK) w świetle wyroku Trybunału Roty Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii c. Morán Bustos z 9 lipca 2007 r., s. 233-246

RECENZJE I SPRAWOZDANIA

n. 3 (1992)

SZTYCHMILER R. (rec.), Heinrich J.F. Reinhardt, *Die kirchliche Trauung. Ehevorbereitung. Trauung und Registrierung der Eheschließung im Bereich der Deutschen Bischofskonferenz. Texte und Kommentar*, Essen 1990, Lurigerus Verlag, ss. 178, s. 120-126

GÓRALSKI W. (rec.), Jean Gaudemet, *Le mariage en Occident. Les mœurs et le droit*, Les Éditions du Cerf, Paris 1987, ss. 522, s. 127-132

GÓRALSKI W. (rec.), *Matrimonio e giustizia nella Chiesa locale. L'esperienza giudiziaria del Tribunale Regionale Etrusco* a cura di Paolo Moneta, ETS Editrice, Pisa 1989, ss. 173, s. 133-135

GÓRALSKI W. (rec.), *Curso de Derecho Matrimonial y Procesal Canónico para profesionales del Foro (VIII)*, Publicaciones de la Universidad de Salamanca, Salamanca 1989, ss. 409, s. 136-138

n. 4 (1993)

- GÓRALSKI W. (rec.), *Apostolicum Rotae Romanae Tribunal. Decisiones seu Sententiae selectae inter eas quae anno 1985 prodierunt cura eiusdem Apostolici Tribunalis editae*, Volumen LXXVII, Libreria Editrice Vaticana 1990, ss. XXVIII + 673, s. 107-108
- GÓRALSKI W. (rec.), *Apostolicum Rotae Romanae Tribunal. Decisiones seu Sententiae selectae inter eas quae anno 1986 prodierunt cura eiusdem Apostolici Tribunalis editae*, Volumen LXXVIII, Libreria Editrice Vaticana 1991, ss. XXXI + 818, s. 109-112
- GÓRALSKI W. (rec.), *La giurisprudenza dei tribunali ecclesiastici italiani* (a cura dell'Associazione Canonistica Italiana), Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1989, ss. 456, s. 113-114
- GÓRALSKI W. (rec.), Joseph Prader, *Il matrimonio in Oriente e Occidente*, Roma, Pontificium Institutum Orientalium 1992, ss. X + 260, s. 115-122
- GÓRALSKI W. (rec.), Fernando Della Rocca, *Diritto matrimoniale canonico. Tavole sinottiche*, Secondo volume di aggiornamento, Padova 1987, Casa Editrice Dott. Antonio Milani, ss. 10 + 328, s. 123-125
- GÓRALSKI W. (rec.), *L'incapacitas (can. 1095) nelle "sententiae selectae coram Pinto"* (a cura di P. A. Bonnet e C. Gullo), Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1988, ss. 398, s. 126-128
- GÓRALSKI W. (rec.), *L'im maturità psico-affettiva nella giurisprudenza della Rota Romana*, Libreria Editrice Vaticana (ed. P. A. Bonnet e C. Gullo), Città del Vaticano 1990, ss. XI + 246, s. 129-131
- GÓRALSKI W. (rec.), *La simulazione del consenso matrimoniale*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1990, ss. XI + 236, s. 132-134
- GÓRALSKI W. (rec.), Cornelia Seeger, *Nullité du mariage, divorce et séparation de corps a Genève, au temps de Calvin. Fondements doctrinaux, loi et jurisprudence*, Lausanne 1989, ss. 502, s. 135-136
- SZTYCHMILER R. (rec.), Wojciech Góralski, *Prawo małżeńskie Kościołów Wschodnich (według Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich)*, Lublin 1992, ss. 59, s. 137-142

n. 5 (1994)

- GÓRALSKI W. (rec.), *Apostolicum Rotae Romanae Tribunal. Decisiones seu Sententiae selectae inter eas quae anno 1987 prodierunt cura*

- eiusdem Apostolici Tribunalis editae*, Volumen LXXIX, Libreria Editrice Vaticana 1992, ss. XXXI + 822, s. 127-129
- GÓRALSKI W. (rec.), Fernando Della Rocca, *Diritto matrimoniale canonico. Tavole sinottiche*, Terzo volume di aggiornamento, Casa Editrice Dott. Antonio Milani, Padova 1992, ss. 463, s. 130-131
- GÓRALSKI W. (rec.), Luis Gutierrez Martin, *La incapacidad para contraer matrimonio. Comentarios al c. 1095 del Código de Derecho Canónico para uso de los profesionales del foro*, Universidad Pontificia de Salamanca, Salamanca 1987, ss. 177, s. 132-136
- GÓRALSKI W. (rec.), Paolo G. Bianchi, *Incapacitas assumendi obligationes essentielles matrimonii. Analisi della giurisprudenza rotale, particolarmente degli anni 1970-1982*, Pubblicazioni del Pontificio Seminario Lombardo di Roma, Milano 1982, ss. XI + 351, s. 137-139
- GÓRALSKI W. (rec.), *Jurisprudencia matrimonial de los tribunales eclesiásticos españoles* (red J. L Acebal Lujan y F. R. Aznar Gil), Universidad Pontificia de Salamanca, Salamanca 1991, ss. 483, s. 140-141
- GÓRALSKI W. (rec.), Jerzy Konieczny, *Kalendarium sądownictwa w Kościele Gorzowskim (1945-1992)*, Gorzowskie Wydawnictwo Diecezjalne, Gorzów Wlkp. 1992, ss. 133, s. 142-144

n. 1 (6-7) 1996

- GÓRALSKI W. (rec.), Zenon Grocholewski, *Štúdie z procesného kano-
nického práva*, Spišská Kapitula, Spišské Podhradie 1995, ss. 246,
s. 255-257
- GÓRALSKI W. (rec.), Joseph Prader, *La legislazione matrimoniale latina e orientale. Problemi interecclesiali, interconfessionali e interreligiosi*, Edizioni Dehoniane, Roma 1993, ss. 105, s. 259-265

n. 2 (8) 1997

- GÓRALSKI W. (rec.), Piotr Majer, *El error que determina la voluntad. Can. 1099 del CIC de 1983*, Eunsa. Ediciones Universidad de Navarra, S.A. Pamplona 1997 s. 377 + 9 nlb, s. 243-249
- GÓRALSKI W. (rec.), *Il matrimonio nel Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1994, ss. 325, s. 250-252

n. 3 (9) 1998

- GÓRALSKI W. (rec.), Ks. Czesław Rychlicki, *Sakramentalny charakter przymierza małżeńskiego. Studium teologiczno dogmatyczne*, Płocki Instytut Wydawniczy, Płock 1997, ss. 405, s. 229-234
- KRAJCZYŃSKI J. (rec.), Ryszard Sztymiler, *Istotne obowiązki małżeńskie*, Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej, Warszawa 1997, ss. 549, s. 234-238

n. 4 (10) 1999

- DZIERŻON G. (rec.), Paolo M. Andreini, *De matrimonio*, Bologna 1998, ss. 336, s. 299-301
- DZIERŻON G. (rec.), *L'incapacità di assumere gli oneri essenziali del matrimonio*, Studi Giuridici XLVIII, Città del Vaticano 1998, ss. 215, s. 301-306
- DZIERŻON G. (rec.), Slavko Zec, *La tossicodipendenza come radice d'incapacità al matrimonio (can. 1095). Scienze umane, dottrina canonica e giurisprudenza*, Roma 1996, ss. 286, s. 306-308
- DZIERŻON G. (rec.), M. Cristina Forconi, *Antropologia cristiana come fondamento dell'unità e dell'indissolubilità del patto matrimoniale*, Roma 1996, ss. 199, s. 308-311
- DZIERŻON G. (rec.), Massimo Mingardi, *L'esclusione della dignità sacramentale del consenso matrimoniale nella dottrina e nella giurisprudenza recenti*, Roma 1998, ss. 318, s. 311-315
- DZIERŻON G. (rec.), *I matrimoni misti*, Studi Giuridici XLVII, Città del Vaticano 1998, ss. 195, s. 315-320
- DZIERŻON G. (rec.), W. Góralski, *Zawarcie małżeństwa konkordatowego w Polsce*, Warszawa 1998, ss. 183, s. 320-325
- KRAJCZYŃSKI J., *Sprawozdanie z Międzynarodowego Sympozjum Kanonistów poświęconego prawu małżeńskiemu (Sikórz k. Płocka, 19-20 X 1998 r.)*, s. 327-330
- GÓRALSKI W. (rec.), Henryk Chwyć, *Zawarcie małżeństwa i jego rejestracja w prawie polskim. Stan prawny obowiązujący od 15 listopada 1998 r. Poradnik dla kierowników Urzędów Stanu Cywilnego*, Stowarzyszenie Urzędników Stanu Cywilnego RP – Oddział w Lublinie, Lublin 1998, ss. 233, s. 330-335

n. 5 (11) 2000

- GÓRALSKI W. (rec.), Piotr Steczkowski, *Il conflitto fra foro interno e foro esterno nel diritto matrimoniale del CIC 1983*, Roma 1998, ss. 209, s. 251-255
- DZIERŻON G. (rec.), U. Breitbach, *Die Vollmacht der Kirche über die Ehen der Getauften. Zur Gesetzesunterworfenheit der Ehen nicht-katholischer Christen*, Roma 1998, ss. 289, s. 255-257
- DZIERŻON G. (rec.), *Verità e definitività della sentenza canonica*, Studi Giuridici XLVI, Città del Vaticano 1997, ss. 234, s. 258-260
- WARCHAŁOWSKI K., *Sprawozdanie ze Zjazdu Oficjalów i Pracowników Sądów Kościelnych w Polsce (Warszawa, 10 maja 1999 r.)*, s. 260-262

n. 6 (12) 2001

- GÓRALSKI W. (rec.), Zenon Grocholewski, *Tanulmányok az egyhazi házasság-és perjogról (Studia z kościelnego prawa małżeńskiego i procesowego)*, Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pazmany nominatae – III. Studia, vol. 1. Tłumaczył na węgierski z włoskiego i łacińskiego G. Kuminetz, Szent István Társulat, Budapest 2000, ss. 212, s. 207-208
- GÓRALSKI W. (rec.), *L'incapacità di intendere e di volere nel diritto matrimoniale canonico (can. 1095 nn. 1-2)*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2000, ss. 412, s. 209-221
- STAWNIAK H. (rec.), Ks. Piotr Mieczysław Gajda, *Prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*, Biblos, Academica, Tarnów 2000, ss. 412, s. 223-226
- STAWNIAK H. (rec.), *Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie, wybór i wstęp o. dr Kazimierz Lubowicki OMI*, Wydawnictwo M, Kraków 1999, tom I, ss. 468 i tom II, ss. 493, s. 227-229
- DZIERŻON G. (rec.), Myriam Tinti, *Condizione esplicita e consenso implicitamente condizionato nel matrimonio canonico*, Roma 2000, ss. 216, s. 231-235
- DZIERŻON G. (rec.), Wojciech Góralski, *Matrimonium facit consensus*, Warszawa 2000, ss. 396, s. 237-240
- WARCHAŁOWSKI K. (rec.), Kazimierz Piasecki, *Separacja w prawie polskim*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 2000, ss. 110, s. 241-244

n. 7 (13) 2002

- STAWNIAK H. (rec.), Alfredo Rava, *Il requisito della rinnovazione del consenso nella convalidazione semplice del matrimonio (can. 1157 § 2). Studio storico-giuridico*, Editrice Pontificia Università Gregoriana, Roma 2001, ss. 337, s. 283-287
- STAWNIAK H. (rec.), Karl-Heinz Selge, *Ehe als Lebensbund. Die Unauflöslichkeit der Ehe als Herausforderung für den Dialog zwischen katholischer und evangelisch-lutherischer Theologie*, Peter Lang Frankfurt am Main 1999, CXXXII + ss. 402, s. 287-291
- GÓRALSKI W. (rec.), Wanda Stojanowska, *Władza rodzicielska poza małżeńskiego i rozwiedzionego ojca. Studium socjologiczno-prawne*, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 2000, ss. 336, s. 291-296

n. 9 (15) 2004

- GÓRALSKI W. (rec.), *Quaderni dello Studio Rotale* 11 (2001), Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2002, ss. 191; 12 (2002), Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2003, ss. 203, s. 245-256
- GÓRALSKI W. (rec.), Piotr Kasprzyk, *Separacja prawna małżonków*, Lublin 2003, Wydawnictwo KUL, ss. 318, s. 257-262
- GÓRALSKI W. (rec.), Ks. Jan Cymbała, *Istotne obowiązki małżeńskie i przyczyny niezdolności do ich podjęcia w wyrokach Roty Rzymskiej z lat 1983-1992 wydanych na podstawie kan. 1095 nr 3 Kodeksu Prawa Kanonicznego, opublikowanych w „Decisiones”*, Olsztyn 2002, Wydawnictwo Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum”, ss. 349, s. 263-267
- STAWNIAK H. (rec.), Andrzej Wójcik, *Pareja de hecho y matrimonio. Un estudio de las diferencias*, Instituto de Ciencias para la Familia, Navarra 2002, ss. 191, s. 269-275
- STAWNIAK H. (rec.), Bronisław Sitek, *Trwałość i nierozzerwalność małżeństwa. Ze studiów nad małżeństwem w prawie rzymskim, kanonicznym Kościoła katolickiego i polskim prawie cywilnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2002, ss. 136, s. 277-281
- BANIAK J. (rec.), Janusz Mariański, *Między sekularyzacją i ewangelizacją. Wartości prorodzinne w świadomości młodzieży szkół śred-*

nich, Lublin 2003, ss. 560, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, s. 283-292

n. 10 (16) 2005

- STAWNIAK H. (rec.), Andrzej Maćkowski, *La potestà della Chiesa sui matrimoni di non battezzati sulla base del processo della codificazione del CIC 1917*, Sedinium 2003, ss. 487, s. 257-261
- STAWNIAK H. (rec.), Grzegorz Leszczyński, *Exclusio boni fidei jako symulacja zgody małżeńskiej (kan. 1101 § 2 KPK)*, Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 2004, ss. 280, s. 263-269
- DZIERŻON G. (rec.), L. Ghisoni, *La rilevanza giuridica del metus nella consumazione del matrimonio*, Roma 2000, ss. 209, s. 271-276
- GRĘŻLIKOWSKI J. (rec.), Ks. Stanisław Paździor, *Przyczyny poważnego braku rozeznania oceniającego w świetle kan. 1095, n. 2*, Wydawnictwo Polihymnia, Lublin 2004, ss. 414, s. 277-282
- GRĘŻLIKOWSKI J. (rec.), *Cykl 25 katechez przedmałżeńskich*. Opracowanie studyjne pod red. ks. dr. hab. Jerzego Buxakowskiego, profesora Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie, Wydawnictwo Diecezji Pelplińskiej „Bernardinum”, Pelplin 2004, ss. 264, s. 283-288
- ROZKRUT T., *Symposium pracowników sądów kościelnych* (sprawozdanie), s. 289-290

n. 11 (17) 2006

- GRĘŻLIKOWSKI J. (rec.), *Podmiotowość osoby ludzkiej i konsens małżeński*, pod red. ks. Jana Krajczyńskiego, Płock 2005, ss. 120, s. 191-193
- KANTOR R. (rec.), Eloy Tejero, *Imposibilidad de cumplir o incapacidad de asumir las obligaciones esenciales del matrimonio? Historia, jurisprudencia, doctrina, normativa, magisterio, interdisciplinariedad y psicopatología incidentes en la cuestión*, Pamplona 2005, ss. 1305, s. 195-201
- ROZKRUT T., *II Ogólnopolskie Forum Sądowe* (sprawozdanie), s. 203-204

n. 12 (18) 2007

- GÓRALSKI W. (rec.), Gianfrancesco Zuanazzi, *Psicologia e psichiatria nelle cause matrimoniali canoniche*, Libreria Editrice Vaticana 2006, ss. 384, s. 189-193
- GÓRALSKI W. (rec.), Stanisław Cierkowski, *L'impedimento di parentela legale. Analisi storico-giuridica del diritto canonico e del diritto statale polacco*, Editrice Pontificia Università Gregoriana, Roma 2006, ss. 584, s. 195-201
- GÓRALSKI W. (rec.), Aleksander Sobczak, *Czym jest chrześcijańskie małżeństwo? Istota chrześcijańskiego małżeństwa w świetle kanonistyki*, Poznań 2006, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ss. 311, s. 203-216
- GRĘŻLIKOWSKI J. (rec.), *Przygotowanie do sakramentalnego małżeństwa*, Praca zbiorowa pod red. ks. dra Andrzeja Pryby MSF, Kazimierz Biskupi 2006, s. 158, s. 217-222
- BAZAN-BULANDA A. (rec.), Ks. Grzegorz Leszczyński, *Exclusio boni fidei jako symulacja zgody małżeńskiej (kan. 1101 § 2 KPK)*, Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 2004, ss. 280, s. 223-232
- BAZAN-BULANDA A. (rec.), Ks. Wojciech Góralski, *Kościelne prawo małżeńskie, wydanie drugie poprawione i uzupełnione*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2006, ss. 380, s. 233-244

n. 13 (19) 2008

- GÓRALSKI W. (rec.), Urszula Nowicka, *Szafarz sakramentu małżeństwa. Studium historyczno-prawne*, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, Wrocław 2007, ss. 200, s. 227-234
- GÓRALSKI W. (rec.), Ks. Jan Krajczyński, *Prawo rodziny do opieki duszpasterskiej*, Apostolicum, Płock 2007, ss. 384, s. 235-243
- GÓRALSKI W. (rec.), Ks. Bartosz Nowakowski, *Wkład biskupa Antoniego Stankiewicza w dorobek myśli kanonistycznej w przedmiocie wad zgody małżeńskiej pod rządami Kodeksu Jana Pawła II*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2007, ss. 251, s. 245-251
- KRAJCZYŃSKI J. (rec.), K. El Chammas, *La disparité de culte matrimoniale en droit canonique*, Roma 2007, ss. 276, s. 253-260

KRAJCZYŃSKI J., *Ogólnopolskie sympozjum kanonistów poświęcone znaczeniu przemówień papieskich do Roty Rzymskiej dla doktryny kanonistycznej i orzecznictwa kościelnego w sprawach małżeńskich* (sprawozdanie), s. 261-267

ROZKRUT T., III Ogólnopolskie Forum Sądowe (sprawozdanie), s. 269-270

n. 14 (20) 2009

GÓRALSKI W. (rec.), Marta Greszata, *Iudicium cum principiis. Kodeksowa weryfikacja wybranych zasad procesowych w kanonicznych sprawach o nieważność małżeństwa*, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Lublin 2008, ss. 415, s. 233-243

GÓRALSKI W. (rec.), Ginter Dzierżon, *Niezdolność do zawarcia małżeństwa jako kategoria kanoniczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2002, ss. 363, s. 245-249

KRAJCZYŃSKI J. (rec.), Ferdinand L. Makaka, *The impediment of ligamen in the canonical matrimonial system*, Romae 2006, ss. 277, s. 251-257

n. 15 (21) 2010

GÓRALSKI W. (rec.), *La giurisprudenza della Rota Romana sul consenso matrimoniale (1908-2008)*, Libreria Editrice Vaticana 2009, ss. 284, s. 221-232

DZIERŻON G. (rec.), Vitaliy Gorbatykh, *L'impedimento della parentela spirituale nella Chiesa latina e nella Chiesa orientali. Studio storico-canonico*, Roma 2008, ss. 348, s. 233-237

DZIERŻON G. (rec.), S. Corsaro, *Il disturbo antisociale di personalità: incidenza sulla capacità al consenso matrimoniale (can. 1095, nn. 2 e 3)*, Roma 2009, ss. 220, s. 239-243

GAŁKOWSKI T. (rec.), Ks. Andrzej Pastwa, *Przymierze miłości małżeńskiej. Jana Pawła II idea małżeństwa kanonicznego*, Katowice 2009, ss. 356, s. 245-250

NOWAKOWSKI B. (rec.), Angelo Amati, *L'immaturità psico-affettiva e matrimonio canonico (can. 1095, 2-3 CIC)*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2009, ss. 216, s. 251-255

ROZKRUT T., IV Ogólnopolskie Forum Sądowe (sprawozdanie), s. 257-258

n. 16 (22) 2011

- KRAJCZYŃSKI J. (rec.), „*Iustitia et iudicium*”. *Studi di diritto matrimoniale e processuale canonico in onore di Antoni Stankiewicz*, a cura di J. Kowal e J. Llobell, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2010, vol. I-IV, ss. 2434, s. 249-256
- PASTWA A. (rec.), Piotr Majer, *Zawarcie małżeństwa kanonicznego bez skutków cywilnych (kan. 1071 § 1, n. 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego)*, Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, Kraków 2009, ss. 539, s. 257-271
- NOWICKA U. (rec.), J. Słowiński, *Perizia psichica nel processo matrimoniale canonico con particolare riferimento ai disturbi dell'orientamento sessuale*, Lateran University Press, Città del Vaticano 2010, ss. 455, s. 273-277
- SAJ M. (rec.), Wojciech Zagrodzki CSSR, *Rozwiedzeni są w Kościele*, Wydawnictwo Homo Dei, Kraków 2010, ss. 105, s. 279-282

n. 17 (23) 2012

- KRAJCZYŃSKI J. (rec.), Graziano Mioli, *La remunerazione degli avvocati nei giudizi di nullità matrimoniale*, Città del Vaticano 2009, ss. 337, s. 217-221
- SAJ M. (rec.), Grzegorz Łęcicki, *Małżeństwo i rodzina w nauczaniu oraz doświadczeniu Kościoła*, Wydawnictwo Diecezjalne, Sandomierz 2011, ss. 389, s. 223-227
- ROZKRUT T., *V. Ogólnopolskie Forum Sądowe* (sprawozdanie), s. 229-230

n. 18 (24) 2013

- GÓRALSKI W. (rec.), Zdzisław Zarzycki, *Rozwód w świetle akt Sądu Okręgowego w Krakowie w latach 1918-1945. Studium historyczno-prawne*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2010, ss. 755, s. 247-252
- NOWAKOWSKI B. (rec.), Cosimo Iannone, *Il valore della giurisprudenza nel sistema giuridico canonico*, Romae 2012, ss. 334, s. 253-256
- NOWICKA U. (rec.), F. Greco, *Possibile apporto della prova peritale nelle cause di nullità matrimoniale in cui non sia obbligatoria per legge*, Lateran University Press, Città del Vaticano 2012, ss. 301, s. 257-260

KRZYWKOWSKA J., *Sprawozdanie z II Międzynarodowej Konferencji Kanonicznego Prawa Procesowego „Problemy z sądową ochroną praw człowieka”*, Olsztyn, 7-8 maja 2012 r., s. 261-270

Opracowała: Urszula Nowicka

Ks. Ginter Dzierżon

Wydział Prawa Kanonicznego UKSW

Pprzygotowanie do zawarcia małżeństwa katolika z protestantem

Życie w małżeństwach mieszanych niesło i niesie ze sobą wiele problemów egzystencjalnych i kontrowersji doktrynalnych. Dlatego też prawodawcy Kościołów, Wspólnot kościelnych oraz religii niechrześcijańskich wprowadzają wiele ograniczeń związanych z zawieraniem tego typu związków.

W studium tym przedmiotem zainteresowania stanie się problem przygotowania do zawarcia jednej kategorii małżeństw, jakimi są małżeństwa katolików z protestantami. Rozpoczynając zatem trzeba stwierdzić, iż pojęcie „protestant” w sensie wyznaniowym ma charakter generalny. Zakresowo w jego znaczeniu mieszają się wierni licznych Wspólnot kościelnych wywodzących się z zapoczątkowanej w XVI w. reformy Kościoła¹.

Pomimo tego, że ustawodawca kościelny wprowadził pewne ograniczenia związane z zawieraniem małżeństw mieszanych (kan. 1086, 1124-1125 KPK), to jednak w dokumentach Kościoła spotykamy się również z pozytywnym odniesieniem do małżeństw zawieranych między ochrzczonymi. Doceniając ekumeniczny walor takich związków papież Jan Paweł II w Adhortacji Apostolskiej „Familiaris consortio” napisał: „Małżeństwa pomiędzy katolikami i innymi ochrzczonymi, już dzięki szczególnej fizjonomii, zawierają wiele elementów, które należy doceniać i rozwijać, tak z uwagi na ich wewnętrzną wartość, jak również ze względu na ewentualny wkład, który mogą wnieść w ruch ekumeniczny. Sprawdza się to szczególnie wtedy, kiedy małżonkowie są wierni swoim obowiązkom religijnym. Wspólny

---

¹ Por. G. LONG, *Ordinamenti giuridici delle chiese protestanti*, Bologna 2008, s. 11-16.

chrzest i dynamizm łaski dają partnerom w tych małżeństwach podstawę i uzasadnienie wyrażania ich jedności w dziedzinie wartości moralnych i duchowych. W tym celu, a także dla podkreślenia ekumenicznego znaczenia takiego małżeństwa mieszanego, przeżywanego w pełni wiary przez oboje małżonków chrześcijańskich, trzeba starać się – nawet jeżeli nie zawsze okaże się to łatwe – o serdeczną współpracę pomiędzy duchownym katolickim i niekatolickim, poczynając od przygotowania do małżeństwa i ślubu”².

Pomimo szeregu cech pozytywnych, jakimi charakteryzują się małżeństwa mieszane, ustawodawca kościelny jest też świadom możliwości wystąpienia wielu trudności egzystencjalnych wiążących się z życiem w takich związkach. Dlatego w kanonicznym porządku prawnym zawieranie m. in. małżeństw między katolikami a protestantami objęte zostało zakazem skodyfikowanym w kan. 1124 KPK. To ograniczenie prawne nie ma jednak charakteru bezwzględnego; może zostać ono uchylone po spełnieniu wymogów przewidzianych przez prawo. Warunki ograniczające w pewnym stopniu swobodne wykonywanie uprawnień wiernych mają zweryfikować prawidłowość ich postaw względem zawieranego związku (kan. 1125, n. 1-3 KPK).

Temu prawnemu, a zarazem pastoralnemu celowi ma służyć m.in. przygotowanie do zawarcia małżeństwa w konfiguracji określonej w tytule studium. W dokumencie Papieskiej Rady do Spraw Rodziny „Przygotowanie do sakramentu małżeństwa” podkreślono z całym naciskiem, że specjalną troską duszpasterską należy otoczyć tych narzeczonych, którzy znajdują się w szczególnej sytuacji; do takich małżeństw zaliczono małżeństwa mieszane³. Do tej kwestii odniesiono się także w opublikowanej w dniu 13 grudnia 1989 r. „Instrukcji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim” stwierdzając: „Duszpasterze, ilekroć załatwiają sprawy małżeństw mieszanych, powinni pamiętać, że wymagają one szczególnej delikatności i taktu, a także znajomości teologii małżeństwa i przepisów prawnych”⁴.

² Zob. JAN PAWEŁ II, Adhortacja Apostolska *Familiaris consortio*, 22 XI 1981, w: M. ROMANEK (red.), *Adhortacje Apostolskie Ojca św. Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 2006, s. 200-201.

³ POR. PAPIESKA RADA DO SPRAW RODZINY, *Przygotowanie do sakramentu małżeństwa*, 13 V 1996, n. 6, w: http://duszpasterstwo.rodzina.gniezno.opoka.org.pl/go.php/pl/dokumenty_kosciola-o_rodzynie/_papieska_rady_ds/przygotowanie_do_sakramentu_mlzenstwa.html (dostęp 23 III 2014).

⁴ Zob. KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, 13 XII 1989, n. 82, w: http://duszpasterstwo.rodzina.gniezno.opoka.org.pl/go.php/pl/dokumenty_kosciola-o_rodzynie/_konferencja_episkopatu_polski_o_przygotowaniu_do_zawarcia_mlzenstwa_w_kosciole_katolickim.html (dostęp 23 III 2014).

1. Faza wstępna

Zwykle przygotowanie do zawarcia małżeństwa mieszanego rozpoczyna się na etapie zwanym w dokumentach Kościoła i literaturze przygotowaniem bezpośrednim⁵. Pierwszy krok w tym postępowaniu wiąże się z zapoznaniem się z postawami stron w odniesieniu do związku, który chcą zawrzeć. Realizacja tego zamierzenia w pierwszym rzędzie dotyczy odpowiedzi na pytanie: czy nupturienicy mają wolę wypełnienia zobowiązań i warunków określonych w kan. 1125, n. 1-3 KPK? Taki tryb postępowania jest zalecany w „Instrukcji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim”. W n. 80 tego dokumentu bowiem stwierdzono: „Duszpasterz zapoznając się z niekatolikiem pragnącym zawrzeć małżeństwo z katolikiem, powinien wywnioskować na podstawie przeprowadzonej rozmowy, jakie wartości religijne, moralne i światopoglądowe posiadają strony, a zwłaszcza strona niekatolicka”⁶. Należy podkreślić, że taki sondaż jest konieczny ze względu na to, że wizja małżeństwa funkcjonująca w protestanckich Wspólnotach kościelnych różni się od koncepcji małżeństwa występującego w kanonicznym porządku prawnym.

Stąd też rozmowy pastoralnokanoniczne ze stronami trzeba rozpocząć od pytań związanych z zapisem kan. 1125, n. 3 KPK, który należy uznać za kluczowy, ponieważ dotyczy on struktury prawnej małżeństwa w jego elementach istotnych. W regulacji tej postanowiono, że obaj nupturienicy powinni zostać pouczeni o celach i istotnych przymiotach małżeństwa, których nie mogą oni wykluczyć. Nie ma wątpliwości co do tego, że we wspólnotach protestanckich istotne przymioty małżeństwa, jakimi są jedność i nierozzerwalność (kan. 1056 KPK) wchodzi również w skład struktury małżeństwa. W zasadzie różnice doktrynalne nie dotyczą rozmiękania jedności małżeństwa⁷; nieco od-

---

dzin.gniezno.opoka.org.pl/upload/files/dokumenty_kosciola/instrukcja_o_przygotowaniu_do_zawarcia_malzenstwa.pdf (dostęp: 23 III 2014).

⁵ Por. T. POCAŁUJKO, *La prevenzione della nullità del matrimonio nella preparazione e nell'ammissione alle nozze con una considerazione del contributo dei tribunali ecclesiastici*, Roma 2013, s. 89-104.

⁶ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa...*, dok. cyt., n. 80.

⁷ *Stanowisko Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP wobec małżeństwa*, w: http://luteranie.pl/materialy/rozne_pisma/stanowisko_kosciola_ewangelicko_augsburskiego_w_rp_wobec_malzenstwa,358.html (dostęp: 14 XI 2013); Kościół Chrześcijan Baptystów w RP, *Uchwała Międzykonferencyjnego Zjazdu Delegatów Kościoła*

miennie natomiast we Wspólnotach tych pojmuje się nierozzerwalność małżeństwa. Otóż pomimo tego, że w doktrynie tych społeczności uwydatnia się nierozzerwalność małżeństwa, to jednak w określonych sytuacjach dopuszcza się możliwość rozwodu⁸. Racje przemawiające za funkcjonowaniem tej instytucji wywodzi się bądź to z uwarunkowań antropologicznych związanych z ludzką skłonnością do popełniania grzechu i zła (Kościół Ewangelicko-Augsburski)⁹, bądź też z określonych tekstów biblijnych (Kościół Chrześcijan Baptystów: Mt 2, 15-16 i 1 Kor 7, 10-11, 27a¹⁰; Kościół Zielonoświątkowy: klauzula Mateuszowa 5, 32; 19, 9 oraz obie klauzule pawłowe 1 Kor 7, 11, 15¹¹; Kościół Adwentystów Dnia Siódmego: Mt 5, 32; 1 Kor 7, 10-15)¹².

Nie można zatem wykluczyć, że protestant zamierzający zawrzeć związek małżeński nie będzie podzielał katolickiej nauki o nierozzerwalności. Prowadzący dochodzenie przedślubne powinien więc mu wyjaśnić, że zgodnie z nauką katolicką komponenty, o których mowa, wchodzą w skład naturalnej struktury małżeństwa; innymi słowy, pochodzą one z prawa naturalnego. Dlatego też Kościół katolicki nie dopuszcza rozwodów. W tym kontekście nie można jednak abstrahować od faktu, że protestanci w poszczególnych przypadkach nie będą wykluczali możliwości rozwiedzenia się. W takiej sytuacji duszpasterz na drodze dialogu powinien dążyć do zamiany stanowiska w tej sprawie. Gdyby podjęte wysiłki nie przyniosły pożądanego rezultatu, wówczas

---

la Chrześcijan Baptystów w RP w sprawie małżeństwa i rodziny, 3 V 1997, w: <http://www.baptysci.pl/wyznanie-wiary/932-stanowisko-kosciola-w-sprawie-malzenstwa-i-rodziny> (dostęp: 14 XI 2013); Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w RP, *Znowelizowany rozdział 15 Prawa zborowego*, 2005, w: <http://www.adwent.pl/o-kosciele/85-znowelizowana-wersja-15-rozdzialu-prawa-zborowego> (dostęp: 30 XII 2013); Kościół Zielonoświątkowy w RP, *Stanowisko Rady Naczelnej w sprawie małżeństwa, rozwodu, powtórnego małżeństwa oraz planowania rodziny*, w: http://www.mielec.kz.pl/osw_malzenstwo.pdf (dostęp: 4 I 2014).

⁸ Por. *Pragmatyka Służbowa Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczpospolitej w Polskiej – tekst jednolity*, § 145, w: <http://old.luteranie.pl/pl/files/file/PS.pdf> (dostęp: 5 XI 2013); Kościół Chrześcijan Baptystów w RP, *Uchwała...*, dok. cyt.; KOŚCIÓŁ ZIELONOŚWIĄTKOWY W RP, *Stanowisko Rady Naczelnej...*, dok. cyt.; KOŚCIÓŁ ADWENTYSTÓW DNIA SIÓDMEGO W RP, *Znowelizowany rozdział...*, dok. cyt.

⁹ *Pragmatyka Służbowa...*, dok. cyt., § 145. Szerzej na ten temat zob. J. PODZIĘLNY, *Wizja małżeństwa w świetle ewangelickiej etyki teologicznej*, Opole 2011, s. 159.

¹⁰ KOŚCIÓŁ CHRZEŚCIJAN BAPTYSTÓW W RP, *Uchwała...*, dok. cyt.

¹¹ KOŚCIÓŁ ZIELONOŚWIĄTKOWY W RP, *Stanowisko Rady Naczelnej...*, dok. cyt.

¹² KOŚCIÓŁ ADWENTYSTÓW DNIA SIÓDMEGO W RP, *Znowelizowany rozdział...*, dok. cyt.

powinno zaniechać się dalszych czynności zmierzających do wydania zezwolenia na zawarcie tego związku. Przyjęcie bowiem postawy prozodowej skutkowałoby tym, że w przypadku zawarcia przez strony małżeństwa związek ten byłby nieważny z powodu symulacji wiążącej się z wykluczeniem nierozzerwalności małżeństwa (kan. 1101 § 2 KPK).

Pouczenie, o którym traktuje kan. 1125, n. 3 KPK powinno także dotyczyć celów małżeństwa. Według kan. 1055 § 1 KPK są nimi dobro potomstwa i dobro małżonków. Na marginesie należy zauważyć, że w Instrukcji Episkopatu Polski z 1987 r. brak jest, co należy uznać za mankament tego dokumentu, odniesienia do kwestii pouczenia o celach małżeństwa; takie odniesienie znajduje się natomiast w Instrukcji z 1989 r.¹³

Cele, o których mowa w kan. 1055 § 1 KPK, są także uwydatniane w dokumentach dotyczących małżeństwa w różnych Wspólnot ekumenicznych. U ewangelików problem prokreacji ujmuje się z perspektywy etycznej. W doktrynie Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego podkreśla się, że zobowiązanie do odpowiedzialnego rodzicielstwa wypływa z planu Bożego¹⁴. Kościół Zielonoświątkowy z kolei podchodzi do tego problemu w koncepcji „jednego ciała”¹⁵. W n. 5 „Uchwały” Międzykonferencyjnego Zjazdu Delegatów Kościoła Chrześcijan Baptystów w RP czytamy: „Uznaje się świętość życia seksualnego w małżeństwie, mającego na względzie zarówno prokreację, jak i satysfakcjonujące dopełnienie miłości małżeńskiej”¹⁶. W dokumencie Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego „Znowelizowany rozdział 15 Prawa zborowego” skonstatowano: „Seksualna intymność małżeńska jest świętym darem Boga dla ludzkiej rodziny. To integralna część małżeństwa, zarezerwowana tylko dla niego (1 Mojż, 2, 24). Taka intymność, zaplanowana wyłącznie dla relacji pomiędzy mężem i żoną, przyczynia się do stale rosnącego poczucia bliskości, szczęścia i bezpieczeństwa, a także zapewnia zachowanie rodzaju ludzkiego”¹⁷.

---

¹³ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa...*, dok. cyt., n. 80.

¹⁴ *Stanowisko Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP...*, dok. cyt., s. 1; J. PODZIELNY, *Wizja małżeństwa...*, dz. cyt., s. 166.

¹⁵ KOŚCIÓŁ ZIELONOŚWIĄTKOWY W RP, *Stanowisko Rady Naczelnej...*, dok. cyt.

¹⁶ KOŚCIÓŁ CHRZEŚCIJAN BAPTYSTÓW W RP, *Uchwała...*, dok. cyt., n. 5.

¹⁷ KOŚCIÓŁ ADWENTYSTÓW DNIA SIÓDMEGO W RP, *Znowelizowany rozdział...*, dok. cyt.

Należy więc oczekiwać, że wierni protestanckich społeczności z reguły będą podzielali katolicką doktrynę o celach małżeństwa. Może się jednak zdarzyć, że niektórzy protestanci będą wykluczać dobro potomstwa. Należy bowiem zauważyć, iż etyka seksualna wielu protestanckich Wspólnot w pewnym stopniu odbiega od wytycznych teologii moralnej Kościoła katolickiego. Dla przykładu, Kościół Chrześcijan Baptystów i Kościół Zielonoświątkowy dopuszczają stosowanie środków antykoncepcyjnych¹⁸. Obecnie niektórzy etycy Kościoła Ewangelicko – Augsburgskiego nie negują możliwości aborcji¹⁹. Nie można zatem wykluczyć, że u niektórych akatolików może wystąpić przeświadczenie o całkowitym wykluczeniu potomstwa.

W tym kontekście za w pełni zasadne należy uznać pouczenie nupturientów o istotnych celach małżeństwa, wynikających według nauki katolickiej z naturalnej struktury małżeństwa, ponieważ nieakceptacja któregoś z tych elementów przez co najmniej jedną ze stron skutkuje nieważnością małżeństwa (kan. 1101 § 2 KPK).

Jeżeli obie strony podzielałyby katolicką wizję małżeństwa, wtedy należałoby prowadzić dalsze rozmowy związane z wymaganiami ujętymi w kan. 1125 KPK. Na tym etapie najpierw powinny koncentrować się one na kwestii postawy strony katolickiej w sferze wiary. Przypomnijmy, w pierwszym rzędzie powinna złożyć ona oświadczenie, że jest gotowa odsunąć od siebie niebezpieczeństwo utraty wiary (kan. 1125, n. 1 KPK). Zgodnie z doktryną Kościoła katolickiego, zobowiązanie to ma charakter absolutny, gdyż pochodzi z prawa Bożego²⁰. W konsekwencji więc nie ma od niego odstępstw. Katolik zatem w swym oświadczeniu powinien wyrazić gotowość do jego wypełnienia. Jeśli z jego wypowiedzi jednak wynikałoby, że ignoruje on ten wymóg twierdząc, iż nie podejmie żadnych wysiłków zmierzających do pielęgnowania i ochrony swej wiary, wówczas nie można wnieść prośby o wyomaganie prawem zezwolenie (kan. 1124 KK)²¹.

Trzeba też dodać, że w rozmowach na temat wizji małżeństwa niejednokrotnie pojawią się odmienne stanowiska stron w tej kwestii. Nie

¹⁸ KOŚCIÓŁ CHRZEŚCIJAN BAPTYSTÓW W RP, *Uchwała...*, dok. cyt., n. 6; KOŚCIÓŁ ZIELONOŚWIĄTKOWY W RP, *Stanowisko Rady Naczelnej...*, dok. cyt.

¹⁹ J. PODZIELNY, *Wizja małżeństwa...*, dz. cyt., s. 171-182.

²⁰ Por. G. DZIERZON, *Ewolucja doktryny oraz dyscypliny dotyczących przeszkody „różności religii” w kanonicznym porządku prawnym*, Warszawa 2008, s. 316.

²¹ Tamże; A. ABATE, *Il matrimonio nella nuova legislazione canonica*, Roma 1985, s. 187.

oznacza to jednak, że w tym wypadku należy odwozić je od zawarcia tego związku. Kontynuując ten wywód należy zwrócić uwagę, że zobowiązanie do złożenia odpowiedniego oświadczenia dotyczy wyłącznie katolika; nie odnosi się ono natomiast do protestanta, gdyż nie podlega jurysdykcji prawodawcy katolickiego; zgodnie z kan. 1125, n. 2 KPK ma być on jedynie poinformowany o zobowiązaniach katolika.

Jeżeli więc katolik złoży wymagane prawem oświadczenie, to bez względu na to, jaką pozycję w tej kwestii przyjmie drugi nupturient, licencja na zawarcie małżeństwa powinna zostać wydana. Dla ustawodawcy katolickiego bowiem istotne jest stanowisko strony katolickiej. Przyjęte twierdzenie znajduje umocowanie w zapisie n. 150 Dyrektorium Ekumenicznego: „Równocześnie trzeba stwierdzić, że strona niekatolicka może odczuwać podobne zobowiązanie ze względu na swe własne zaangażowanie chrześcijańskie. Należy zatem zauważyć, że w prawie kanonicznym nie wymaga się od tego drugiego partnera żadnej, pisemnej czy ustnej obietnicy”²².

Kwestią niezwykle drażliwą w dialogu pomiędzy nupturientami jest sprawa chrztu i wychowania potomstwa mającego się narodzić z przyszłego związku. W kan. 1125, n. 1 KPK prawodawca postanowił, że strona katolicka powinna złożyć przyrzeczenie, że uczyni wszystko co w jej mocy, aby wszystkie dzieci zostały ochrzczone i wychowane w Kościele katolickim. W doktrynie podkreśla się, że w przeciwieństwie do poprzednio omawianego wymogu, zobowiązanie to ma wprawdzie charakter podmiotowo absolutny, przedmiotowo jednak nie ma takiego charakteru²³. Taki sposób wykładni wynika z faktu, iż w przywołanym numerze kanonu znalazł się zwrot „że uczyni wszystko co w jej mocy” (*se omnia pro viribus facturam esse*)²⁴. Prawodawca katolicki w swych rozwiązaniach nie neguje wystąpienia sytuacji, w której strona katolicka mimo najszczerzych chęci będzie przewidywała, że nie podda tak ważkiemu zobowiązaniu, z przyczyn niezależnych od niej²⁵. Nie można przecież wykluczyć, iż

---

²² Por. PAPIESKA RADA DO SPRAW JEDNOŚCI CHRZEŚCIJAN, *Dyrektorium w sprawie zasad i norm dotyczących ekumenizmu*, 25 III 1993, *Communio* 14 (1994), s. 64.

²³ M. BUCCIERO, *I matrimoni misti. Aspetti storici, canonici e pastorali*, Roma 1997, s. 138; G. DZIERŻON, *Ewolucja doktryny...*, dz. cyt., s. 316-318.

²⁴ Por. G. MONTINI, *Le garanzie o «cautiones» nei matrimoni misti*, *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 5 (1992), s. 290.

²⁵ Tamże.

protestant będzie stał na stanowisku, że on również ma takie prawo; może też argumentować, że podobne zobowiązanie nakłada na niego jego wspólnota wiary. W tym miejscu należy zauważyć, iż sposób postępowania w przypadku pojawienia się tego typu hipotezy nie został ujęty w przytaczanych Instrukcjach Episkopatu Polski z 1987 i 1989 r. Taka postawa protestanta jest usprawiedliwiona. Należy więc ją respektować. Trzeba też podkreślić, że takie podejście do tego problemu koresponduje z dyspozycją zawartą w Dyrektorium Ekumenicznym. W n. 151 bowiem stwierdzono: „W wypełnianiu obowiązku przekazywania wiary katolickiej swoim dzieciom rodzic katolicki uszanuje wolność religijną i sumienie drugiego rodzica oraz będzie się troszczył o jedność i trwałość małżeństwa i o zachowanie komunii rodzinnej. Jeśli pomimo tych wszystkich wysiłków dzieci nie zostaną ochrzczone w Kościele katolickim, rodzic nie podpada pod cenzurę prawa kanonicznego”. Co więcej, w Dyrektorium Ekumenicznym, n. 150 jego autor sugeruje nawet podjęcie dyskusji między nupturientami na temat chrztu i wychowania dzieci, ale w duchu katolickim²⁶.

Omawiając kwestię chrztu i wychowania potomstwa należy zwrócić uwagę, że w doktrynie wyklucza się możliwość uzgodnień w kwestii ponadkonfesyjnego wychowania potomstwa. Odzwierciedlenie tej prawdy spotykamy m.in. w zapisie IV, 5 projektu dokumentu Polskiej Rady Ekumenicznej „Małżeństwo chrześcijańskie osób o różnej przynależności wyznaniowej”. Proponowana regulacja ma następujące brzmienie: „Kościoły nie widzą możliwości ponadkonfesyjnego wychowania dzieci. Budowanie tożsamości chrześcijańskiej wymaga zawsze zakorzenienia w określonej tradycji, czemu równocześnie powinna towarzyszyć wrażliwość ekumeniczna”²⁷.

Kontynuując ten wywód należy stwierdzić, iż może się zdarzyć, że pomiędzy nupturientami dojdzie do poważnego sporu w tym przedmiocie. Według komentatorów, jeśli przewidywano by, że trudności tych nie będzie można przewyciężyć ze względu na występujący po-

---

²⁶ Por. G. DZIERZON, *Dialog nupturientów przed zawarciem małżeństwa mieszane*, w: Z. GLAESER (red.), *Człowiek dialogu. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Arcybiskupowi Alfonsowi Nossolowi z okazji 80. rocznicy urodzin, 55. rocznicy święceń kapłańskich oraz 35. święceń biskupich*, Opole 2012, s. 621-630.

²⁷ Zob. POLSKA RADA EKUMENICZNA, *Małżeństwo chrześcijańskie osób o różnej przynależności wyznaniowej (Projekt)*, 10 V 2011, w: <http://www.ekumenia.pl/index.php?=111> (dostęp: 30. 12. 2013).

ważny konflikt sumień, to w takim wypadku strony powinny zrewidować swe zamiary co do zawarcia związku²⁸.

W prezentowanej problematyce nie można jeszcze abstrahować od jednej hipotetycznej sytuacji. Mianowicie, może się zdarzyć, że katolik nie będzie pragnął wypełnić zobowiązań, o których mowa w kan. 1125, n. 1 i 3 KPK. W takim wypadku nie należy prowadzić dalszego postępowania zmierzającego do zawarcia tego związku. Takie wytyczne znajdują się w Instrukcji Episkopatu Polski z 1989 r. W n. 87 tego dokumentu czytamy: „Gdyby strona katolicka nie chciała się dostosować do przepisu kan. 1125, n. 1 i odmówiła oświadczenia i przyrzeczenia według podanej tam treści, mimo otrzymanych pouczeń i wyjaśnień na ten temat, duszpasterz zaniecha starania o zezwolenie, gdyż zobowiązania stawiane przez Kościół katolicki, przy zawieraniu małżeństwa mieszanego, są świętym wymogiem wiary i prawa kościelnego”²⁹.

W pastoralnokanonicznych rozmowach z protestantem należy także poruszyć kwestię sakramentalnego charakteru związku małżeńskiego i jego kanonicznych skutków. Należy mu wyjaśnić, iż zgodnie z nauką katolicką opierającą się na teorii o nierozdzielności kontraktu i sakramentu małżeństwo zawarte między ochrzczoneymi jest sakramentem (kan. 1055 §§ 1-2 KPK). Sakramentalnymi więc są nie tylko związki zawarte między wiernymi Kościoła katolickiego, ale również między wiernymi innych Kościołów i Wspólnot kościelnych. Za takie zatem uznawane jest małżeństwo zawarte w społecznościach protestanckich, pomimo tego, że ich wierni żyją w przeświadczeniu, że nie ma ono takiego charakteru, gdyż należy ono do porządku natury³⁰. W związku z tymi założeniami doktrynalnymi, protestanta w pierwszym rzędzie trzeba zapytać: czy on nie zawarł już związku z osobą ochrzczoneą? Jeśli taki fakt miałby miejsce, wówczas należałoby zaniechać dalszych czynności związanych z przygotowaniem do zawarcia małżeństwa. Ze względu na zawarty sakramentalny związek, pomimo tego, że strona

---

²⁸ Por. A. D’AURIA, *Il matrimonio nel diritto della Chiesa*, Roma 2007, s. 299: „Se nella coppia dovessero sorgere dei conflitti di coscienza inconciliabili a motivo di quelle promesse, sarebbe oltremodo opportuno che entrambe le parti rivedessero la loro decisione di sposare”.

²⁹ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa...*, dok. cyt., n. 87.

³⁰ G. LONG, *Ordinamenti giuridici...*, dz. cyt., s. 131; P. JASKÓŁA, *Problem małżeństwa w relacjach ewangelicko – rzymskokatolickich*, Opole 2013, s. 54-56.

protestancka rozeszłaby się ze współmałżonkiem, nie może ona zawrzeć z katolikiem kolejnego związku.

Jeśli akatolik zaś byłby osobą wolną, to trzeba mu wyjaśnić, że związek, który zamierza zawrzeć z katolikiem, będzie związkiem sakramentalnym. Następstwem zawarcia takiego związku jest jego nierozzerwalność. Stąd też nawet w przypadku jego hipotetycznego rozpadu protestant nie będzie mógł zawrzeć innego małżeństwa z katolikiem, dopóty współmałżonek będzie żył, bądź też nie stwierdzi się nieważności zawartego małżeństwa.

2. Dyspensa od zachowania formy kanonicznej

W przypadku zawierania małżeństwa katolika z protestantem ten pierwszy do ważności zobowiązany jest do zachowania formy kanonicznej (kan. 1127 § 1 KPK). W tym wypadku prawodawca nie wyklucza jednak możliwości dyspensowania od tego wymogu prawnego (kan. 1127 § 1 KPK). Taka sytuacja mogłaby mieć miejsce, jeśli protestant kategorycznie stałby na stanowisku, że zawarcie związku miałoby się odbyć w kościele jego Wspólnoty, bądź też w Urzędzie Stanu Cywilnego. Podejmując ten wątek należy pamiętać o tym, że z reguły we Wspólnotach protestanckich małżeństwa zawiera się zgodnie z rytami cywilnymi; inne rozwiązania natomiast występują wtedy, gdy Kościoły te zawierają specjalne umowy z państwem co do religijnej formy zawierania małżeństwa wywołującej skutki w prawie świeckim³¹. Taka sytuacja ma miejsce w Polsce³². W podpisanych ustawach bowiem znajdują się zapisy, zgodnie z którymi małżeństwo wywiera-

---

³¹ G. LONG, *Ordinamenti giuridici...*, dz. cyt., s. 132-133.

³² *Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, (Dz. U. Nr 73, poz. 323 z późn. zm.); *Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej*, (Dz. U. Nr 74, poz. 324 z późn. zm.); *Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej*, (Dz. U. Nr 97, poz. 479 z późn. zm.); *Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej*, (Dz. U. Nr 97, poz. 480 z późn. zm.); *Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej*, (Dz. U. Nr 97, poz. 481 z późn. zm.); *Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej*, (Dz. U. Nr 41, poz. 254 z późn. zm.).

jące skutki cywilne powinno zostać zawarte zgodnie z Prawem Wewnętrznym Kościoła³³.

Zasadniczym warunkiem wydania dyspensy jest spełnienie wymogów określonych w kan. 1125, n. 1-3 KPK. Zgodnie z Instrukcją Episkopatu Polski z 1989 r. udzielenie takiego reskryptu ma charakter wyjątkowy³⁴. Dla duszpasterza prowadzącego przygotowanie do zawarcia małżeństwa problemem niezwykle istotnym staje się pytanie o kanoniczne powody udzielania dyspens w omawianym przypadku? Do tej kwestii odniesiono się zarówno w dokumentach Kościoła, jak i w komentarzach kanonistów.

W n. 91 Instrukcji z 1989 r. wymieniono: opory jednej lub drugiej strony co do formy kanonicznej zawarcia małżeństwa oraz uwarunkowania o charakterze obiektywnym lub subiektywnym sprawiające, że nupturienti w przypadku nieuzyskania dyspensy byłiby skłonni zawrzeć związek niesakramentalny³⁵. Z kolei w n. 154 Dyrektorium Ekumenicznego do prawnych przyczyn zaliczono: konieczność zachowania zgody rodzinnej, zaangażowanie akatolika w życie religijne wspólnoty, a także więź pokrewieństwa strony akatolickiej z szafarzem Kościoła lub Wspólnoty kościelnej. M. Bucciero, w swej monografii poświęconej małżeństwom mieszanym wskazał jeszcze na niebezpieczeństwo wystąpienia skandalu oraz nieprzewidywany konflikt sumienia stron³⁶.

Przy tym należy zauważyć, że wyliczenie to nie ma charakteru wyczerpującego. Jeśli więc w przygotowaniu do zawarcia małżeństwa okazałyby się, że pojawiłyby się podobne do wymienionych powody,

---

³³ Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, art. 12 A; Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej, art. 8 A; Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej, art. 11 A; Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej, art. 10 A; Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej, art. 10 A; Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, art. 9 A; Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej, art. 11 A.

³⁴ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa...*, dok. cyt., n. 91.

³⁵ Tamże.

³⁶ M. BUCCIERO, *I matrimoni misti...*, dz. cyt., s. 166.

wtedy duszpasterz powinien wnieść do ordynariusza miejsca o dyspensę od formy kanonicznej.

3. Katechezy przedmałżeńskie

W Instrukcji Episkopatu Polski z 1987 r. stwierdzono, że czas przygotowania do zawarcia małżeństwa powinien trwać dłużej niż trzy miesiące. W tym okresie w naukach przedmałżeńskich uwagę należy skoncentrować przede wszystkim na pozytywnym walorze tego typu związków. W Dyrektorium Ekumenicznym, n. 148 podkreślono, że w przygotowaniu do zawarcia tego typu małżeństw należy uwzględnić w sposób szczególny „pozytywne aspekty tego, co małżonkowie jako chrześcijanie dzielą wspólnie ze sobą z życia łaski, wiary, nadziei i miłości oraz innych wewnętrznych darów Ducha św.”. W tym kontekście rodzi się więc pytanie, na jakich treściach powinna skupiać się katecheza?

H. Rainhardt podejmując ten problem skonstatował, iż nauki te powinny się koncentrować na analizie przesłania takich tekstów, jak Soborowy Dekret o Ekumenizmie, n. 78, Adhortacji „Familiaris consortio” oraz na treściach zawartych w Dyrektorium Ekumenicznym³⁷. Uważam, że w tym wypadku można byłoby też wykorzystać wywody zawarte w monografii P. Jaskóły „Problem małżeństwa w relacjach ewangelicko – rzymskokatolickich”. W dziele tym bowiem autor ukazał nie tylko komponenty wspólne katolickiej oraz ewangelickiej doktryny o małżeństwie, ale także określił kierunki nowych rozwiązań ekumenicznych w tej materii³⁸.

4. Forma liturgiczna zawarcia małżeństwa

W Księgach liturgicznych dotyczących zawierania małżeństwa nie znajduje się specjalny ryt odnoszący się do zawierania małżeństwa katolika z protestantem. Z reguły zawieranie takiego małżeństwa mieszanego odbywa się poza Mszą św. W szczególnych przypadkach, dla słuszych powodów biskup diecezjalny może pozwolić na zawieranie

---

³⁷ Por. H. RAINHARDT, *Die kirchliche Trauung. Ehevorbereitung, Trauung und Registrierung der Eheschließung im Bereich der Deutschen Bischofskonferenz. Texte und Kommentar*, Essen 1989, s. 98.

³⁸ P. JASKÓŁA, *Problem małżeństwa...*, dz. cyt., s. 197-266.

w trakcie Mszy św. (Dyrektorium Ekumeniczne, n. 159)³⁹. Taką możliwość przewidziano w wydanym w 1991 r. „Ordo celebrandi matrimonium”⁴⁰. Co więcej, nie wyklucza się również możliwości przyjęcia Komunii św. przez akatolika. Warunki dopuszczenia zostały ujęte w opublikowanej w dniu 17 października 1973 r. Nocie Sekretariatu do Spraw Jedności Chrześcijan. W dokumencie tym stwierdzono, że byłoby to możliwe w przypadkach szczególnych, jeśli wiara akatolika byłaby zgodna z katolicką nauką o Eucharystii i odczuwałby on szczególną potrzebę duchową przyjęcia Komunii św.⁴¹. Taką możliwość przewidziano w Instrukcji z 1987 r. Zgodnie z wytycznymi tego dokumentu, zezwolenie w tym wypadku powinien wydać ordynariusz miejsca⁴².

Katolik natomiast nie może przyjąć Komunii w trakcie zawierania małżeństwa w Kościele protestanckim. Zakaz ten wynika z faktu, iż wspólnoty te nie zachowały sukcesji apostołskiej, a co za tym idzie substancji eucharystycznej⁴³.

5. Zakończenie

Z przeprowadzonych wywodów wynika, że przygotowanie do zawarcia małżeństwa katolika z protestantem ma charakter wielofazo-

---

³⁹ JAN PAWEŁ II, *Adhortacja Apostolska Familiaris consortio...*, dok. cyt., s. 201.

⁴⁰ Por. *Ordo celebrandi matrimonium*, Città del Vaticano 1991, n. 36: „Si matrimonium fit inter partem catholicam et partem baptizatam acatholicam, ahiberi debet ritus celebrandi Matrimonium sine Missa (nn. 79-111); si autem casus ferat, et de consensu Ordinarii loci, adhiberi potest ritus celebrandi Matrimonium intra Missam (nn. 45-78); quoad autem admissionem partis acatholicae ad Communionem eucharisticam, servetur normae pro variis casibus edictae”.

⁴¹ Por. SECRETARIATUS AD CHISTIANORUM UNITATEM FOVENDAM, *Comunicatio quoad interpretationem Instructionis de peculiaribus casibus admittendi alios Christianos ad communionem eucharisticam in Ecclesia Catholica*, 17 X 1973, w: X. OCHOA (red.), *Leges Ecclesiae*, t. 5, Romae 1980, s. kol. 6664: „[...] l’ammissione alla comunione eucaristica riguarda in casi particolari solo qui cristiani che manifestano una fede conforme a quella della Chiesa circa questo Sacramento e sentono un vero bisogno spirituale del nutrimento eucaristico [...]”.

⁴² Zob. KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej*, 14 III 1987, n. IV, 6f, w: <http://www.kkbids.episkopt.pl/?id=235> (dostęp: 25 I 2014).

⁴³ SECRETARIATUS AD CHISTIANORUM UNITATEM FOVENDAM, *Comunicatio...*, dok. cyt., kol. 6665: „Di conseguenza il fedele cattolico non può chiedere l’Eucaristia se non a un ministro che abbia validamente ricevuto il sacramento dell’Ordine”.

wy i wieloaspektowy. Uważam, że proces ten nie powinien zacząć się od spisania „Protokołu rozmów kanoniczno-duszpasterskich”. Postępowanie przygotowawcze należy rozpocząć od pytań skierowanych do nupturientów, mających na celu zbadanie ich postaw co do związku, który zamierzają zawrzeć. Stąd też w pierwszym rzędzie uwaga duszpasterza winna koncentrować się na wymogach ujętych w kan. 1125, n. 1-3 KPK. Gdyby strony nie spełniały tych warunków, w takiej sytuacji powinny odstąpić od zamierzenia zawarcia małżeństwa. W „Instrukcji Episkopatu Polski w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej” podkreśla się z całym naciskiem, że pouczenia te powinny być wolne od wszelkiego prozelityzmu; nie mogą naruszać też one zasady wolności sumienia w podejmowaniu decyzji przez nupturientów⁴⁴. Dopiero wówczas, gdy warunki określone w kan. 1125, n. 1-3 KPK zostały spełnione, należałoby spisać tzw. protokół przedślubny.

Po tych czynnościach należy ustalić ilość i czas przeprowadzenia kolejnych spotkań przedmażeńskich o charakterze pastoralnym. W nauczaniu należałoby przede wszystkim skoncentrować uwagę na pozytywnych walorach małżeństw mieszanych.

Preparation for Entering Marriage Between a Catholic and a Protestant

The author of the presented article focused his attention on the issue of preparation for entering marriage between a Catholic and a protestant. He believes that the preparation should not start with the report of canonical-pastoral talks but rather with questions being asked to both parties aimed at identifying their views on the marriage they are willing to contract. First and foremost, the attention of the priest should focus on the conditions included in canon 1125, n. 1-3 CIC. If the parties do not meet these conditions, any preparations for contracting this marriage should be abandoned.

Only when the conditions expressed in canon 1125, n. 1-3 CIC are met, the so-called premarital report should be prepared. After that, it should be decided about the number and time of premarital meetings.

---

⁴⁴ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja w sprawie duszpasterstwa...*, dok. cyt., n. IV, 2.

Ks. Wojciech Necel SChr
Wydział Prawa Kanonicznego UKSW

Małżeńska wspólnota życia i miłości w świetle Ef 5,21-33

Dla współczesnego człowieka przeszkodą w rozumieniu małżeństwa jako przymierza oraz jako głębokiej wspólnoty życia i miłości, realizującej ze wzajemnością prawa i obowiązki małżonków (KPK, kan. 1055 § 1-2; kan. 1057 § 2), są postmodernistyczne tendencje postrzegania wspólnoty małżeńskiej. Proponują one określanie nie tyle genezy i celów małżeństwa w kontekście stworzenia i odkupienia, co raczej odniesienie małżeństwa w relacji do potrzeb i możliwości człowieka oraz wynikających stąd konsekwencji praktycznych¹. Tendencje te również samej kanonistyce oraz pracom trybunałów kościelnych, zajmujących się rozstrzyganiem spraw o nieważność zawartego małżeństwa, próbują nadać charakter czysto praktyczny, funkcjonalny i antropologiczny, bez jakiegokolwiek odniesienia teologicznego.

1. Próba teologicznego spojrzenia na małżeństwo

Punktem wyjścia proponowanej refleksji mogą być pytania: co Bóg przynosi w darze człowiekowi czyniąc go kobietą i mężczyzną na swój obraz? czym obdarowuje małżeńską wspólnotę mężczyzny i kobiety zapraszając ją do aktu stwarzania nowego człowieka? jaki charakter mają wewnątrzmałżeńskie relacje, że pomimo ułomności i grzeszności stron ich wspólnota małżeńska staje się znakiem zbawczej i obłubieńczej miłości Chrystusa do Kościoła?

Wydaje się, że w odpowiedziach na te i podobne pytania chodzi nie tylko o przedstawienie czysto antropologicznego punktu widzenia, ale raczej o podjęcie próby teologicznego rozumienia sensu Bożego

---

¹ Por. JAN PAWEŁ II, Adhortacja *Familiaris consortio*, 22 XI 1981, nr 4-10.

działania. Tak zdefiniowany proces poszukiwania odpowiedzi staje się fundamentem potrzebnym do ukazania tego, co w kontekście małżeństwa Bóg sam chce powiedzieć o sobie, co daje małżonkom, czym ich obdarowuje i kim chce dla nich być. Chodzi więc o sens istnienia małżeństwa, o owo podstawowe założenie, które każde z małżonków w swoim małżeństwie nie tylko przyjmuje, ale które powoduje istnienie ich małżeństwa. Chodzi wreszcie o radykalne i fundamentalne zanurzenie każdej małżeńskiej miłości w życiu Trójjedynego Boga i w oblubieńczej miłości Chrystusa do Kościoła, w akcie stworzenia i w akcie odkupienia.

Bóg wchodzi całkowicie w historię małżonków od momentu ich pierwszego spotkania aż po „codziennosc” ich małżeńskiego życia. Wchodząc we wspólnotę małżeńską pozostaje jednak poza nią. Tylko gdy jednocześnie wchodzi i pozostaje poza nią, Jego bycie w niej ma charakter zbawczy i konsekrujący². Bóg nie jest ponad małżonkami, ani nie wtłacza ich w grzeszną nicłość, lecz prowadzi ich w ich codzienności, utrzymuje ich i przyjmuje ich małżeńskie zmagania. W sakramencie małżeństwa Bóg obdarowuje małżonków swoim Synem, który przyjmując ludzkie ciało jest posłuszny Ojcu aż do śmierci. W ten sposób wspólnota małżeńska nie jest logiczną abstrakcją lub funkcjonalną społecznością, nie jest też rezultatem spekulacji człowieka ani nie jest manipulacją wyobraźnią i uczuciami. Jest natomiast wyrazem podstawowego doświadczenia tego, w jaki sposób Bóg daje siebie człowiekowi we Wcielonym Słowie, a człowiek na nowo oddaje siebie Bogu w Jezusie Chrystusie.

2. Chrystologiczne i eklezjologiczne źródła życia małżeńskiego

Wobec nowo powstałych i formujących się gmin chrześcijańskich w świecie kultury hellenistycznej, Apostoł Narodów w Liście do Efezjan stanął przed problemem ewangelicznej odpowiedzi na pytania neofitów, którzy znaleźli się w nowej egzystencjalnej rzeczywistości z pytaniami typu: jak teraz żyć? co nowego spotka ich w życiu mał-

---

² Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, nr 48: „Małżonkowie chrześcijańscy w obowiązkach i godności swojego stanu są utwierdzeni i jakby konsekrowani szczególnym sakramentem”; KPK, kan. 1134: „(...) W małżeństwie chrześcijańskim małżonkowie zostają ponadto przez specjalny sakrament wzmocnieni i jakby konsekrowani (...)”.

żeńskim i rodzinnym? jak postrzegać teraz swoją żonę/swojego męża? kim dla małżonków są ich dzieci? jak traktować niewolników?

W Liście do Efezjan, który w rozdziale piątym ma charakter katechizującej instrukcji, tematyka zaślubin małżeńskich i wypełniająca ją relacja praw i obowiązków małżeńskich splata się z tematyką chrzcielnego obmycia i eucharystycznego dziękczynienia. Ukazana jest ona w kontekście zanurzenia człowieka w tajemnicę Nowego Przymierza, zawartego przez Boga Ojca za pośrednictwem Boga Syna w Bogu Duchu ze Wspólnotą Kościoła – Oblubienicą Chrystusa³. W kontekście antropologii trynitarniej małżeństwo definiuje się jako sakrament, to jest jako przemieniający i skuteczny znak miłości Chrystusa do Kościoła. Dla samych małżonków realizowane jest ono w małżeńskiej wspólnotcie przez podjęcie przyjętych praw i obowiązków, stając się dla nich drogą uświęcającego zbawienia, po której kroczą z Chrystusem Panem do Domu Ojca⁴.

Projekt życia chrześcijańskiego zapoczątkowany w sakramentalnym wydarzeniu chrztu świętego, dla małżonków ratyfikuje się w ich małżeństwie⁵. Św. Paweł w piątym rozdziale Listu do Efezjan wskazuje małżonkom nie tyle na kodeks ich praw i obowiązków, które dobrowolnie podejmują wobec siebie w momencie zawierania małżeństwa, ale na fundament tych praw i obowiązków, a przede wszystkim na ich źródło. Dla św. Pawła zbawcza relacja miłości Chrystusa z Kościołem, będąca typem daru z siebie, jest również *per se* modelem i zasadą relacji wewnątrzmałżeńskich.

Pawłowe chryzologiczne i eklezjologiczne osadzenie praw i obowiązków męża wobec żony i żony wobec męża przewija się w tradycji chrześcijańskiej i chrześcijańskim nauczaniu o małżeństwie jako uzasadnienie rzeczywistości sakramentalnej małżeństwa, uczynionej przez samego Chrystusa⁶. W przyjętym na Soborze Florenckim (1439-1442) dokumencie *Bulla unionis Armenorum* z 22 listopada 1439 r. w nr. 20a) czytamy: „siódmym jest sakrament małżeństwa – znak jedności Chrystusa z Kościołem, według słów Apostoła, który mówi: «Tajemnica to wielka, a ja wam mówię, w odniesieniu do Chrystusa

---

³ Por. BENEDYKT XVI, Adhortacja *Sacramentum Caritatis*, 22 II 2007, nr 23.

⁴ Por. K. HEMMERLE, *Małżeństwo i rodzina w antropologii trynitarniej*, w: K. MAJDAŃSKI (red.), *Teologia małżeństwa i rodziny*, Warszawa 1990, s. 5-25.

⁵ Por. K. LUBOWICKI, *Duchowość małżeńska w nauczaniu Jana Pawła II*, Kraków 2005, s. 68-92.

⁶ Por. KPK, kan. 1055 § 1.

i Kościoła»⁷. Podobnie Sobór Trydencki na 24 Sesji w „Nauce o sakramencie małżeństwa” dwukrotnie przywołuje uzasadnienie sakramentalności małżeństwa zaczerpnięte z piątego rozdziału listu do Efezjan⁸. Sobór Watykański II szesnastą razę odwołuje się do przesłania Ef 5,22-32, wskazując na Kościół jako Oblubienicę Chrystusa, a na małżeństwo jako na sakrament oblubieńczej miłości Chrystusa do Kościoła, uznając jednocześnie tę immanentną jedność za źródło praw i obowiązków małżeńskich. „Ponieważ Kościół jest w Chrystusie jakby sakramentem, czyli znakiem i narzędziem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jedności całego rodzaju ludzkiego”, dlatego w soborowej refleksji nad sobą „pragnie, podejmując naukę poprzednich Soborów, dokładniej wyjaśnić swoim wiernym i całemu światu swoją naturę i powszechne posłannictwo”⁹. „Chrystus miłuje swój Kościół jako swoją Oblubienicę, stawszy się wzorem męża miłującego żonę jak własne ciało (por. Ef 5,25-28); sam zaś Kościół poddany jest swojej Głowie (tamże, 23-24). Ponieważ «w Nim mieszka cała Pełnia: Bóstwo na sposób ciała» (Kol 2,9), Kościół, który jest Jego ciałem i pełnią, napełnia On swoimi Boskimi darami (por. Ef 1,22nn), aby zdążał i doszedł do całej Pełni Boga (por. Ef 3,19)”¹⁰. Wspólnota małżeńska zrodzona jest „ze źródła miłości Bożej” i ustanowiona jest „na wzór Jego zjednoczenia z Kościołem. Jak bowiem niegdyś Bóg wyszedł swojemu ludowi na spotkanie poprzez przymierze miłości i wierności, tak teraz Zbawiciel ludzi i Oblubieniec Kościoła przez sakrament małżeństwa wychodzi na spotkanie chrześcijańskim małżonkom. Pozostaje nadal z nimi, aby jak On sam ukochał Kościół i wydał za niego siebie samego, tak też i małżonkowie we wzajemnym oddaniu kochali się nawzajem z nieustanną wiernością”¹¹.

W piątym rozdziale Listu do Efezjan św. Pawła znajdujemy szereg zaleceń, które regulują wzajemne relacje zachodzące między małżonkami. Można je ująć w schemacie poddania i respektu żony w odpowiedzi na miłość męża oraz w poddaniu i respedzie męża w odpo-

⁷ SOBÓR FLORENCKI, *Bulla unii z Ormianami*, nr 20 a., w: A. BARON, H. PIETRAS (opř.), *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. III, Kraków 2004, s. 523.

⁸ SOBÓR TRYDENCKI, Sesja XXIV, *Nauka, kanony oraz inne sprawy dotyczące sakramentu małżeństwa*, w: A. BARON, H. PIETRAS (red.), *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. IV, Kraków 2005, s. 715-717.

⁹ SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, nr 1.

¹⁰ Tamże, nr 7.

¹¹ SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, nr 48.

wiedzi na miłość żony. Relację tę Apostoł Narodów zakotwicza we wzorze, jaki zostawił Chrystus w swojej oblubieńczej miłości do Kościoła. Tak jak miłość Chrystusa do Kościoła aż po Eucharystię, tak prawa i obowiązki małżonków chrześcijańskich wobec siebie ostatecznie streszczają się w nieodwołalnym obdarowaniu sobą i przyjęciu siebie nawzajem w momencie zawarcia małżeństwa. Obdarowanie to i przyjęcie obdarowania trwają w swojej pełni w całym ich życiu małżeńskimi, przez co stanowią jakby nieustającą ratyfikację powołania, jakim Bóg obdarował każdą ze stron małżeństwa w momencie przyjęcia sakramentu chrztu.

3. Prawa i obowiązki małżeńskie wg Ef 5, 21-33

Oryginalność praw i obowiązków małżeńskich z Listu do Efezjan nie wpływa tylko z ich wzajemności, ale również z ich teologicznego umotywowania¹². Pawłowa katecheza o życiu małżeńskim wydaje się być pochodną organicznego i integralnego rozumienia życia chrześcijańskiego. Ma ona charakter wskazania, którymi winni kierować się chrześcijańscy małżonkowie, a co jest konsekwencją przyjętego chrztu w imię Trójcy Przenajświętszej. Paweł najpierw zachęca Efezjan: „postępujcie drogą miłości, bo i Chrystus was umiłował i samego siebie wydał za nas w ofierze i dani na wdzięczną wonność Bogu” (Ef 5,2). Tak zdefiniowana preambuła poprzedza wykaz praw i obowiązków życia chrześcijańskiego (Ef 5,22-6,9), który rozpisany jest w trzech logicznie po sobie występujących rozdziałach:

- 1) dotyczących męża i żony (Ef 5,22-33);
- 2) dotyczących dzieci i rodziców (Ef 6,1-4);
- 3) dotyczących niewolników i ich właścicieli (Ef 6,5-9).

Eksorta pawłowa kończy się ogólną zachętą do wierności i wezwaniem do walki duchowej, podejmowanej „przeciw pierwiastkom duchowym zła” (Ef 6,12).

Według Apostoła Narodów prawa i obowiązki męża i żony wypływają z zasady ogólnej, definiowanej jako wzajemne poddanie się małżonków sobie nawzajem: „bądźcie sobie wzajemnie poddanie w bojaźni Chrystusowej” (Ef 5,21). Na takim fundamencie za św. Pawłem obowiązki żony wobec męża można analizować w trzech aspektach:

---

¹² Por. U. NAVARETTE, *Amore e stabilità nel matrimonio*, w: U. NAVARETTE, *Quaedam problemata actualia de matrimonio*, Romae 1980, s. 91-102.

- 1) *zachęty i motywacji* – „żony niech będą poddane swym mężom, jak Panu” (Ef 5,22);
- 2) *pogłębienia motywacji* – jak Kościół poddany jest Chrystusowi (Ef 5,24a);
- 3) *zachęty finalnej* – bądźcie poddane mężom we wszystkim (Ef 5,24b).

Natomiast w katechezie-instrukcji skierowanej do mężów można wyróżnić aspekty:

- 1) *zachętę początkową i jej motywację* – „mężowie, miłujcie żony, bo i Chrystus umiłował Kościół i wydał za niego samego siebie” (Ef 5,25);
- 2) *wskazanie na chrystologiczne i chrzcielne źródło motywacji* – byście miłowali żony i postępowali tak jak Chrystus, który w miłości uświęca Kościół poprzez oczyszczenie obmyciem wodą oraz słowo i następnie stawia „przed sobą jako chwalebny, bez skazy czy zmarszczki, czy czegoś podobnego” (Ef 5, 26 – 27);
- 3) *powtórzenie zachęty i nowa motywacja* – mężowie powinniście „miłować swoje żony, tak jak własne ciało. Kto miłuje swoją żonę, siebie samego miłuje” (Ef 5,28);
- 4) *poparcie motywacji* – „przecież nigdy nikt nie odnosił się z nienawiścią do swojego ciała, lecz każdy je żywi i pielęgnuje, jak i Chrystus – Kościół” (Ef 5,29a); „bo jesteśmy członkami tego Jego Ciała” (Ef 5,29b) oraz „dlatego opuści człowiek ojca i matkę, a połączy się z żoną swoją, i będą dwoje jednym ciałem” (Ef 5,31). „Tajemnica to wielka, a ja mówię: w odniesieniu do Chrystusa i Kościoła” (Ef 5,32);
- 5) *wzwanie końcowe* – „w końcu więc niech każdy z was tak miłuje swą żonę, jak siebie samego! A żona niech z czcią odnosi się do swojego męża!” (Ef 5,33).

4. Wzajemna zależność małżonków

Wewnętrzna zależność współmałżonków wyrażająca się w zachęce skierowanej do nich: „bądźcie sobie wzajemnie poddani” (Ef 5,21) nie jest tylko wskazaniem na małżeńskie relacje na płaszczyźnie wypełniania praw i obowiązków wobec siebie¹³. Pawłowe wskazanie żonie, by była poddana mężowi oraz deklaracja, że mąż jest głową żony,

---

¹³ Por. K. MAJDAŃSKI, *Wspólnota życia i miłości*, Poznań-Warszawa 1983, s. 33-48.

zawierają terminologię kodeksów rodzinnych spotykanych w literaturze starożytnej. W kontekście kultury antycznej każdy i każda w społeczności winni odgrywać swoją rolę we właściwym sobie miejscu. Zasady te obowiązywały również pierwszych chrześcijan¹⁴. Nowością tekstu Listu do Efezjan jest teologiczna natura praw i obowiązków małżeńskich oraz wypływająca z niej motywacja do ich realizacji. Tak wskazany fundament radykalnie pogłębia relacje wewnątrz małżeńskie, które Apostoł Narodów puentuje: bądźcie sobie „poddani w bojaźni Chrystusowej” (Ef 5,21). Zwrot „w bojaźni” zaczerpnięty ze starożytnych kodeksów życia społecznego w Nowym Testamencie otrzymuje nową kwalifikację i jest interpretowany w kontekście relacji zależności Syna wobec Ojca¹⁵. W nauczaniu św. Pawła podmiotem bojaźni jest Jezus Chrystus, który dobrowolnie w tajemnicy zbawczego posłuszeństwa poddał się Ojcu, by ostatecznie „gdy już wszystko zostanie Mu poddane, wtedy i sam Syn zostanie poddany Temu, który Synowi poddał wszystko, aby Bóg był wszystkim we wszystkich” (1Kor 15,28). Chrześcijanie od św. Pawła otrzymali wskazanie, by dla dobra wspólnoty kościelnej żyli we wzajemnym posłuszeństwie oraz żeby „takim (to jest tym, którzy poświęcili się „na służbę świętą” – WN) zawsze byli posłuszni, podobnie jak każdemu, kto współpracuje i trzodzi się” razem z nimi (1Kor 16,16). W stosunku do relacji małżeńskich poddaństwo żony mężowi i męża żonie jest przekazem ich życiowych relacji, które ostatecznie wypełniają się w chrześcijańskiej *agape*. Chrystus jest Głową Kościoła, ale również jego Zbawicielem. W tej relacji, Chrystusa jako Głowy i Zbawiciela wobec Kościoła, św. Paweł umieszcza relacje wewnątrzmałżeńskie i przez nią je wyjaśnia.

5. Małżeńskie współobdarowanie

Specyfikacja roli i zadań Chrystusa, Głowy i Zbawiciela, wobec swojej Oblubienicy wypełnia się w relacji miłości, wyrażającej się i aktualizującej w darze z siebie samego. „Mężowie, miłujcie żony, bo i Chrystus umiłował Kościół i wydał za niego samego siebie” (Ef 5,25). Jest to motywacja chrystologiczna skoncentrowana na małżeńskiej *agape*, której antycypację możemy znaleźć już w pawłowej

¹⁴ Por. G. ŁĘCICKI, *Małżeństwo i rodzina w nauczaniu oraz doświadczeniu Kościoła*, Sandomierz 2011, s. 13-45; K. ROMANIUK, *Małżeństwo i rodzina w Biblii*, Katowice 1981, s. 12-13.

¹⁵ *Bojaźń*, w: P. A. ACHTEMEIER (red.), *Encyklopedia biblijna*, Warszawa 1999, s. 128.

eksorcie chrzcielnej, gdy prosi nowo ochrzczonych Efezjan: „postępujcie drogą miłości, bo i Chrystus was umiłował” (Ef 5,2). Zbawczy wymiar odkupieńczej miłości Chrystusa jest wyrażony w piątym rozdziale listu do Efezjan w wierszach 26-27. Chrystus wydał siebie samego za Kościół, aby go „uświęcić, oczyściwszy wodą” i aby stawić przed sobą jako swoją świętą i nieskalaną Oblubienicę (Ef 5,27). Każdorazowe obdarowania życiem wiarą człowieka przez Chrystusa dokonujące się w obmyciu chrzcielnym, któremu zawsze „towarzyszysz słowo” zbawia i oczyszcza Kościół (Ef 5,26).

Wskazania pawłowe z Listu do Efezjan dają nową kwalifikowaną jakość miłości żony do męża i męża do żony. W sformułowaniu słownym ma ona swoje źródło w starotestamentalnym przykazaniu: „miłuj bliźniego swego jak siebie samego” (Kpł 19,18). Mąż ma obowiązek kochać swoją żonę tak jak swoje ciało, bo „kto miłuje swoją żonę, siebie samego miłuje” (Ef 5,28). Miłość małżeńska jest szczególną formą aktualizacji miłości bliźniego z uwzględnieniem, że mąż, kochając swoją żonę kocha swoje ciało, gdyż ich życie małżeńskie definiuje się jako głęboka wspólnota życia. „Przecież nigdy nikt nie odnosi się z nienawiścią do własnego ciała, lecz każdy je żywi i pielęgnuje, jak i Chrystus – Kościół, bo jesteśmy członkami jego ciała” (Ef 5,29-30). W tym kontekście bez wskazania na źródło św. Paweł cytuje Księgę Rodzaju by przypomnieć, że właśnie dlatego opuści mężczyzna ojca i matkę, a połączy się z żoną swoją, i będą dwoje jednym ciałem (por. Ef 5,31). Słowo „dlatego” jest słowem konstytuującym organiczną jedność życia, która pochodzi z dwoistości człowieka jako mężczyzny i kobiety. Mężczyzna *Adam*, opuszcza swoich rodziców i łączy się ze swoją kobietą *Ewą*, by uformować jedno ciało. Kościół jest ciałem Chrystusa. Na wzór tej jedności żona przenika męża tak jak mąż przenika żonę (Ef 5,24.28.29). W zamiarze Boga relacje małżeńskie sięgające momentu stworzenia człowieka mają charakter zbawczy i w Nowym Przymierzu wzorują się na powiązaniach Chrystusa z Kościołem. Zamyśl Stwórcy co do małżeństwa nie został zniszczony przez grzech pierworodny, a w Chrystusie uzyskuje pogłębiony wymiar. Małżeński związek kobiety i mężczyzny jest nie tylko znakiem miłości Boga Stworzyciela do człowieka, ale sakramentem Nowego Przymierza, zawartego na drzewie Krzyża.

5. Zakończenie

Piąty rozdział Listu św. Pawła do Efezjan można traktować jako egzemplifikację życia powołaniem chrześcijańskim, scharakteryzowanym ostatecznie przez *agape* życia małżeńskiego i rodzinnego. Prawa i obowiązki małżeńskie przez św. Pawła ukazane są jako konsekwencja chrztu św. małżonków i ich powołania. Praktyka praw i obowiązków realizuje się powołaniem do życia w konkretnym małżeństwie, a samych małżonków wprowadza w jeden jedyny organizm życia Kościoła, we wspólnotę uczniów Chrystusa, w dynamizm życia Ciała Chrystusa. Chrystus jest ostatecznie kluczem „tej wielkiej i podstawowej rzeczywistości, jaką jest człowiek. Człowieka nie można bowiem do końca zrozumieć bez Chrystusa. A raczej: człowiek nie może sam siebie do końca zrozumieć bez Chrystusa. Nie może zrozumieć ani kim jest, ani jaka jest jego właściwa godność, ani jakie jest jego powołanie i ostateczne przeznaczenie”¹⁶.

Lektura Listu do Efezjan w kontekście małżeństwa pozwala wyróżnić dwa aspekty. Pierwszym jest wskazanie wzajemnej zależności małżonków wobec siebie i ich wzajemne przyporządkowanie, drugim – ich sukcesywne i konsekwentne nie tylko rozumienie małżeńskich zależności w kontekście relacji Chrystusa i Kościoła, ale umieszczenie ich wewnątrz tej relacji. W ten sposób dla Apostoła Narodów prawa i obowiązki małżeńskie we wspólnocie małżeńskiej nie są czymś autonomicznym, ale wypełnieniem właściwej małżeństwu wspólnotowości całego życia. W konsekwencji tych aspektów relacja małżonków wobec siebie staje się obrazem oblubieńczej miłości Chrystusa do Kościoła.

Początek miłości mężczyzny i kobiety ukierunkowujący ich na małżeństwo, to początek obdarowywania sobą. W procesie dojrzewania do małżeństwa w każdym z nich środek ciężkości zaczyna przesuwać się na drugiego/drugą, a między nimi zagnieżdżają się relacje nie jako nowe zasady życia, ale jako *agape*. Relacje te we wspólnocie małżeńskiej przyjmują charakter rytmu bycia małżonkami i prowadzi w kierunku stałego dawania samego/samej siebie sobie nawzajem. Nie chodzi o to, by miłość małżonków i jej przymioty wywodzić z samego fenomenu miłości lub by ją wtłoczyć w jakieś wymaginowane

---

¹⁶ JAN PAWEŁ II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawianej na Placu Zwycięstwa*, 2 VI 1979, w: JAN PAWEŁ II, *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997. Przemówienia. Homilie*, Kraków 1997.

zobowiązanie małżeńskiej miłości. Chodzi raczej o to, by wszystko-obejmującą zjawiskowość miłości małżeńskiej odczytywać w możliwie najpełniejszy i możliwie wyczerpujący sposób. Życie małżeńskie jest dynamicznie dokonującą się relacją, która nie miałaby miejsca bez funktorów: „wzajemnie do siebie”, „wzajemnie sobie”, „wzajemnie z siebie” i „wzajemnie ze sobą”. Sami małżonkowie nie są poza relacją łączącą ich miłości, ale należą do niej, są w niej obecni. Proces bycia małżonkami, którym jest rzeczywistość małżonków, a w którym strony są jednocześnie powiązane i w którym różnią się pomiędzy sobą, nie niweluje ich osobowości, ale ją ubogaca. Pozwala im realizować ich małżeńskie *vacatio*, by ostatecznie w małżeńskiej konsekracji zanurzyć się w Bogu Ojcu przez Chrystusa w Duchu Świętym.

Marriage as a communion of life and love in the light of Ephesians 5:21-33

As we face difficulties in defining marriage in accordance with the intention of the Creator, the author of marriage, St Paul's letter to the Ephesians 5:21-23 brings the reader closer to an understanding of marriage as a communion of life and love which realizes its divine vocation in the sign of the spousal love of Christ toward His Church. An analysis of Paul's message to the Ephesians allows the author of this article to attempt an understanding of the theological aspects of marriage, pointing to the theological source of the rights and obligations in marriage and presenting marriage as a communion of spouses according to God's will, mutually bestowing love, and being subject to each other.

Ks. Jerzy Adamczyk

Wyższe Seminarium Duchowne w Radomiu

**Kanoniczne aspekty formacji alumnów
wyższych seminariów duchownych
w dziedzinie duszpasterstwa rodzin**

W opublikowanej w 1968 r. encyklice *Humanae vitae* papież Paweł VI apelował do biskupów i kapłanów, aby „z wszelką gorliwością i niezwłocznie oddali się dziełu zabezpieczenia małżeństwa i obrony jego świętości tak, aby życie małżeńskie osiągnęło coraz wyższą ludzką i chrześcijańską doskonałość. Zadanie to uważajcie za najważniejsze dzieło i obowiązek nałożony na was w obecnych czasach”¹. Z kolei w adhortacji apostołskiej *Familiaris consortio* przypomina się, że „kapłan czy diakon, winien zawsze odnosić się do rodzin jak ojciec, brat, pasterz i nauczyciel, wspomagając je środkami łaski i oświecając światłem prawdy”².

Prawodawca kodeksowy w kan. 1063 nr 1-4 obowiązek przygotowania młodych do małżeństwa (oraz wspierania małżonków w wypełnianiu ich zadań) nakłada na całą wspólnotę kościelną, do której (lub których) oni należą. W pierwszym rzędzie odpowiedzialni za tę dziedzinę misji Kościoła są duszpasterze³.

¹ PAULUS VI, Litterae encyclicae *Humanae vitae*, 25 VII 1968, nr 30, AAS 60 (1968), s. 502.

² IOANNES PAULUS II, Adhortatio apostolica postsynodalis *Familiaris consortio*, 22 XI 1981, nr 73, AAS 74 (1982), s. 171-172; tekst polski: Adhortacja apostołska Ojca Świętego Jana Pawła II *Familiaris consortio* do biskupów, kapłanów i wiernych całego Kościoła katolickiego o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym, Częstochowa 1988 (odtąd: FC).

³ Należy zauważyć, że tytuł „duszpasterz” przysługuje tylko tym wiernym, którzy otrzymali sakrament święceń. – CONGREGATIO PRO CLERICIS ET ALIAE, Instructio de quibusdam questionibus circa fidelium laicorum cooperationem sacerdotum ministerium spectantes *Ecclesiae de mysterio*, 15 VIII 1997, art. 1 § 3, AAS 89 (1997), s. 862-863.

Jest zrozumiałe, że aby przyszli duszpasterze mogli owocnie pełnić swoją posługę na rzecz małżeństw i rodzin, potrzebują odpowiedniego przygotowania w tej dziedzinie, które winno mieć miejsce w czasie formacji w wyższym seminarium duchownym⁴. „Dzisiaj istotnie potrzeba, aby rodzina i życie postawione «w samym centrum nowej ewangelizacji» stały się «przedmiotem poważnego i systematycznego studium i refleksji w seminariach, w domach formacji i instytucjach»”, gdyż „zadania oczekujące na przyszłych kapłanów w tej dziedzinie duszpasterstwa są, w porównaniu z przeszłością, delikatniejsze i bardziej wymagające, a nade wszystko bardziej złożone”⁵.

Przedmiotem niniejszej refleksji będzie próba nakreślenia problematyki kanonicznych aspektów przygotowania alumnów wyższych seminariów duchownych w dziedzinie duszpasterstwa rodzin w obrębie formacji ludzkiej, intelektualnej, duchowej i duszpasterskiej.

1. Potrzeba formacji alumnów do duszpasterstwa rodzin

Zarówno Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. jak i inne dokumenty normatywne prawa powszechnego i partykularnego w wielu miejscach wyraźnie wskazują na obowiązek duchownych (szczególnie duszpasterzy) aktywności w duszpasterstwie rodzin, którym są różnorodne formy pastoralnego działania Kościoła, dotyczące osób żyjących w małżeństwie i rodzinie lub przygotowujących się do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny. W obliczu przemian zachodzących we współczesnym świecie, duszpasterstwo rodzin jawi się jako jedno z najważniejszych zadań Kościoła⁶.

---

⁴ „Młodzieńcy, zamierzający dojść do kapłaństwa, powinni dla otrzymania odpowiedniej formacji duchowej oraz przygotowania się do właściwych im obowiązków kształcić się w wyższym seminarium przez cały okres formacji, albo – gdy zdaniem biskupa diecezjalnego wymagają tego okoliczności – przynajmniej przez cztery lata” – KPK, kan. 235 § 1. „Formacja alumnów do duszpasterstwa małżeństw i rodzin winna należeć do priorytetowych zadań Wyższego Seminarium Duchownego”. – *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej 2007 - 2009. Prawo diecezjalne Kościoła Kaliskiego*, Kalisz 2009, st. 155, s. 34.

⁵ CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA (DEI SEMINARI E DEGLI ISTITUTI DI STUDI), *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio e alla famiglia*, 19 III 1995, *Introduzione*, Bologna 1995, tekst polski: KONGREGACJA DS. WYCHOWANIA KATOLICKIEGO, *Wskazania dla formacji alumnów dotyczące zagadnień małżeństwa i rodziny*, Warszawa 2008.

⁶ Por. B. MIERZWIŃSKI, *Rodzin duszpasterstwo*, w: R. KAMIŃSKI, W. PRZYGODA, M. FIAŁKOWSKI (red.), *Leksykon teologii pastoralnej*, Lublin 2006, s. 737.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. w wielu miejscach mówi o obowiązkach duchownych w zakresie duszpasterstwa małżeńsko-rodzinnego. Według kan. 213 „wierni mają prawo otrzymywać pomoce od swoich Pasterzy z duchowych dóbr Kościoła, zwłaszcza zaś słowa Bożego i sakramentów”. Adresatami obowiązków korelatywnych do prawa wiernych są „święci Pasterze”, tzn. biskupi i inne osoby wyposażone we władzę biskupią, jak również w szerszym sensie wszyscy duchowni, stosownie do powierzonego im urzędu, szczególnie, jeśli sprawują odpowiedni urząd duszpasterski (np. proboszcz, wikariusz parafialny)⁷. Jest jasne, że duszpasterstwo rodzin mieści się w obrębie pomocy otrzymywanych od Pasterzy z duchowych dóbr Kościoła⁸.

Najszerszy zakres zadań w stosunku do duszpasterstwa małżeństw i rodzin wyznacza KPK proboszczowi. Wypełniając swój urząd winien czynić starania, aby wierni modlili się w swoich rodzinach oraz świadomie i czynnie uczestniczyli w liturgii⁹, ma on „nawiedzać rodziny, uczestnicząc w troskach wiernych, zwłaszcza niepokojach i smutku, oraz umacniając ich w Panu, jak również – jeśli w czymś nie domagają – roztropnie ich korygując (...), stara się wreszcie o to, by małżonkowie i rodzice otrzymali pomoc do wypełniania własnych obowiązków oraz popiera wzrost życia chrześcijańskiego w rodzinach”¹⁰.

Ustawodawca kodeksowy zobowiązuje głosicieli słowa Bożego, a więc przede wszystkim duchownych, do przedstawiania wiernym nauki Kościoła o godności i wolności osoby ludzkiej, o jedności i trwałości rodziny oraz o jej zadaniach¹¹. Proboszcz w ramach *munus docendi* ma popierać i umacniać rodziców w zakresie katechezy rodzinnej¹², osobiście lub przez innych zatroszczyć się, ażeby rodziców właściwie przygotować do chrztu ich dziecka pouczeniami pasterskimi i wspólną modlitwą, zbierając razem po kilka rodzin oraz, gdy okoliczności na to pozwalają, złożyć im wizytę¹³. Wreszcie według KPK

---

⁷ Por. J. KRUKOWSKI, *Komentarz do kan. 213*, w: J. KRUKOWSKI (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, T. 2, ks. II (1) *Lud Boży*, Poznań 2005, s. 30. „Biskupi posługują się w szczególności sposobem kapłanów, których zadanie, jak wyraźnie podkreślił Synod, stanowi istotną część posługiwania Kościoła na rzecz małżeństwa i rodziny”. – FC, nr 73.

⁸ Por. KPK, kan. 213, kan. 226.

⁹ Por. KPK, kan. 528 § 2.

¹⁰ KPK, kan. 529 § 1.

¹¹ Por. KPK, kan. 768.

¹² Por. KPK, kan. 777; por. KPK, kan. 774.

¹³ Por. KPK, kan. 851, nr 2.

„duszpasterze mają obowiązek troszczyć się o to, aby własna wspólnota kościelna świadczyła pomoc wiernym, dzięki której stan małżeński zachowa ducha chrześcijańskiego i będzie się doskonalił”¹⁴.

O konieczności zaangażowania duchownych na rzecz małżeństw i rodzin mówią także inne dokumenty normatywne. Autorzy *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi Apostolorum Successores* uświadamiają biskupom ich obowiązek dołożenia możliwych starań, aby właściwie zostało zorganizowane skuteczne duszpasterstwo rodzin i aby było ono realizowane we wszystkich parafiach oraz w diecezjalnych instytucjach i wspólnotach, przy aktywnym udziale kapłanów, diakonów, zakonników, członków stowarzyszeń życia apostołskiego i świeckich oraz samych rodzin¹⁵.

W Instrukcji *Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej* przypomina się, że proboszcz „jako pasterz stara się poznać wiernych oddanych pod jego opiekę, unikając przy tym niebezpieczeństwa funkcjonalizmu: nie jest on bowiem urzędnikiem pełniącym określoną rolę i świadczącym usługi tym, którzy ich od niego wymagają. Jako człowiek Boży pełni swą posługę w sposób całościowy: szuka wiernych, odwiedza rodziny, zaradzając ich potrzebom i biorąc udział w ich radościach; roztropnie zwraca uwagę, otacza opieką starców, słabych, opuszczonych, chorych, bliskich śmierci; szczególną troską ogarnia ubogich i cierpiących; podejmuje trud nawracania grzeszników i błędzących oraz każdemu pomaga w spełnianiu własnych obowiązków, przyczyniając się do rozwoju chrześcijańskiego życia w rodzinach”¹⁶.

Według instrukcji *Preparazione al sacramento del matrimonio* kursy przedmałżeńskie mogą organizować osoby zaangażowane w ruchy rodzinne, stowarzyszenia bądź grupy apostołskie, pod kierunkiem

---

¹⁴ KPK, kan. 1063.

¹⁵ Por. CONGREGAZIONE PER I VESCOVI, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi Apostolorum Successores*, 22 II 2004, nr 203, Città del Vaticano 2004, tekst polski: KONGREGACJA DO SPRAW BISKUPÓW, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów Apostolorum Successores*, Kielce 2005.

¹⁶ CONGREGAZIONE PER IL CLERO, *Istruzione Il presbitero, pastore e guida della comunità parrocchiale*, 4 VIII 2002, nr 22, Città del Vaticana 1999, tekst polski: KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Instrukcja Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, Poznań 2002. Według tego dokumentu, nr 27 „prawdziwe duszpasterstwo zmierzające do uświęcenia naszych wspólnot parafialnych zakłada stosowne do potrzeb duszpasterstwo rodzin”.

kompetentnego kapłana¹⁷. Z kolei redaktorzy dokumentu *Vademecum per i confessori su alcuni temi di morale attinenti alla vita coniugale* przypominają kapłanom „by w katechezie i w przygotowaniu narzeczonych do małżeństwa, zachowywali jednolitość kryteriów, czy to w nauczaniu czy to w sakramencie Pojednania, w doskonałej wierności Magisterium Kościoła, na temat moralnej oceny antykoncepcji”¹⁸.

Według dokumentu *Duszpasterstwo osób rozwiedzionych żyjących w nowych związkach* kapłani powinni nieść pomoc „osobom przeżywającym bolesne konsekwencje rozvodu. (...) To szczególne zadanie wymaga należytej formacji kapłanów. (...) Nie można zapominać, że trudności małżeńskie często przeradzają się w prawdziwy dramat, jeżeli małżonkom brak dobrej woli lub okazji, by w porę podzielić się swoimi problemami z kimś (kapłanem lub kompetentną osobą świecką), kto pomoże im je przetrwać”¹⁹.

Autorzy *Direttorio di pastorale familiare per la Chiesa in Italia* wzywają kapłanów, współpracowników biskupów w świętej posłudze, aby gorliwie i z zapałem oddali się dziełu zabezpieczenia małżeństwa i obrony jego świętości tak, aby życie małżeńskie osiągało coraz wyższą ludzką i chrześcijańską doskonałość²⁰, natomiast instrukcja *La preparazione dei fidanzati al matrimonio e alla famiglia* Krajowego Urzędu Duszpasterskiego Rodzin Konferencji Episkopatu Włoch przypomina kapłanom o ich pierwszorzędnej odpowiedzialności za ewangelizację małżeństwa i rodziny²¹, natomiast *Dyrektorium*

---

¹⁷ POR. PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Preparazione al sacramento del matrimonio*, 13 V 1996, nr 48, Roma 1996, tekst polski: PAPIESKA RADA DS. RODZINY, *Przygotowanie do sakramentu małżeństwa*, w: K. Lubowicki (red.), *Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, Kraków 1999, t. 1, s. 389-425.

¹⁸ PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Vademecum per i confessori su alcuni temi di morale attinenti alla vita coniugale*, 12 II 1997), nr 16, Bologna 1997, tekst polski: PAPIESKA RADA DS. RODZINY, *Vademecum dla spowiedników o niektórych zagadnieniach moralnych dotyczących życia małżeńskiego*, Łomianki 1997.

¹⁹ PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Raccomandazioni teniamo ad esprimere circa la pastorale dei divorziati risposati*, 25 I 1997), L'Osservatore Romano, 26 II 1997), s. 4, tekst polski: PAPIESKA RADA DS. RODZINY, *Duszpasterstwo osób rozwiedzionych żyjących w nowych związkach*, 25 I 1997, w: M. BRZEZIŃSKI (red.), *W trosce o dobro małżeństwa i rodziny. Dokumenty Papieskiej Rady ds. Rodziny*, t. I, Lublin 2010, s. 237-241.

²⁰ POR. CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Direttorio di pastorale familiare per la Chiesa in Italia*, 25 VII 1993, nr 260, Roma 1993.

²¹ CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, UFFICIO NAZIONALE PER LA PASTORALE DELLA FAMIGLIA, *La preparazione dei fidanzati al matrimonio e alla famiglia. Sussidio di prospettive e orientamenti*, 24 VI 1989, Enchiridion CEI, vol. 4, nr 1684-1803.

duszpasterstwa rodzin Konferencji Episkopatu Polski przypomina, że każdy ksiądz nie tylko ma posiadać znajomość nauki Kościoła dotyczącą się małżeństwa i rodziny, ale także znać założenia i działanie instytucji, które je wspierają, oraz tych, które im zagrażają, czy wręcz je zwalczają²².

Odpowiedzialność kapłanów w dziedzinie duszpasterstwa rodzin dotyczy nie tylko kwestii moralnych i liturgicznych, ale także problemów o charakterze osobistym i społecznym. Prezbiterzy winni wspierać rodziny w ich trudnościach i cierpieniach; towarzysząc ich członkom, mają pomagać im w widzeniu życia w optyce Ewangelii. Kapłan odpowiednio przygotowany do takiego apostołatu, winien zawsze odnosić się do rodzin jak ojciec, brat, pasterz i nauczyciel, wspomagając je środkami łaski i oświecając światłem prawdy²³.

Jeśli prawodawcy stawiają kapłanom tak wymagające powinności wobec małżeństw i rodzin, to wynika z tego, iż alumni, przyszli duszpasterze, winni dostatecznie przygotować się w ramach pobytu w wyższym seminarium duchownym do tego, aby obwieszczać nowość i piękno „Bożej prawdy o rodzinie”, towarzyszyć rodzinie chrześcijańskiej w wysiłku zdążania do doskonałej miłości, a z drugiej strony, stawiać czoła sytuacjom kryzysowym, rozprzestrzenianiu się doktryn, koncepcji życia i obyczajów przeciwnych Ewangelii i prawdziwemu dobru osoby ludzkiej²⁴.

2. Formacja ludzka

Złożona i delikatna problematyka małżeństwa i rodziny, aby mogła spotkać się z rozwiązaniami odpowiadającymi współczesnym potrzebom, wymaga od przyszłych kapłanów autentycznego ducha pasterskiego i prawdziwej kompetencji²⁵.

---

²² Por. KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin*, 1 V 2003, nr 8, Miesięcznik Archidiecezji Gdańskiej 48 (2004), nr 7-9, s. 436-486.

²³ Por. FC, nr 73.

²⁴ Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio, Introduzione*. „Przygotowanie duszpasterzy rodzin dokonuje się w sposób zasadniczy podczas formacji seminarystycznej. Kapłani już od początku swojej formacji powinni być odpowiednio przygotowywani do swoich przyszłych zadań duszpasterzy rodzin”. – *Instrukcja Duszpasterstwa Rodzin Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, Gniezno 2007, nr 98, s. 14.

²⁵ Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 13.

Przede wszystkim, pierwszym i niezbędnym warunkiem dla duchowej asystencji wobec małżonków chrześcijańskich i ich rodzin jest dojrzałość ludzka duszpasterzy. Stąd wielką wagę w kształceniu przyszłych duszpasterzy należy przywiązywać do formacji ludzkiej, która jest fundamentem całej formacji kapłańskiej²⁶. Redaktorzy instrukcji *Wskazania dla formacji alumnów dotyczące zagadnień małżeństwa i rodziny* nalegają, aby ten aspekt osobowości przyszłych duszpasterzy był otoczony troską już od pierwszych lat pobytu w seminarium²⁷.

Bez odpowiedniej formacji ludzkiej cała formacja kapłańska, a w przyszłości współpraca z małżonkami i rodzinami, byłaby pozbawiona swego koniecznego fundamentu. Formacja ludzka kapłana okazuje się szczególnie ważna ze względu na tych, do których skierowana jest jego misja. Właśnie po to, żeby jego posługa była po ludzku jak najbardziej wiarygodna i łatwa do przyjęcia, kapłan winien kształtować swą ludzką osobowość w taki sposób, by stawać się dla innych pomostem, a nie przeszkodą w ich spotkaniu z Jezusem Chrystusem. Konieczne jest, by prezbiter umiał poznawać do głębi wnętrze człowieka, odgadywać trudności i problemy, ułatwiać spotkanie i dialog, zdobywać zaufanie i nawiązywać współpracę, wyrażać spokojne i zrównoważone sądy. Nie tylko więc dla osiągnięcia właściwego rozwoju swojej osoby, lecz także ze względu na podejmowaną posługę przyszli kapłani powinni rozwijać w sobie zespół ludzkich cech, bez których nie można kształtować osobowości zrównoważonych, silnych i wolnych, zdolnych dźwigać ciężary duszpasterskiej odpowiedzialności. Potrzebne więc jest wychowanie do umiłowania prawdy, do prawości i rzetelności, do szacunku wobec każdej osoby, do poczucia sprawiedliwości, do wierności danemu słowu, do autentycznego współczucia, do konsekwentnego postępowania, a zwłaszcza do zrównoważonego sądu i zachowania²⁸. Aktualny Kodeks Prawa Kanonicznego domaga się, aby alumni uczyli się „wypracowywać te cnoty, które posiadają duże znaczenie w obcowaniu z ludźmi, tak jednak, by doszli do osiągnięcia właściwej harmonii pomiędzy wartościami ludzkimi i nadprzyrodzonymi”²⁹.

---

²⁶ Por. tamże, nr 31; por. IOANNES PAULUS II, *Adhortatio Apostolica Postsynodalis Pastores dabo vobis*, 25 III 1992, nr 43, AAS 84 (1992), s. 731-733 (odtąd: PDV).

²⁷ Por. *Dirittive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 31.

²⁸ Por. PDV, nr 43.

²⁹ KPK, kan. 245 § 1.

Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis z 1985 r. podkreśla, że formacja duchowa winna obejmować całego człowieka. Łaska bowiem nie usuwa natury lecz ją podnosi, a nikt nie może być prawdziwym chrześcijaninem, jeśli nie posiada i nie rozwija właściwych człowiekowi cnót, wymaganych przez samą miłość, która je ożywia i nimi się posługuje. Stąd przyszły kapłan, aby mógł owocnie realizować duszpasterstwo rodzin, winien ćwiczyć się w szczerości ducha, wytrwałej trosce o sprawiedliwość, w codziennej kulturze postępowania, w dotrzymywaniu obietnic, skromności w rozmowie połączonej z miłością w duchu braterskiej służby, uczynności, zdolności do współpracy z innymi itd., aby doszedł do takiej harmonii między przymiotami ludzkimi i darami nadprzyrodzonymi, jaka jest konieczna do dawania w dzisiejszym społeczeństwie prawdziwego świadectwa chrześcijańskiego życia³⁰.

Ponieważ prezbiter powinien głosić Ewangelię wszystkim ludziom, jest konieczne, aby kandydat do kapłaństwa rozwijał zdolność nawiązywania właściwych stosunków z ludźmi różnych środowisk, uczył się sztuki trafnego przemawiania do innych, cierpliwego słuchania i porozumiewania się z różnymi ludźmi z wielkim dla nich szacunkiem oraz w duchu pokory i miłości³¹. *Lettera circolare su alcuni aspetti più urgenti della formazione spirituale nei seminari* poleca alumnom pielęgnować cnoty ludzkie, takie jak: ofiarność, sprawiedliwość, męstwo, umiarkowanie, roztropności, cierpliwość i żarliwa wytrwałość³², co umożliwi efektywną pracę na rzecz rodzin.

Dyrektorium duszpasterstwa rodzin Konferencji Episkopatu Polski przypomina, że kapłani diecezjalni powinni otrzymać podczas formacji w seminarium rzetelne przygotowanie do duszpasterstwa rodzin. Ksiądz ma traktować rodziny jak ojciec, brat i nauczyciel oraz wspomagać środkami łaski i oświecać światłem prawdy³³. *Wskazania dla formacji alumnow dotyczące zagadnień małżeństwa i rodziny* mówią o konieczności „ludzkich odczuć przyszłych kapłanów w stosunku do

³⁰ Por. SACRA CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, 6 I 1970, AAS 62 (1970), s. 321-384, editio apparatus post Codicem iuris canonici promulgatum (19 marzo 1985), nr 51, Typis Polyglottis Vaticanis 1985.

³¹ Por. tamże.

³² SACRA CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, *Lettera circolare su alcuni aspetti più urgenti della formazione spirituale nei seminari*, 6 I 1980, Roma 1980, *Introduzione*.

³³ Por. *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin*, nr 8.

apostolatu rodzinnego” oraz o „umiejętności udzielenia [przez kapłanów] z wielkim taktem odpowiedzi w różnych trudnych sytuacjach duszpasterskich”³⁴.

Wyliczone wyżej cnoty pełnią kapitalną rolę w dziedzinie duszpasterstwa rodzin. Czynią one przyszłych prezbiterów zdolnymi do skutecznego podjęcia tego ważnego i niełatwego apostołstwa.

3. Formacja intelektualna

Formacja intelektualna alumnów, chociaż ma swoją specyfikę, jest głęboko związana z formacją ludzką oraz duchową, stanowi ich niezbędny element. Aby wspomniane kształcenie było skuteczne z punktu widzenia duszpasterskiego, także w kwestii duszpasterstwa rodzin, powinno być zintegrowane z procesem duchowego rozwoju, naznaczonego osobistym doświadczeniem Boga³⁵. Zgodnie z postanowieniem kan. 248 „przekazywane kształcenie naukowe dotyczy tego, by alumni, wraz z ogólną kulturą odpowiadającą potrzebom miejsca i czasu, otrzymali obszerną i solidną znajomość nauk świętych, tak by opierając się na nich i karmiąc nimi swoją wiarę, mogli głosić naukę Ewangelii współczesnym sobie ludziom w sposób odpowiedni i przystosowany do ich mentalności”. Do wykonywania posługi kapłańskiej klerycy winni przygotować się poprzez odpowiednią formację intelektualną. Na tę formację składa się wykształcenie doktrynalne, czyli specjalne, organicznie związane z pełnieniem misji kapłańskiej oraz wykształcenie ogólne, które polega na opanowaniu wiadomości i sprawności niezbędnych każdemu współczesnemu człowiekowi, niezależnie od wykonywanego zawodu. Formacja intelektualna w ścisłym znaczeniu, stanowiąc wewnętrznie skoordynowany system, dostarcza nie tylko uporządkowanej wiedzy, lecz także motywów postępowania poprzez świadome i celowe oddziaływanie na osobowość studiujących³⁶. Stąd celem formacji naukowej w seminariach jest to, aby alumni razem z ogólną kulturą dostosowaną do potrzeb naszych czasów zdobyli szeroką i solidną wiedzę w zakresie nauk świętych³⁷.

---

³⁴ *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 33.

³⁵ Por. PDV, nr 51.

³⁶ Por. T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2, Olsztyn 1986, s. 68-69.

³⁷ Por. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 59.

Od nauczania pewnego, co do doktryny dotyczącej się małżeństwa i rodziny, zgodnego z Magisterium Kościoła i rozwiniętego w aspekcie spekulatywnym i pozytywnym, zależy jakość duchowości małżeńskiej i działalności duszpasterskiej kapłana³⁸. Przyszli duszpasterze w kwestiach duszpasterstwa małżeństw i rodzin dzięki wierze pogłębionej i umocnionej przez studia powinni być przygotowani, aby „odpowiednio głosić ludziom naszych czasów naukę Ewangelii oraz zaszczerpieć ją w ich kulturze”³⁹.

Przed wszystkim przyszli kapłani winni mieć przedstawioną całościową i autentyczną prawdę „o człowieku, w sposób zaś szczególnie o dwóch fundamentalnych powołaniach w życiu chrześcijańskim: do dziewictwa i do małżeństwa; o ich wzajemnych związkach, a także o «dwóch aspektach zjednoczenia małżeńskiego: jednoczącym i prokreatywnym», które «nie mogą być od siebie w sposób sztuczny oddzielane bez jednoczesnego naruszenia wewnętrznej prawdy samego aktu»⁴⁰.

Nauczanie filozofii winno dać alumnom znajomość dobrze przemyślanej i pogłębionej prawdy o małżeństwie i rodzinie, czerpiącej swą inspirację ze zdrowych zasad⁴¹. Refleksja filozoficzna ma ukazać podstawowe koncepcje antropologii: koncepcję osoby, jej realizowanie się w odniesieniu do innych podmiotów, jej przeznaczenie, jej niezbywalne prawa, oblubieńczy charakter, jako jeden z pierwszorzędných elementów pozwalających wyrazić naturę ludzką, a konstytutywnych dla społeczeństwa. Nauczanie o rodzinie i płciowości winno być wyposażone w solidną podstawę metafizyczną⁴². Trzeba dodać, że nauczanie filozofii trzeba uzupełniać danymi pochodzącymi z historii, socjologii i etnografii, które pozwolą alumnom zrozumieć, że współczesny

---

³⁸ Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 20.

³⁹ Por. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 59. „Kapłani diecezji mają otrzymać podczas formacji seminarialnej gruntowne przygotowanie do duszpasterstwa rodzin”. – *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin*, nr 8.

⁴⁰ *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 20.

⁴¹ Kształcenie filozoficzne, które ma się oprzeć na wiecznie trwałym dziedziczym filozoficznym, uwzględniającym również współczesne badania filozoficzne, ma się tak odbywać, by doskonalilo formację humanistyczną alumnów, ćwiczyło umysł i przygotowywało ich do podjęcia studiów teologicznych”. – KPK, kan. 251.

⁴² Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 21.

kryzys małżeństwa i instytucji rodzinnej ma swe korzenie w prądach myślowych przeszłości i nie jest niczym innym, jak ujawnieniem wyraźnego i głębokiego kryzysu wartości duchowych, etycznych i kulturalnych; kryzysu, który przenika dziś całą ludzkość⁴³.

Gdy idzie o studium bioetyki, to wyboru zagadnień o naturze naukowej i filozoficznej należy dokonywać zgodnie z wymogami teologii moralnej, która potrzebuje danych naukowych precyzyjnie określonych, aby mogła kompetentnie przedstawiać najbardziej żywotne problemy życia małżeńskiego i rodziny. Doniosłe znaczenie mają także wykłady medycyny pastoralnej⁴⁴.

Formacja teologiczna w aspekcie duszpasterstwa rodzin pod kierownictwem Urzędu Nauczycielskiego winna być tak prowadzona, by alumni poznali integralną naukę katolicką o małżeństwie i rodzinie opartą na Objawieniu, uczynili ją pokarmem własnego życia duchowego, a w wykonywaniu posługi potrafili ją odpowiednio głosić i jej bronić⁴⁵.

Autorzy *Direttorio di pastorale familiare per la Chiesa in Italia* domagają się, aby poszukiwania teologiczne m. in. w seminariach duchownych dążyły do nieustannego pogłębiania i przedstawiania różnych aspektów Bożego planu odnoszącego się do małżeństwa i rodziny. Doktryna ta ma być wykładana w sposób naukowy, z wiernością magisterium kościelnemu i dostatecznie szeroko⁴⁶.

W kwestii nauczania teologii dogmatycznej i sakramentalnej klerycy mają lepiej poznać prawdziwą godność chrześcijańską i nadprzyrodzoną małżeństwa i rodziny, umieszczoną w kontekście dzieła stworzenia, odkupienia i tajemnicy Kościoła. W ten sposób będą mogli lepiej zrozumieć podstawową rolę chrześcijańskich małżonków w całej ekonomii zbawienia, wraz ze wszystkimi skutkami intensywnego życia sakramentalnego i powołania do świętości⁴⁷. Należy ukazywać alumnom, że „nowość życia w Chrystusie, wypływająca z tajemnicy paschalnej jako uczestnictwo w miłości życia Trójcy Świętej, objawia samym małżonkom, a także przyszłym duszpasterzom, wielkie

---

⁴³ Por. tamże, nr 22.

⁴⁴ Por. tamże, nr 23; por. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 61 b.

⁴⁵ Por. kan. 252 § 1.

⁴⁶ CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Direttorio di pastorale familiare per la Chiesa in Italia*, nr 18.

⁴⁷ Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 26.

ubogacenie i udoskonalenie, jakie wnosi ze sobą do naturalnej miłości ludzkiej. Zarazem wskazuje też ostateczne cele, do których ma zdążać każdy apostołat w tym zakresie⁴⁸.

Kolejnym przedmiotem teologicznym w seminarium jest studium teologii moralnej „oparte zawsze na słowie Bożym pisanym, łącznie ze świętą Tradycją”⁴⁹, które w ramach tej dyscypliny winno dać alumnom potrzebną wiedzę również o małżeństwie i rodzinie. Według *Wskazań dla formacji alumnów dotyczących zagadnień małżeństwa i rodziny* „nauczanie teologii moralnej, ściśle związane z nauczaniem teologii dogmatycznej, ponosi największą odpowiedzialność, jeśli idzie o formowanie wśród przyszłych kapłanów fundamentalnych przekonań i zachowań dotyczących apostołstwa rodzin. Musi ono być poważne naukowo i doktrynalnie tak pewne, aby mogło udoskonalić ich zachowania duszpasterskie i żywić ich poryw apostołski. Nauczanie to, próbując wyłożyć obiektywne normy moralności małżeńskiej, zajmie się także «okolicznościami szczególnymi» i trudnymi przypadkami, udzielając w ten sposób przyszłym duszpasterzom rad i duszpasterskich odpowiedzi, wraz ze wskazaniami dotyczącymi rozważnego posługiwania się naukami świeckimi. Wierność Magisterium pozwoli im «okazywać wszelką troskę o jedność ich osądów, aby uniknąć bolesnej niepewności sumień u wiernych»⁵⁰. W wykładzie tej dyscypliny naukowej studujący winni poznać rezultaty nauk przyrodniczych i nauk o człowieku wraz z doświadczeniem ludzkim, które mogą dać lepsze zrozumienie sytuacji i zachowania się człowieka⁵¹.

---

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ KPK, kan. 252 § 3; por. KPK, kan. 253 § 2. „Teologia moralna także winna wyrastać z Pisma świętego. Powinna naświetlać chrześcijańskie powołanie wiernych oparte na miłości oraz wykładać metodą naukową ich obowiązki. Niech się stara znaleźć rozwiązanie ludzkich problemów w świetle objawienia i odnieść wieczne prawdy do różnych uwarunkowań ludzkiej rzeczywistości. Niech się przyczynia do odnowienia poczucia cnoty i grzechu w ludzkich sumieniach, nie zaniedbując w drodze do tego celu najnowszych odkryć zdrowej antropologii”. – *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 79.

⁵⁰ *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 27.

⁵¹ Por. tamże, nr 24. „Bardziej niż w innych dziedzinach teologicznych, należy uwzględnić rezultaty nauk przyrodniczych i nauk o człowieku wraz z doświadczeniem ludzkim. Te rezultaty, chociaż oczywiście nie mogą leć u podstaw norm moralnych, czy wręcz chcieć je tworzyć, mogą jednak rzucić wiele światła na sytuację i zachowanie się człowieka”. – SACRA CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA,

Według dyrektorium *La formazione dei presbiteri nella Chiesa Italiana* Konferencji Episkopatu Włoch w ramach wykładu teologii moralnej należy omawiać następujące zagadnienia dotyczące się kwestii moralności seksualnej, małżeństwa i rodziny: znaczenie antropologiczne i teologiczne dualizmu mężczyzna-kobieta, seksualność ludzka jako istotny wymiar i objawienie powołania do miłości, cielesność i normy moralne w sferze ludzkiej seksualności, seksualność w małżeństwie i dziewictwie. Następnie winno się przedstawiać główne tematy moralności seksualnej wieku dorostania, młodości, narzeczeństwa, kwestie związane z autoerotyzmem, stosunkami przedmażeńskimi i homoseksualizmem. Inne zagadnienia, które trzeba podejmować w ramach wykładu teologii moralnej to: małżeństwo w perspektywie etycznej: jedność i nierozzerwalność, wezwanie do „poślubienia się w Panu”, małżeństwo jako powołanie i jako wybór, Kościół wobec rozwodów; dalej: miłość małżeńska i seksualność: wezwanie, aby stać się jednym ciałem; oddanie i wierność, otwartość na życia i obowiązki wychowawcze, jak również płodność małżeńska: miłość i prokreacja, odpowiedzialne rodzicielstwo w *Gaudium et spes*, w *Humanae vitae* oraz w późniejszym nauczaniu Kościoła⁵².

Sprawy małżeństwa i rodziny mają być szeroko rozpatrywane przez prawo kanoniczne, „które przekłada zasady wiary i moralności na realia życia, dzięki postanowieniom normującym warunki niezbędne do ważnego zawierania sakramentu małżeństwa i broniącym węzła małżeńskiego, stanowi ważny składnik duszpasterstwa rodzinnego”⁵³. Przyszli kapłani poprzez studium tego przedmiotu, odpowiednio otwarte na problemy stawiane przez nowoczesność i postęp nauk humanistycznych, biologicznych i medycznych, będą mogli owocnie towarzyszyć i pomagać małżeństwom: powstającym, już zawartym i tym, które przeżywają jakiś kryzys. Alumni winni także otrzymać

Formazione teologica dei futuri sacerdoti, 22 II 1976, nr 99, Enchiridion Vaticanum, vol. 5, nr 1766-1911.

⁵² CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *La formazione dei presbiteri nella Chiesa Italiana. Orientamenti e norme per i seminari. Terza edizione*, Notiziario della Conferenza Episcopale Italiana 40 (2012), nr 10, s. 411.

⁵³ *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 28. „Prawa kanonicznego należy uczyć biorąc pod uwagę tajemnicę Kościoła, wyjaśnianą gruntownie na Soborze Watykańskim II. W wykładzie zasad i przepisów prawnych obok innych spraw należy wykazywać, jak cały porządek kościelny i dyscyplina winny się zgadzać ze zbawczą wolą Bożą i we wszystkim zmierzać do zbawienia dusz”. – *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 79.

określoną wiedzę dotyczącą procesów o stwierdzenie nieważności małżeństwa i procedury obowiązującej w sądach kościelnych, a także praw cywilnych, które wprost lub pośrednio dotyczą rodziny. Zaleca się więc również uważne studium *Karty Praw Rodziny*, wydanej przez Stolicę Apostolską⁵⁴.

Redaktorzy dyktorium *La formazione dei presbiteri nella Chiesa Italiana* polecają, aby w ramach studium prawa kanonicznego podejmować tematykę dotyczącą procedury prawnej stosowanej w sprawach małżeńskich, takich jak: przygotowanie do celebracji małżeństwa, kwestie dotyczące orzeczenia jego nieważności, czy działalności sądów kościelnych⁵⁵.

Alumni powinni też studiować naukę społeczną Kościoła, gdy chodzi o wymiar społeczny problemów małżeńskich i rodzinnych, a szczególnie kwestie o charakterze ekonomicznym i socjo-kulturowym, takie jak bezrobocie, zarobki rodziny, prawa rodziny, praca kobiet i dzieci, nowe modele życia małżeńskiego, zamiana „ról” w rodzinie, pozycja kobiety w społeczeństwie, wykształcenie – szkoła, budownictwo rodzinne, narkomania, upośledzenia, migracja, czas wolny, itd.⁵⁶

Według dokumentu *Wskazania dotyczące studiów i nauczania doktryny społecznej Kościoła w ramach formacji kapłańskiej* Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego, w nauczaniu doktryny społecznej Kościoła w sektorze duszpasterstwa rodzin alumni winni poznać następujące zagadnienia: problematyka rodziny we współczesnym świecie, fundamentalna wartość rodziny jako podstawowej komórki życia społecznego, rodzina a osoba, rodzina a społeczeństwo świeckie, rodzina a Kościół, prawa i obowiązki rodziny, elementy konstytutywne wspólnoty rodzinnej, rodzina i jej funkcja wychowawcza, przemiany rodziny w społeczeństwie, nierozzerwalność małżeństwa wobec istnienia innych form małżeństwa, praca i rodzina we współczesnym społeczeństwie, praca kobiety w dzisiejszym społeczeństwie⁵⁷.

---

⁵⁴ Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 28; por. *Formazione teologica dei futuri sacerdoti*, nr 114.

⁵⁵ CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *La formazione dei presbiteri nella Chiesa Italiana*, s. 414.

⁵⁶ Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 29.

⁵⁷ CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA (DEI SEMINARI E DEGLI ISTITUTI DI STUDI), *Orientamenti per lo studio e l'insegnamento della dottrina sociale della Chiesa nella formazione sacerdotale*, 30 XII 1988, Appendice IV, nr 2-3, Roma 1988, tekst

Autorzy instrukcji *La formazione dei presbiteri nella Chiesa Italiana* proponują w ramach wykładu etyki życia społecznego podejmowanie następujących spraw związanych w różny sposób z małżeństwem i rodziną: osoba ludzka, rodzina, społeczeństwo cywilne, sprawiedliwość, rozwój i solidarność w kontekście globalizacji; zasada dobra wspólnego i pomocniczości; polityka w kontekście społeczeństw demokratycznych; praca w perspektywie teologicznej, etycznej i duchowej; ekonomia i finanse w służbie człowieka; promocja pokoju; elementy etyki środowiska⁵⁸.

W celu właściwego przygotowania naukowego do apostolstwa małżeństw i rodzin przyszli duszpasterze powinni studiować: pewne podstawowe elementy medycyny i psychologii pastoralnej⁵⁹, jak również socjologii⁶⁰.

W formacji intelektualnej „w każdym seminarium należy popierać systematyczne studium oficjalnych dokumentów Kościoła, zwracając szczególną uwagę również na wskazania Papieskiej Komisji ds. Rodziny oraz krajowych i diecezjalnych komisji ds. rodziny”⁶¹.

Ważną kwestią w dziedzinie formacji intelektualnej jest to, aby w celu uczynienia tematu małżeństwa i rodziny bardziej obecnym w różnych dyscyplinach i aby zapewnić owocną współpracę między nimi, potrzebny jest w każdym seminarium kompetentny specjalista w tej dziedzinie, wykształcony w jednym z instytutów studiów specjalistycznych, jak np. w Instytucie Studiów nad Małżeństwem i Rodziną Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie⁶².

Wreszcie trzeba, aby biblioteki seminariów i fakultetów teologicznych posiadały książki, czasopisma i różne publikacje naukowe dotyczące problematyki małżeństwa i rodziny, aby nauczający i seminarzyści na bieżąco śledzili jej rozwój w zakresie naukowym i duszpasterskim. Do ich dyspozycji należy stawić także odpowiednie pomoce dydaktyczne i podręczniki⁶³.

---

polski: KONGREGACJA DS. WYCHOWANIA KATOLICKIEGO, *Wskazania dotyczące studiów i nauczania doktryny społecznej Kościoła w ramach formacji kapłańskiej*, Watykan 1988, w: *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*, cz. 2, Lublin 1996, s. 309-361.

⁵⁸ CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *La formazione dei presbiteri nella Chiesa Italiana*, s. 411.

⁵⁹ Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 53.

⁶⁰ Por. tamże, nr 30.

⁶¹ Por. tamże, nr 62.

⁶² Por. tamże, nr 56.

⁶³ Por. tamże, nr 61.

4. Formacja duchowa

Według postanowienia kan. 245 § 1 KPK „przez formację duchową alumni winni stać się zdolni do owocnego wykonywania pasterskiej posługi i ukształtowani w duchu misyjnym, rozumiejąc, że posługi wypełniane zawsze w żywej wierze i miłości przyczyniają się do ich uświęcenia; niech uczą się także wypracowywać te cnoty, które posiadają duże znaczenie w obcowaniu z ludźmi, tak jednak, by doszli do osiągnięcia właściwej harmonii pomiędzy wartościami ludzkimi i nadprzyrodzonymi”. Istotną treścią formacji duchowej jest to, aby alumni weszli w zażyłą i nieustanną łączność z Ojcem przez Syna Jego Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym⁶⁴. Klerycy w ramach tego kształcenia winni uporządkowywać rozwój życia duchowego na różnych jego płaszczyznach, starać się udoskonalać łaskę otrzymaną na chrzcie przez zdobywanie cnót szczególnie cenionych przez ludzi i zabiegać o zdobywanie cnót i postaw życia kapłańskiego⁶⁵.

Podstawowym i koniecznym warunkiem dla duchowego towarzyszenia małżonkom chrześcijańskim i ich rodzinom jest dojrzałość ludzka i chrześcijańska duszpasterzy. Stąd konieczne jest, aby obydwaj te aspekty osobowości przyszłych prezbiterów były otoczone troską już od pierwszych lat pobytu w seminarium. Potrzeba przede wszystkim, aby w pełnym blasku nowości i piękna klerycy dostrzegli związek między powołaniem do bezżenności i do małżeństwa, jako dwa wymiary jedyne powołania do świętości, które należy zawsze rozważać w świetle Tradycji i stałego nauczania Kościoła⁶⁶.

---

⁶⁴ Por. PDV, nr 45. „Formacja duchowa, która jest ukierunkowana ku doskonałej miłości, winna zmierzać przede wszystkim do tego, aby alumn nie tylko na mocy Świeceń, lecz także poprzez głęboką wspólnotę całego życia, w szczególności sposób stał się drugim Chrystusem i przeniknięty Jego duchem, sprawując misterium męki Pana, prawdziwie uznawał to, co czyni, naśladował to, co sprawuje, szedł na Tym, który przyszedł nie po to, żeby Mu służyło, lecz żeby służyć”. – *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 44; zob. *Lettera circolare su alcuni aspetti più urgenti della formazione spirituale nei seminari, Introduzione*.

⁶⁵ Por. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 45.

⁶⁶ Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 31. „Ażeby zaś wybór celibatu był prawdziwie wolny, wymaga się, by młody człowiek mógł dojrzeć w świetle wiary ewangeliczną moc tego daru i zarazem właściwie ocenił dobra stanu małżeńskiego. Winien też cieszyć się pełną wolnością psychologiczną wewnętrzną i zewnętrzną oraz posiadać konieczny stopień uczu-

Przyszli duszpasterze winni być także formowani do właściwego przeżywania sakramentu pokuty, jak również kierownictwa duchowego. Chodzi o to, aby „coraz bardziej odkrywali piękno i wagę sakramentu pokuty i kierownictwa duchowego, aż staną się jako pierwsi tymi, którzy z tych posług korzystają wytrwale i często”⁶⁷. W ten sposób będą mogli stawać się także kompetentnymi spowiednikami i kierownikami duchowymi małżonków i innych członków rodzin.

Niekiedy ludzkie odczucia przyszłych kapłanów w stosunku do apostołatu małżeństw i rodzin bywają często zakłócone przez komplikacje w ich własnych środowiskach rodzinnych. W takich przypadkach różne czynniki psychologiczne utrudniają seminarzystom zaangażowanie się w tym zakresie duszpasterstwa. Odpowiedzialni za formację mają zapewnić im odpowiednią pomoc poprzez delikatne zabiegi wychowawcze, dzięki którym mogliby przezwyciężyć tego typu trudności⁶⁸.

Ważną kwestią w przygotowaniu do asystencji duchowej wobec rodzin jest właściwa formacja seminarzystów w zakresie dojrzałości seksualnej, co w dużym stopniu warunkują „ci, którzy muszą zajmować się wychowaniem seksualnym... [by] byli osobami dojrzałymi pod względem płciowym, zrównoważonymi seksualnie”⁶⁹. Według *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* klerycy winni być odpowied-

---

ciowej dojrzałości, aby mógł pojmować celibat jako wypełnienie swojej osoby i nim żyć”. – *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 48.

⁶⁷ *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 32. „Gdyby jakiś ksiądz nie spowiadał się, lub spowiadałby się źle, bardzo szybko odbiłoby się to na samym jego kapłaństwie i sprawowaniu kapłaństwa, co dostrzegłaby wspólnota, której jest pasterzem”. – IOANNES PAULUS II, Adhortatio Apostolica post Synodum Episcoporum *Reconciliatio et Paenitentia*, 2 XII 1984, nr 31, AAS 77 (1985), s. 185-274, tekst polski: JAN PAWEŁ II, Encyklika *Reconciliatio et Paenitentia* do Episkopatu, Duchowieństwa i Wiernych po Synodzie Biskupów o pojednaniu i pokucie w dzisiejszym posłannictwie Kościoła, Kraków 1996.

⁶⁸ Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 33. „Wśród kandydatów mogą znaleźć się również tacy, którzy mają za sobą szczególnie doświadczenia – ludzkie, rodzinne, zawodowe, intelektualne lub uczuciowe – które pozostawiły nie uleczone jeszcze zranienia i które powodują różnorakie zaburzenia, z których sam kandydat nie zdaje sobie sprawy”. – CONGREGAZIONE PER L’EDUCAZIONE CATTOLICA (DEI SEMINARI E DEGLI ISTITUTI DI STUDI), *Orientamenti per l’utilizzo delle competenze psicologiche nell’ammissione e nella formazione dei candidati al sacerdozio*, 29 VI 2008, nr 5, Libreria Editrice Vaticana 2008.

⁶⁹ *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 34.

nio wychowywani w wymiarze seksualnym. „U alumnów, którzy już osiągnęli dojrzały wiek młodzieńczy polega ono bardziej na wychowaniu do czystej miłości osób niż na trosce, niekiedy bardzo uciążliwej, o unikanie grzechów; należy ich bowiem przygotować do przyszłych kontaktów w posłudze duszpasterskiej. Dlatego należy stopniowo i umiejętnie wdrażać alumnów do tego, aby w różnych grupach i na różnych płaszczyznach apostołstwa i społecznego współdziałania doświadczali miłości i okazywali szczerą, ludzką, braterską, osobową i ofiarowaną w darze na wzór Chrystusa miłość wobec wszystkich, a zwłaszcza wobec ubogich, nieszczęśliwych, wobec rówieśników. Tę miłość niech otwarcie i ufnie okazują duchowym kierownikom i przełożonym i niech się uczą wraz z nimi oceniać ją w Panu”⁷⁰.

Ponieważ pierwszorzędnym celem duchowej asystencji kapłana jest pomoc małżonkom w uczynieniu z ich rodziny „domowego Kościoła”, stąd przyszły kapłan musi być uformowany jako ten, który towarzyszy rodzinom i pobudza je w ich zaangażowaniu apostołskim, przede wszystkim w ich wzajemnej pomocy na drodze doskonalenia ewangelicznego i uświęcenia. Tego rodzaju zadanie wymaga, aby przyszły duszpasterz nauczył się być mistrzem modlitwy, który troszczy się o to, aby rodziny modliły się oraz uczyły modlitwy i pełnienia uczynków miłości; aby uczestniczyły w Ofierze eucharystycznej, przyjmując Komunię świętą i aby przystępowały do sakramentu pokuty; aby podejmowały inicjatywę nauczania dzieci katechizmu i przygotowania ich do przystąpienia po raz pierwszy do sakramentów Pokuty i Eucharystii. Trzeba ponadto stwarzać i kultywować w rodzinach wrażliwość dzieci na powołanie do życia zakonnego, misyjnego i kapłańskiego⁷¹.

W formacji duchowej ważną sprawą jest także ukształtowanie alumnów, aby uważali rodziny nie jedynie za przedmiot, lecz za aktywny podmiot inicjatyw apostołskich. Pomocne w tym celu będą kontakty z różnymi grupami i ruchami rodzinnymi, a także informacje dotyczące ich życia i działalności⁷².

---

⁷⁰ *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 48.

⁷¹ Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 35; por. KPK, kan. 528 § 2, 529 § 1, 768 § 1, 851, nr 2, 1063.

⁷² Por. *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 36. „Żyjący w stanie małżeńskim, zgodnie z własnym powołaniem, mają szczególnie obowiązek przyczyniać się do budowania Ludu Bożego przez małżeństwo i rodzinę”. – KPK, kan. 226 § 1.

Aby przyszli duszpasterze mogli nieść skuteczną pomoc duchową rodzinie, winni posiadać dobrą znajomość jej sytuacji i związanych z nią problemów. „W odniesieniu do tego przyszli kapłani muszą zostać dobrze wykształceni, zwłaszcza pod względem trudności i pilności zadań wychowawczych: jak przezwyciężyć napięcia między autorytetem i wymogami posłuszeństwa, a słuszną wolnością; jak osiągnąć pełnię wzajemnego zaufania i oddania między rodzicami i dziećmi; jak zaspokoić wymagania roztropnego i stopniowego wychowania seksualnego, odpowiedzialnego korzystania z telewizji i innych masmediów (kino, czasopisma, itd.); jak podejmować problem właściwego i wolnego wyboru stanu życia. Według Papieża, potrzebna jest modlitwa i wysiłek, aby «rodziny trwały w spełnianiu zadań wychowawczych z odwagą, ufnością i nadzieją», pomagając im w wytworzeniu pewnych «silnych przekonań», stanowiących częstokroć jedyną obronę przeciw nieuniknionym trudnościom życiowym»⁷³.

5. Formacja duszpasterska

W kan. 255 KPK ustawodawca kodeksowy stwierdza, że mimo iż cała formacja alumnów w seminarium ma cel duszpasterski⁷⁴, to jednak należy zorganizować w nim kształcenie ściśle pastoralne, przez które – uwzględniając również potrzeby miejsca i czasu – alumni nauczą się zasad i umiejętności wypełniania posługi nauczania Ludu Bożego, uświęcania i kierowania.

Według *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* należy zapewnić alumnom formację ściśle pastoralną, uwzględniającą różne uwarunkowania lokalne. Formacja ta winna się odnosić przede wszystkim do umiejętności prowadzenia katechezy i głoszenia homilii, sprawowania sakramentów, kierownictwa duchowego różnych stanów życia, zarządzania parafią (łącznie z zagadnieniami ekonomicznymi), duszpasterskich kontaktów z niekatolikami i niewierzącymi oraz innych spraw koniecznych do budowania Kościoła⁷⁵.

---

⁷³ *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 37.

⁷⁴ „Cała formacja kapłańska powinna być prowadzona w duchu duszpasterskim, ponieważ celem seminarium jest ukształtować duszpasterzy”. – *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nr 94.

⁷⁵ Por. tamże.

Formacja duszpasterska ma mieć podwójny wymiar: uczyć zasad (teologia pastoralna) i umiejętności (praktyki i ćwiczenia duszpasterskie) wypełniania posługi nauczania Ludu Bożego, uświęcania i kierowania. Stąd także temat małżeństwa i rodziny winien zająć w wymienionej formacji, zarówno teoretycznej jak i praktycznej, pierwszorzędne i prawdziwie centralne miejsce⁷⁶.

Podstawowe znaczenie w teoretycznym przygotowaniu alumnów do duszpasterstwa rodzin posiada teologia pastoralna, głęboko zakorzeniona w dogmacie i w zdrowych zasadach moralnych. Wymieniony przedmiot winien wyznaczać właściwą linię dla apostołstwa rodzin, a równocześnie przyczyniać się do naprawy pewnych zachowań duszpasterskich niezgodnych z Magisterium Kościoła, które w niektórych miejscach są rozpowszechnione⁷⁷.

Przyszli prezbiterzy mają poznać właściwą wizję duszpasterską w podchodzeniu do współczesnego kryzysu rodziny. Powinno się uwzględnić w nauczaniu niektóre typowe elementy powodujące kryzys: niewiedzę religijną, brak wychowania, rozbitcie państwowego systemu wychowawczego, dezorientację moralną, która prowadzi do postępowania w życiu «metodą prób i błędów», doniosły wpływ środków przekazu, wzrost liczby tzw. małżeństw «na próbę», odcięcie się od form tradycyjnych i wymyślanie spontaniczne nowych modeli życiowych, uwarunkowania płynące w pewnych regionach kulturowych ze starych zwyczajów szczepowych i odziedziczonych po przodkach, sytuacje skrajnej nędzy materialnej⁷⁸.

W wykładzie teologii pastoralnej należy omówić pewne konkretne zagadnienia, które najczęściej niepokoją dzisiejsze rodziny i dlatego wymagają szczególnej uwagi ze strony duszpasterzy: praktyki religijne dzieci, sytuacja szkoły katolickiej i wysiłki na rzecz jej obrony i rozwoju, krytyczne i odpowiedzialne posługiwanie się środkami przekazu społecznego, powaga niektórych sytuacji ekonomicznych i socjalnych oraz wysiłki zmierzające do ich przezwyciężenia, roztropna działalność jednocząca ludzi na rzecz rodziny⁷⁹.

Trzeba uczyć alumnów duszpasterskiego podejścia do problemu odpowiedzialnego ojcostwa i macierzyństwa oraz planowania poczęć:

---

⁷⁶ *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 38.

⁷⁷ Por. tamże, nr 39.

⁷⁸ Por. tamże, nr 41.

⁷⁹ Por. tamże, nr 48.

jakie środki zaradcze znaleźć wobec antykoncepcji, praktykowania aborcji, jak oceniać działalność poradnictwa rodzinnego (konieczność dokładnej informacji i zdrowego rozeznania). Inne zagadnienia, które należy uwzględnić w wykładzie teologii pastoralnej, to informacja o ośrodkach propagujących metody naturalnego planowania rodziny, o ich działalności i osiągnięciach, ukazywanie możliwości znalezienia pozytywnych rozwiązań problemu planowania rodziny, przygotowanie i akt zawierania sakramentu małżeństwa, aspekty duszpasterskie i kanoniczne małżeństw mieszanych, duszpasterstwo rozwiedzionych, szczególnie tych, co zawarli następnie związek cywilny: ich pozycja we wspólnocie parafialnej⁸⁰.

Nadto klerycy winni zaznajomić się z tematyką troski duszpasterskiej o rodziny w trudnych sytuacjach: używanie narkotyków, upośledzenia, AIDS, inne nieuleczalne choroby w ostatnim ich stadium. Trzeba ukazywać także problematykę trudności finansowych rodzin, małżonków starych i samotnych, bezdziejnych albo opuszczonych przez swoje dzieci, itd.⁸¹.

Na praktyczny wymiar formacji pastoralnej seminarzystów wskazują redaktorzy dokumentu *Direttive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio* w następujących słowach: „pomimo różnych trudności, praktyczna formacja pastoralna przyszłych duszpasterzy tego ważnego zakresu musi być według potrzeb wzmocniona i ubogacona nowymi impulsami. Ktoś specjalnie odpowiedzialny za działalność duszpasterską seminarium wybierze, we współpracy z wykładawcą teologii pastoralnej, ramy i ćwiczenia apostołatu proporcjonalne do dojrzałości alumnów. Będzie ich kierował raczej do tych dziedzin, które najbardziej przysłużą się do rozwoju ich zdolności duszpasterskich: kierowane kontakty z ruchami i stowarzyszeniami rodzinnymi; wizyty w sądach diecezjalnych, w poradniach i innych ośrodkach duszpasterstwa rodzin; zaproszenia do seminarium przedstawicieli duszpasterstwa rodzin, par małżeńskich zaangażowanych w apostołstwo, aby poznać ich doświadczenia; wspólna refleksja

---

⁸⁰ Por. tamże, nr 49-52.

⁸¹ Por. tamże, nr 53. 8. „Kaplani diecezji mają otrzymać podczas formacji seminarijnej gruntowne przygotowanie do duszpasterstwa rodzin, szczególnie podczas zajęć z teologii duszpasterskiej”. – *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin*, nr 8. „Należy zaakcentować przygotowanie alumnów do duszpasterstwa rodzin, szczególnie podczas zajęć z teologii duszpasterskiej. – *Instrukcja Duszpasterstwa Rodzin Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, nr 98, s. 14.

nad różnymi ważnymi w duszpasterstwie przypadkami i ich analiza w świetle dokumentów Stolicy Świętej i Kościołów lokalnych. Wiele uwagi należy poświęcić problemowi właściwego języka i dialogu⁸².

Zgodnie z postanowieniem *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* Konferencji Episkopatu Polski każdy prezbiter powinien nie tylko poznać naukę Kościoła dotyczącą małżeństwa i rodziny, ale także znać założenia i działanie instytucji, które je wspierają, oraz tych, które im zagrażają, czy wręcz je zwalczają⁸³. Wynika z tego, że alumni mają być zapoznani w praktyce z działaniami m. in. katolickiego poradnictwa małżeńskiego i rodzinnego, realizacją kursów przedmażeńskich, czy sądownictwem kościelnym w sprawach małżeńskich.

6. Uwagi końcowe

W pierwszym rzędzie odpowiedzialni za przygotowania młodych do małżeństwa (oraz wspierania małżonków w wypełnianiu ich zadań) są duszpasterze. Oznacza to, że aby przyszli kapłani mogli owocnie pełnić swoją posługę na rzecz małżeństw i rodzin, potrzebują odpowiedniego przygotowania w tej dziedzinie, które winno mieć miejsce w czasie formacji w wyższym seminarium duchownym.

Przede wszystkim, pierwszym i niezbędnym warunkiem dla duchowej asystencji wobec małżonków chrześcijańskich i ich rodzin jest dojrzałość ludzka duszpasterzy. Stąd wielką wagę należy w kształceniu przyszłych prezbiterów przywiązywać do tego wymiaru formacyjnego, który jest fundamentem całej formacji kapłańskiej.

Seminarzyści w kwestiach duszpasterstwa małżeństw i rodzin dzięki kształceniu intelektualnemu powinni być przygotowani, aby kompetentnie głosić ludziom współczesnym naukę Ewangelii oraz zaszczerpiać ją w ich kulturze.

Podstawowym i koniecznym warunkiem dla duchowego towarzyszenia małżonkom chrześcijańskim i ich rodzinom jest dojrzałość chrześcijańska duszpasterzy. Wynika stąd konieczność gruntownej formacji duchowej przyszłych prezbiterów.

Formacja duszpasterska alumnów ma mieć podwójny wymiar: uczyć zasad (teologia pastoralna) i umiejętności (praktyki i ćwiczenia duszpasterskie) wypełniania posługi nauczania Ludu Bożego, uświę-

---

⁸² *Directive sulla formazione dei seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio*, nr 54.

⁸³ Por. *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin*, nr 8.

cania i kierowania. Stąd także temat małżeństwa i rodziny winien zająć we wspomnianym kształceniu, zarówno teoretycznym jak i praktycznym, pierwszorzędne i prawdziwie centralne miejsce.

**Canonical aspects of the formation of higher seminary students
in the area of family pastoral care**

The article addresses the issue of the formation of higher seminary students in the area of family pastoral care. First, the need for the formation of students for family pastoral care is presented. Next, the necessity of human, intellectual, spiritual and pastoral formation in relation to the establishment of marriages and families by future pastors was pointed out.

Ks. Tomasz Białobrzeski
Wydział Prawa Kanonicznego UKSW

Komentarz do dekretu Trybunału Roty
Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii c. Santiago Panizo Orallo
z dnia 3 marca 1998 r.
rozstrzygającego prośbę o nowe wniesienie sprawy

I

Dekretem z dnia 3 marca 1998 roku Trybunał Roty Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii negatywnie rozstrzygnął prośbę o nowe wniesienie sprawy, w której zapadły dwa zgodne wyroki potwierdzające ważność zawartego małżeństwa stron V i M¹.

1. Mężczyzna V i kobieta M zawarli kanoniczny związek małżeński 22 września 1984 r. w kościele C1, w parafii T1, należącej do szwajcarskiej diecezji C2. W małżeństwie stron urodziło się dwoje dzieci².

2. Mężczyzna w dniu 23 stycznia 1995 r. złożył pozew w trybunale kościelnym w Barcelonie, właściwym z racji miejsca zamieszkania strony pozwanej. Powód wnosił o orzeczenie nieważności małżeństwa, przywołując fakty, które jego zdaniem potwierdzały błąd co do przymiotu osoby pozwanej (KPK, kan. 1097 n. 2) i niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich po stronie kobiety (KPK, kan. 1095 n. 3)³.

---

¹ TRIBUNAL DE LA ROTA DE LA NUNCIATURA APOSTÓLICA, *Nulidad de matrimonio (recurso extraordinario de revisión)*, Ante el Ilmo. Sr. D. Santiago Panizo Orallo, Decreto de 3 de marzo 1998, Colectánea de jurisprudencia canónica 51 (1998), s. 843-855 (dalej cytowany jako: c. Panizo Orallo, *Recurso extraordinario de revisión*, 03.03.1998).

² Por. c. Panizo Orallo, *Recurso extraordinario de revisión*, 03.03.1998, n. 1, s. 843.

³ Por. tamże, n. 2, s. 843.

Pozew został przyjęty do przewodu sądowego dekretem z dnia 21 lutego 1995 r. Pismo powodowe wraz z wezwaniem sądowym przekazano stronie pozwanej. Pozwana stawiała się w siedzibie sądu dnia 30 marca 1995 r., razem ze swoim adwokatem. Na pismo powodowe odpowiedziała w następujący sposób: „zapoznałam się z treścią skargi powodowej złożonej przez V. Nie sprzeciwiam się skardze, którą przekazał mi trybunał kościelny i zdaję się na sprawiedliwość sądu. Niemniej proszę o przyjęcie mojej pisemnej odpowiedzi na pozew, celem wyjaśnienia istotnych faktów. Wyrażam gotowość do współpracy z sądem w tym, co konieczne do sprawiedliwego osądu niniejszej sprawy”⁴.

Trybunał, biorąc pod uwagę pozew oraz odpowiedź strony pozwanej, ustalił formułę wątpliwości w następującym brzmieniu: „błąd co do przymiotu osoby pozwanej oraz niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich po stronie jednego i/lub drugiego małżonka lub po obu stronach”⁵. Po przeprowadzeniu procesu kanonicznego trybunał w dniu 4 października 1996 r. wydał wyrok orzekający nieważność zawartego małżeństwa jedynie z tytułu niezdolności kobiety do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Pozostałych tytułów nieważności nie udowodniono. Po publikacji wyroku i powiadomieniu stron, kobieta złożyła apelację od wyroku trybunału kościelnego w Barcelonie do Trybunału Roty Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii. Apelacja na podstawie kan. 1682 KPK została przekazana do tegoż trybunału⁶.

Kobieta potwierdziła swoją apelację w Rocie Hiszpańskiej pismem z dnia 16 grudnia 1996 roku. W dniu 27 stycznia 1997 r. obrońca wężła małżeńskiego przedstawił swoje uwagi, w których nie zgłosił zarzutów ani co do zachowania procedury, ani do udowodnienia tytułu nieważności małżeństwa (niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich po stronie kobiety). Nie zgłosił również sprzeciwu, aby zatwierdzić wyrok sądu I instancji dekretem. Trybunał, dekretem z dnia 3 marca 1997 r., wyznaczył stronom czas na zgłoszenie swoich uwag, tak aby zwłaszcza pozwana mogła wyjaśnić motywy swojej apelacji. Trybunał oczekiwał od niej: wskazania tych faktów zawar-

---

⁴ Por. tamże, n. 2, s. 844.

⁵ “... error en cualidad de la demandada y por incapacidad para asumir las obligaciones esenciales del matrimonio por parte de uno y/o otro contrayente o de ambos entre sí”. Tamże.

⁶ Por. tamże.

tych w wyroku I instancji, które jej zdaniem zostały przedstawione nieprecyzyjnie i z którymi się nie zgadza; zwięzłego przedstawienia swoich argumentów i wskazania dowodów; określenia celu, jaki chce osiągnąć w procesie II instancji. Kobieta, pismem z dnia 2 kwietnia 1997 r., wniosła prośbę o przeprowadzenie sprawy na drodze procesu zwyczajnego; wskazała dowody na poparcie swojej prośby; jako cel procesu wskazała ten sam, co w I instancji, ze szczególnym naciskiem na tytuł niezdolności mężczyzny do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Mężczyzna pismem z dnia 2 kwietnia 1997 r. wniósł prośbę o zatwierdzenie wyroku sądu I instancji w Barcelonie dekretem. W dniu 19 kwietnia 1997 r. obrońca węzła małżeńskiego Trybunału Roty Hiszpańskiej przedłożył nowe uwagi w odniesieniu do prośby o dołączenie nowych dowodów⁷.

3. Trybunał Roty Hiszpańskiej po rozważeniu wszystkich przedłożonych pism, w sposób szczególnych wniesionych przez pozwaną, zdecydował o prowadzeniu sprawy na drodze procesu skróconego. Dekretem z dnia 12 maja 1997 r. zatwierdził wyrok sądu kościelnego w Barcelonie, potwierdzając nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności natury psychicznej do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich po stronie kobiety⁸.

4. W dniu 2 czerwca 1997 r., pozwana M, za pośrednictwem swojego adwokata złożyła w Rocie Hiszpańskiej pismo. Powołując się na zapis kan. 1644 KPK odwołuje się ona od dekretu trybunału Roty Hiszpańskiej z dnia 12 maja 1997 r., którym zatwierdzono wyrok sądu kościelnego w Archidiecezji Barcelona z dnia 4 października 1996 r., w sprawie o orzeczenie nieważności małżeństwa stron V-M. Jak wskazała kobieta celem jej odwołania jest poszerzenie materiału dowodowego zebranego w czasie procesu na etapie I instancji. W swoim piśmie wskazała ona materiał dowodowy, który chce obecnie włączyć do sprawy. Ponadto stwierdza, że zaproponowane dowody są niezbywalne, aby szeroko i dokładnie poznać okres narzeczeństwa, zawarcia związku i pożycia małżeńskiego, którego ważność została zaskarżona. Kobieta twierdzi, że do chwili obecnej żaden z dowodów nie uwzględnia jej opisu i oceny małżeństwa. Uważa, że instrukcja sprawy została przeprowadzona wyłącznie w oparciu o materiał przedstawiony przez powoda i składa się głównie z zeznań świadków z jego

---

⁷ Por. tamże, n. 2, s. 845.

⁸ Por. tamże, n. 3, s. 845.

kręgu rodzinnego. Na mocy kan. 1644 KPK oraz wyżej przedstawionych motywów M wnosi o nowe rozpatrzenie sprawy⁹.

Celem rozpatrzenia prośby kobiety Dziekan Trybunał Roty Hiszpańskiej ustanowił nowy turnus. Pierwsza sesja nowego turnusu miała miejsce 25 stycznia 1998 r., podczas której zdecydowano przesłać odwołanie kobiety do mężczyzny, który w poprzednich instancjach był stroną powodową, tak aby dać mu możliwość obrony swoich praw. Pismem z dnia 6 lutego 1998 r. kobieta potwierdziła odbiór decyzji Trybunału Roty informującej ją o przebiegu sesji nowego turnusu rotalnego. W odpowiedzi kobieta powtórzyła swoją prośbę o ponowne przeprowadzenie procesu i umożliwienie wniesienia nowych dowodów. Mężczyzna w swoim piśmie z dnia 23 lutego 1998 r. zamieścił krytyczne uwagi pod adresem kobiety, stwierdzając, że dowody, które chce ona wnieść nie są nowe, ponieważ mogły być bez najmniejszego problemu przedłożone w I instancji, a tego nie uczyniono. Mężczyzna przeciwstawia się przyjęciu odwołania i prośbie o nowe wniesienie sprawy. W dniu 25 lutego 1998 r. obrońca węzła małżeńskiego przedstawił pismo, w którym, podobnie jak strona stawia pytanie: dlaczego dowody, które teraz chce się dołączyć do sprawy, nie zostały wniesione w poprzednich instancjach¹⁰.

II

W części *in iure* dekretu ponens odnosi się do dwóch kwestii. Pierwszą jest osobista odpowiedzialność stron za czynności dowodowe podejmowane w procesie lub za ich zaniechanie; druga dotyczy prośby o ponowne rozpatrzenie sprawy oraz motywów jej dopuszczenia.

5. Osobista odpowiedzialność stron za czynności w postępowaniu dowodowym (zasada kontradiktoryjności – T.B.)¹¹. W każdym procesie, również w procesie kanonicznym, należy dopuścić istnienie „ogólnych zasad procesowych” („principios generales del proceso”), które orientują, uzupełniają, interpretują oraz pomagają aplikować konkretne normy prawne. Właściwa aktywność na etapie dowodowym powinna również odpowiadać i być podporządkowana tym ogólnym

---

⁹ Por. tamże, n. 4, s. 845.

¹⁰ Por. tamże.

¹¹ „Principio de la auto-responsabilidad de las partes en la actividad probatoria”. Tamże, n. 5, s. 846.

zasadom, które w dużej mierze są lub powinny być obecne w prowadzonych postępowaniach procesowych.

Wśród tych ogólnych zasad, określających sposób gromadzenia materiału dowodowego, należy podkreślić zasadę osobistej odpowiedzialności stron („principio de la auto-responsabilidad de las partes”). Na jej podstawie można powiedzieć, że strony procesu ponoszą odpowiedzialności za swoją działalność, za jej brak w przedstawianiu dowodów, za swoje zaniedbania, błędy i pomyłki, jak również za działanie w złej wierze. To właśnie strony, a nie sędzia, są w teorii i praktyce odpowiedzialne za inicjatywę w zbieraniu materiału dowodowego. To również stronom, a nie sędziemu, przysługuje inicjatywa w procesie.

Autor dekretu wymienia niektóre z sytuacji, gdy strona będzie zmuszona ponieść negatywne konsekwencji za określony sposób postępowania na etapie dowodowym. Będzie to wtedy, gdy strona m.in.: choć mogła, to jednak nie wniosła żadnych dowodów; przedstawiła je po upływie wyznaczonego terminu; wniosła dowody, które okazały się nieprzydatne lub nie miały związku ze sprawą; źle lub niewystarczająco określiła dowody; wskazała dowody, które okazały się niewystarczające; sfałszowała dowody, działała podstępnie, oszukała. Sędzia nie ma zadania i obowiązku gromadzenia oraz uzupełniania dowodów.

Oprócz zasady osobistej odpowiedzialności stron w procesie można również wskazać normy procesowe wynikające z zasady inkwizycyjności („el principio inquisitivo”). Przykładem mogą być kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego, których treść ponens cytuje: kan. 1545¹², kan. 1600 § 1¹³, kan. 1560 § 2¹⁴, kan. 1452 § 2¹⁵. Autor dekretu pod-

---

¹² KPK, kan. 1545. „Sędzia może nakazać, by w procesie przedłożyć dokument wspólny obydwu stronom”.

¹³ KPK, kan. 1600 § 1. „Po zamknięciu postępowania dowodowego, sędzia może jeszcze raz wezwać tych samych lub innych świadków albo dopuścić inne dowody, o które przedtem nie proszono, tylko: 1° w sprawach, w których chodzi tylko o prywatne dobro stron, jeżeli wszystkie strony wyrażają zgodę; 2° w pozostałych sprawach, po wysłuchaniu stron, jeżeli istnieje poważna przyczyna, a wszelkie niebezpieczeństwo podstępu i potajemnego podjudzania zostanie usunięte; 3° we wszystkich sprawach, ilekroć jest prawdopodobne, że bez dopuszczenia nowego dowodu zostanie wydany niesprawiedliwy wyrok, z powodu racji, o których w kan. 1645, § 2, nn. 1-3”.

¹⁴ KPK, kan. 1560 § 2. „Jeśli świadkowie nie zgadzają się, między sobą lub ze stroną, w rzeczy poważnej, sędzia może zgromadzić i skonfrontować różniących się między sobą, tak by uniknąć, o ile to możliwe, kłótni i zgorznienia”.

¹⁵ KPK, kan. 1452 § 2. „Ponadto sędzia może uzupełnić zaniedbanie stron w przytaczaniu dowodów lub zgłaszaniu zarzutów, ilekroć uzna to za konieczne dla uniknięcia bardzo niesprawiedliwego wyroku, z zachowaniem przepisów kan. 1600”.

kreśla jednak, że w wymienionych wyżej kanonach prawodawca daje sędziemu możliwość („... iudex potest...”) ¹⁶, a nie nakłada obowiązku [poszukiwania materiału dowodowego – T.B.]. Zdaniem Panizo Orallo dziwnym wydaje się to uprawnienie („parece extraña esta facultad” ¹⁷), ponieważ może zagrozić zasadzie bezstronności sędziego. Z drugiej strony jak można myśleć, że sędzia już zna hipotetyczną niesprawiedliwość wyroku na etapie dowodowym prowadzonego procesu? Zdaniem Panizo Orallo, pomimo, że to uprawnienie sędziego jest wyjątkiem, to jednak jego zastosowanie w praktyce może doprowadzić do wielu poważnych problemów ¹⁸.

6. Niektóre uwagi dotyczące odwołania, aby otrzymać „nova causae propositio”, ponieważ sprawy dotyczące stanu osób nigdy nie przechodzą w stan rzeczy osądzonej ¹⁹.

W referowanej sprawie mają zastosowanie kan. 1643 i 1644 KPK. Zgodnie z postanowieniem kan. 1643 KPK „nigdy nie przechodzą w stan rzeczy osądzonej sprawy dotyczące stanu osób, nie wykluczając spraw o separację małżonków” ²⁰. Natomiast w kan. 1644 § 1 KPK prawodawca stanowi: „Jeżeli w sprawie dotyczącej stanu osób zostały wydane dwa zgodne wyroki, w każdym czasie można się odwołać do trybunału apelacyjnego, przedstawiając w zawitym terminie trzydziestu dni od wniesienia zaskarżenia nowe i poważne dowody lub argumenty. Trybunał zaś apelacyjny, w ciągu miesiąca od przedstawienia nowych dowodów i argumentów, ma ustalić dekretem, czy nowe wniesienie sprawy należy dopuścić czy nie” ²¹.

Ponens, odwołując się do wyżej zacytowanych kanonów, czyni następujące uwagi. W systemie prawa kanonicznego istnieje „stan rzeczy osądzonej”, którego celem jest zagwarantowanie stałości i pewności orzeczeń sądowych. Z tego powodu prawodawca w kan. 1641 KPK wymienia przypadki, w których jest niemożliwe bezpośrednie zaskarżenie wyroku. Niemniej w tym samym systemie, w oparciu

¹⁶ KPK, kan. 1600 § 1.

¹⁷ c. Panizo Orallo, *Recurso extraordinario de revisión*, 03.03.1998, n. 5, s. 847; por. J. J. GARCÍA FAILDE, *Nuevo Derecho procesal canónico*, Salamanca 1992, s. 99.

¹⁸ Por. c. Panizo Orallo, *Recurso extraordinario de revisión*, 03.03.1998, n. 5, s. 846-847.

¹⁹ „Algunas referencias al recurso extraordinario de revisión o nueva proposición de causa en asuntos que, por pertenecer al «estado de las personas», nunca pasan a cosa juzgada”. Tamże, n. 6, s. 847.

²⁰ KPK, kan. 1643.

²¹ KPK, kan. 1644.

o fundamentalną zasadę „salus animarum” zawsze pozostaje otwarta – pod ściśle określonymi przez prawodawcę warunkami – możliwość wniesienia odwołania i prośby o nowe rozpatrzenie sprawy, które dotyczą stanu osób.

Po tych ogólnych uwagach ponens odnosi się do przedmiotowej sprawy zwracając szczególną uwagę na następujące aspekty. Rewizja lub nowe wniesienie sprawy, w kanonicznym porządku prawnym, stanowi nadzwyczajny rekurs. Jest on dopuszczony w nadzwyczajnych przypadkach dotyczących wyroków orzekających o stanie osób. Rekurs ten stanowi wyjątek dotyczący stanu rzeczy osądzonej. Należy również wyraźnie podkreślić wyjątkowość tego rekursu oraz ścisłą interpretację prawa w tej materii. W sposób szczególny wyraził to prawodawca określając warunki dopuszczenia tego rekursu w kan. 1644 § 1 KPK. Są nimi nowe i poważne dowody lub argumenty („novis iisque gravibus probationibus vel argumentis”²²). Prawodawca wymaga z jednej strony przedstawiania „dowodów lub argumentów”, z drugiej strony podkreśla, że muszą być one „nowe i poważne”. Muszą być one ponadto przedstawione przed trybunałem, który dekretem ustali, „czy nowe wniesienie sprawy należy dopuścić, czy nie”²³.

Na pierwszym miejscu prawodawca wymaga, aby dowody lub argumenty były „nowe”, tj. takie, które nie zostały wniesione do sprawy; były dostarczone, ale nie zostały włączone do materiału dowodowego; były przedstawione trybunałowi i włączone do sprawy, ale sąd ich nie uwzględnił przy wydawaniu wyroku. Wymaga się prawdziwej nowości argumentów wykraczających poza całość zebranego materiału dowodowego.

Ponens zastanawia się, czy można mówić o „nowości” w przypadku, gdy odnoszą się one do argumentów i dowodów, których celem jest jedynie lepsza weryfikacja wydarzeń, które sąd już wcześniej rozważył. Jak uważa García Faílde, w sposób ogólny można stwierdzić, że nie są „nowe” w przypadku, gdy strony mają inną opinię niż trybunał, który wyrokował w sprawie. Za „nowe” można uznać te, które potwierdzają argumentację, nieuwzględnioną w wyroku²⁴.

---

²² KPK, kan. 1644 § 1.

²³ KPK, kan. 1644 § 1; por. c. Panizo Orallo, *Recurso extraordinario de revisión*, 03.03.1998, n. 6, s. 848.

²⁴ Por. c. Panizo Orallo, *Recurso extraordinario de revisión*, 03.03.1998, n. 5, s. 847; por. J. J. GARCÍA FAÍLDE, *Nuevo Derecho procesal canónico*, dz. cyt., s. 276.

Autor dekretu odwołuje się do wyroku c. Giannechini z dnia 21 maja 1982 r.²⁵. Stwierdza on, że krytyczne uwagi dotyczące wydanego wyroku mogą być zaakceptowane jako nowe argumenty tylko wtedy, kiedy prawda i sprawiedliwość zostały w sposób istotny naruszone. W przypadku, gdy nie zostanie to udowodnione, ponieważ chodzi tylko o inną opinię dotyczącą okoliczności, dokumentów, zeznań stron lub świadków te uwagi tracą swoją moc, a ich przyjęcie jako nowe i poważne dowody stanowi naruszenie prawa²⁶. Ponadto nowe dowody i argumenty muszą być „poważne”, tzn. posiadać taką moc dowodową, która może zmienić wydany już w sprawie wyrok. Wymóg takiej siły dowodowej wynika z konieczności ochrony stałości sądowych decyzji i domniemania, że w wyrokach sądu zawiera się legalna prawda²⁷.

W swoich rozważaniach ponens odnosi się do „ius defensionis”. Stwierdza, że nowe dowody nie zostały wcześniej uwzględnione, ponieważ nie zostały przedstawione sędziemu lub przez niego dopuszczone, albo były wniesione do sprawy, ale nie zostały uwzględnione w wyroku. Może się jednak zdarzyć przypadek, gdy dowody nie zostały przedstawione przez stronę pozwaną, ponieważ ta nie została wezwana lub otrzymała wezwanie, ale z przyczyn obiektywnych nie mogła się stawić. W tym wypadku mamy do czynienia z naruszeniem prawa do obrony. Prowadzi to do nieważności czynności procesowych. Prawo do obrony powinno być zawsze zachowane w procesach, a szczególnie w tych, które dotyczą małżeństwa. Obowiązek zagwarantowania „ius defensionis” wynika z samego procesu i jest z nim ściśle związany. To prawo zostało promulgowane w KPK i wielokrotnie było podejmowane w nauczaniu papieskim, a w szczególności w przemówieniu Jana Pawła II do Roty Rzymskiej z dnia 26 stycznia 1989 r. Prawa do obrony w takim samym stopniu posiadają obie strony procesu. Jan Paweł II w swoim przemówieniu podkreśla, że nie jest to prawo absolutne i bezgraniczne. Musi być używane przez strony zgodnie z normami procesowymi. Celem tych norm nie jest bowiem ograniczenie prawa do obrony, lecz takie ukierunkowanie procesu, aby gwarantował poszanowanie sprawiedliwości. Jan Paweł II

---

²⁵ Por. c. Giannechini, 21.05.1982, SRRD 74 (1982), s. 275; por. c. Panizo Orallo, *Recurso extraordinario de revisión*, 03.03.1998, s. 848.

²⁶ Por. c. Panizo Orallo, *Recurso extraordinario de revisión*, 03.03.1998, s. 848-849.

²⁷ Por. c. Jullien, 16.10.1948, SRRD 40 (1948), s. 354; por. c. Panizo Orallo, *Recurso extraordinario de revisión*, 03.03.1998, s. 849.

stwierdza ponadto, że do ważności procesu nie jest konieczne rzeczywiste i efektywne korzystanie z prawa do obrony, lecz zagwarantowanie możliwości skorzystania z tego prawa. Mówiąc inaczej, prawo do obrony jest naruszone, gdy pozbawia się stronę tego prawa lub nie daje możliwości odpowiedzi na zarzuty drugiej strony lub kiedy strona, choć tego chce, nie może się bronić. W pewnym sensie można mówić o naruszeniu prawa do obrony, kiedy strona – mogąca się bronić i otrzymująca możliwości obrony – odrzuca, uchyla się od obrony, nie podejmuje działania, mogąc działać i planować swoją obronę²⁸.

Podsumowując ponens stwierdza, że „ius defensionis” nie wymaga, aby strona faktycznie się broniła, ponieważ każdy ma w procesie prawo przyjąć taką postawę, jaka najbardziej mu odpowiada. Naruszenie prawa do obrony ma miejsce jedynie wtedy, gdy strona nie mogła lub nie miała możliwości, aby się bronić²⁹.

7. W kolejnym punkcie rozważań ponens komentuje różne podejścia osób do procesu sądowego. Strony procesu, w szczególności strona pozwana, są wolna i mogą przyjąć różną postawę. Jedną z możliwych postaw jest następująca: strona pozwana stawia się w sądzie, zgadza się z pozwem, wstrzymuje się jednak od aktywności w procesie zdając się na sprawiedliwość trybunału. Taka postawa pozwanego jest całkowicie zgodna z prawem, ponieważ nikt nie jest zobligowany do aktywnej obrony swojego stanowiska. Zawsze pozostaje aktualna zasada procesowa: „actore non probante, reus absolvitur”. Zdanie się na sprawiedliwość sądu jest działaniem defensywnym. Niemniej osoba, która przyjęła taką postawę ma prawo być informowana o przebiegu procesu i pozostaje do dyspozycji sądu, zwłaszcza na etapie dowodowym.

Na podstawie tego, co wyżej przedstawiono ponens stwierdza, że zdanie się na sprawiedliwość sądu jest całkowicie zgodne z podjęciem działania w jakimkolwiek momencie procesu (np. przedstawienie dowodów, obrona przed zarzutami drugiej strony). Nie można zapominać o odpowiedzialności strony w tym, co dotyczy etapu dowodowego procesu. Strona, która świadomie nie chciała uczestniczyć w procesie i bronić swojego stanowiska nie może korzystać z nadzwyczajnych środków prawnych aby podważyć wyrok, tylko dlatego, że jest dla niej niekorzystny. W tym znaczeniu nie można uznać za nowe dowody te, które istniały w momencie instrukcji sprawy, a nie zostały do niej

---

²⁸ Por. c. Panizo Orallo, *Recurso extraordinario de revisión*, 03.03.1998, s. 849-850.

²⁹ Por. tamże, s. 850.

włączone, ponieważ strona ich nie przedstawiła, choć miała taką możliwość. Należy uszanować wolności strony. Niemniej szacunek dla jej wolności nie może wpływać na administrowanie sprawiedliwości; nie pozwala powoływać się na hipotetycznie szkody wyrządzone wydanym wyrokiem, gdy strona miała możliwość uniknięcia tego i nie zrobiła nic, ponieważ jej się nie chciało³⁰.

III

Rozpoczynając część *in facto* sędzia odwołuje się do treści już zawartych w dekrete i stwierdza, że argumenty przedstawione w piśmie strony M nie spełniają wymogów zawartych w kan. 1644 KPK, koniecznych do pozytywnego rozpatrzenia prośby o nowe wniesienie sprawy. Następnie ponens przedstawia najważniejsze argumenty motywujące negatywne rozpatrzenie prośby³¹.

8. Strona procesu M w swoich pismach z dnia 2 lipca 1997 r. i 5 lutego 1998 r. zaskarżyła wyrok Sądu Metropolitalnego w Barcelonie (z dnia 4 października 1996 r.) oraz dekret Trybunału Roty Hiszpańskiej (z dnia 12 maja 1997 r.). Swoją motywację opiera na twierdzeniu, że cały materiał dowodowy pochodzi jedynie od strony powodowej oraz świadków z nią spokrewnionych³².

Odpowiadając na przedstawioną przez stronę motywację ponens stwierdza, że nie mogą być uznane za nowe dowody te, które strona mogła wnieść do procesu w pierwszej instancji w trakcie postępowania dowodowego, a nie zrobiła tego tylko przez swoją bierną postawę. Nowość dowodów może wynikać z niemożności ich przedłożenia przez stronę pozwaną lub z faktu ich odrzucenia przez sędziego. Nie można uznać za nowy dowód tego – powtarza ponens – który w trakcie procesu był w zasięgu strony i mógł być dostarczony sędziemu, a nie stało się tak tylko dlatego, że pozwana tego nie chciała. W odniesieniu do zarzutu pozbawienia prawa do obrony, sędzia wyjaśnia, że taka sytuacja miałaby miejsce wtedy, gdyby strona była pozbawiona możliwości obrony. Nie zachodzi ona jednak wtedy, gdy strona mogła się bronić, a nie zrobiła tego z powodu własnego zaniedbania. W tym, co dotyczy zarzutu przesłuchania świadków spokrewnionych z powodem, ponens uzasadnia ich obecność na etapie dowodowym z procesu

---

³⁰ Por. tamże, s. 850.

³¹ Por. tamże, s. 851.

³² Por. tamże, n. 8, s. 851.

odwołując się do art. 122 Instrukcji *Provida Mater Ecclesia* z 15 sierpnia 1936 r. W wymienionej normie prawodawca stanowi: „In causis matrimonialibus, consanguinei et affines de quibus in art. 119 § 3 n. 3, habentur testes habiles in causi suorum propinquorum (can. 1974)”³³. Ponens podkreśla ponadto, że nie można uznać za nowy dowód samego twierdzenia strony, w którym ta nie zgadza się z interpretacją faktów i wnioskami wysnutymi na ich podstawie przez orzekający w sprawie trybunał³⁴.

9. Strona pozwana złożyła apelację od wyroku do II instancji i wniosła o dopuszczenie sprawy do zwyczajnego rozpatrzenia na nowym stopniu. Trybunał apelacyjny uznał, że argumenty przedstawione przez stronę nie są dostatecznie umotywowane i wystarczające, aby je uwzględnić. Sprawa rozstała rozstrzygnięta dekretem trybunału z dnia 12 maja 1997 r. Panizo Orallo rozstrzygając odwołanie strony M, aby otrzymać nowe wniesienie sprawy podkreśla słabą i niedostatecznie umotywowaną prośbę strony pozwanej. Z drugiej strony wskazuje na słuszność wniosków zawartych w dekrete rozstrzygającym sprawę w II instancji. Na tej podstawie zapadła decyzja o odrzuceniu odwołania pozwanej³⁵.

10. W tym punkcie dekretu ponens odnosi się do opinii biegłego psychologa, która znajduje się w aktach. Dotyczy ona strony pozwanej i została sporządzona tylko w oparciu o akta sprawy. Poza tym, co już w odniesieniu do tej opinii zostało stwierdzone w dekrete II instancji, ponens dodaje ponadto następujące uwagi³⁶.

W przygotowaniu swojej opinii biegły psycholog lub psychiatra powinien mieć możliwość osobistego kontaktu z badaną osobą, tak aby posługując się odpowiednimi metodami diagnostycznymi mógł określić jej stan. Ponadto biegły musi zapoznać się z materiałem dowodowym zebranym w sprawie i skonfrontować go z wynikami osobistego wywiadu ze stroną. Oczywiście jest, że doświadczony i kompetentny biegły, w sprawach o orzeczenie nieważności małżeństwa, w oparciu o osobisty wywiad i akta sprawy posiada wystarczające możliwości

---

³³ SACRA CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Instructio reservanda a tribunalibus dioecesis in pertractandis causis de nulitate matromoniorum*, AAS 38 (1936), s. 338.

³⁴ Por. c. Panizo Orallo, *Recurso extraordinario de revisión*, 03.03.1998, n. 8, s. 851-852.

³⁵ Por. tamże, n. 9, s. 852.

³⁶ Por. tamże, n. 10, s. 852.

do wydania wiarygodnej naukowo opinii. Osobisty wywiad biegłego z osobą badaną w oparciu o właściwe metody, doświadczenie biegłego oraz zebrany już w sprawie materiał dowodowy mogą stanowić niewątpliwie podstawę do sporządzenia rzetelnej i dobrej opinii.

Niestety, coraz częściej zdarzają się sytuacje, gdy osoba której ma dotyczyć opinia biegłego nie zgłasza się na badanie. W takim przypadku ponens stawia pytanie o możliwości, jakie posiada sędzia: orzec, że zlecone badanie nie zostało zrealizowane, czy uznać je za wykonane pomimo braku osobistego kontaktu biegłego z badanym? W opinii niektórych kanonistów³⁷ oraz psychiatrów biegły nie może wydać naukowej opinii bez badania osoby. Panizo Orallo, odwołując się do argumentów procesowych i praktycznych, wyraża swoje zdanie, że w przypadku spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa osobisty kontakt biegłego z badanym nie jest warunkiem koniecznym do sporządzenia opinii³⁸.

W kanonicznym prawie procesowym osoba, której ma dotyczyć opinia, posiada całkowitą wolność w podjęciu decyzji dotyczącej osobistego spotkania z biegłym lub jego odmowy. Z drugiej strony sędzia lub strona mają prawo do dochodzenia prawdy legalnymi i osiągalnymi sposobami. Niesprawiedliwe, z procesowego punktu widzenia, byłoby pozbawienie strony powodowej tak istotnego elementu dowodowego, jakim jest opinia biegłego, tylko dlatego, że druga strona stosuje swego rodzaju „sabotaż”. W aktach procesu mogą się bowiem znajdować dowody, którego będą stanowić solidny fundament naukowej opinii biegłego.

Można dyskutować z twierdzeniem, że głównym fundamentem opinii biegłego psychiatry lub psychologa jest badanie osoby. W zeznaniach strony i świadków mogą się również znajdować istotne dla biegłego dane dotyczące sposobu bycia i postępowania osoby. Jest oczywistym, że zachowanie osoby świadczy o sposobie bycia, zgodnie z powiedzeniem „operare sequitur esse”. Jest prawdą, że osobisty wywiad biegłego z badanym może stanowić źródło poznania osoby. Jednak w sprawach o orzeczenie nieważności małżeństwa nie chodzi tyle o aktualną diagnozę osoby, ile o jej stan w momencie zawierania

---

³⁷ Panizo Orallo odwołuje się w tym miejscu do publikacji L. Gutiérrez, *La incapacidad para contraer matrimonio*, Salamanca 1987, s. 157; por. c. Panizo Orallo, *Recurso extraordinario de revisión*, 03.03.1998, n. 10, s. 853.

³⁸ Por. c. Panizo Orallo, *Recurso extraordinario de revisión*, 03.03.1998, n. 10, s. 853.

małżeństwa. Ten stan można poznać za pośrednictwem zeznań osób wiarygodnych, które znały strony, miały z nimi osobisty kontakt i były świadkami okresu ich narzeczeństwa, ślubu i pożycia małżeńskiego. Zdarza się również, że w aktach sprawy znajdują się dokumenty leczenia medycznego wraz z informacją o zastosowanych lekach, które dla biegłego stanowią cenne źródło informacji³⁹.

11. Wymienione wyżej elementy dla doświadczonego biegłego mogą stanowić materiał do sporządzenia wiarygodnej naukowo opinii. Dlatego Panizo Orallo podkreśla, że w przypadkach niestawienia strony przed biegłym, należy a nawet trzeba sporządzić taką opinię w oparciu o akta sprawy⁴⁰.

W dalszej części swojego wywodu autor zamieszcza kilka uwag dotyczących opinii sporządzonej w oparciu o akta sprawy: a) tak sporządzona opinia niesie ze sobą pewne trudności podczas oceny materiału dowodowego. W pewnym sensie można mówić o jej niekompletności z powodu braku możliwości osobistego wywiadu biegłego z badanym; b) w niektórych sprawach tak sporządzona opinia może posiadać dużą wartość dowodową. Jej wartość będzie zależna od dokumentów zawartych w aktach sprawy [np. dokumentacja leczenia – T.B.]. W takich przypadkach opinia biegłego jest wiarygodna i posiada niepodważalny charakter dowodowy; c) zakres naukowo-techniczny („el alcance científico-técnico”) opinii wyznacza zebrany materiał dowodowy. Biegły, mając do dyspozycji wyłącznie akta sprawy, nie powinien nigdy wywodzić wniosków, które przekraczają zebrany materiał dowodowy. Może on opisać badanego przekładając na terminologię naukową zeznania stron wyrażone w języku potocznym; może wskazać symptomy choroby lub zaburzenia i jej konsekwencje. Biegły w przygotowaniu swojej opinii nie może jednak odrywać się od tego materiału dowodowego lub używać go w marginalnym stopniu; d) moc dowodowa opinii sporządzonej tylko w oparciu o akta sprawy jest mniejsza, niż opinii powstałej z wywiadu z badanym oraz akta. Panizo Orallo podkreśla jednak, że opinia przygotowana w oparciu o akta sprawy stanowi wiarygodny dowód. Sędzia decyduje o sile dowodowej takiej opinii porównując wnioski biegłego z materiałem dowodowym, zastosowanym metodami i doświadczeniem biegłego⁴¹.

---

³⁹ Por. tamże, s. 853-854.

⁴⁰ Por. tamże, n. 11, s. 854.

⁴¹ Por. tamże.

W podsumowaniu autor wyraźnie i stanowczo podkreśla, że opinia biegłego sporządzona wyłącznie w oparciu o akta sprawy stanowi konieczny dowód nawet w przypadku zawnionej nieobecności strony badanej; w przypadkach, gdy pozwala na to materiał dowodowy może stanowić pewny i niepodważalny dowód; wnioski z takiej opinii mogą stanowić dla sędziego istotne przesłanki do podjęcia decyzji⁴².

W literaturze kanonistycznej istnieje niewiele publikacji poświęconej temu tematowi. Zdaniem Panizo Orallo na szczególne uwzględnienie zasługuje opracowanie autorstwa sędziego Roty Rzymskiej Serrano Ruiz zatytułowane „La pericia psicológica realizada solamente sobre los autos de la causa: legitimación, elaboración y valoración canónica”⁴³. W tej publikacji opisane zostały argumenty za i przeciw opinii sporządzonej w oparciu o akta sprawy. Serrano Ruiz stoi na stanowisku, że tak sporządzona opinia może stanowić istotny i wiarygodny dowód⁴⁴.

12. Mając na uwadze wszystko powyżej przedstawione oraz odwołanie, aby otrzymać nowe wniesienie sprawy przed Trybunałem Roty przez stronę M z dnia 2 lipca 1997 r., przeciwko wyrokowi trybunału kościelnego w Barcelonie (z dnia 4 października 1996 r.) i dekretowi Trybunału Roty zatwierdzającemu wyrok (z dnia 12 maja 1997 r.) decyduje się nie udzielić zgody na nowe wniesienie sprawy o nieważność małżeństwa V-M. Koszty procesowe ponosi strona wnosząca prośbę o nowe rozpatrzenie sprawy. Na zakończenie spędz dysponuje, aby dekret podać do wiadomości stronom i obrońcy węzła małżeńskiego⁴⁵.

IV

Przedstawiony dekret Trybunału Roty Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii stanowi przykład wnikliwego rozpatrzenia prośby o nowe wniesienie sprawy. Strona pozwana w procesie o nieważność małżeń-

---

⁴² Por. tamże, n. 11, s. 855.

⁴³ Por. J. M. SERRANO RUIZ, *La pericia psicológica realizada solamente sobre los autos de la causa: legitimación, elaboración y valoración canónica*, Curso de Derecho matrimonial y procesal canónico para profesionales del foro X, Salamanca 1992, s. 525-553.

⁴⁴ Por. c. Panizo Orallo, *Recurso extraordinario de revisión*, 03.03.1998, n. 11, s. 855.

⁴⁵ Por. tamże, n. 12, s. 855.

stwa M-V, po drugim, zgodnym orzeczeniu sądu kościelnego deklarującego nieważność zawartego małżeństwa, wniosła o ponowne rozpatrzenie sprawy. W obszernym dekrete, negatywnie rozstrzygającym prośbę, Panizo Orallo odnosi się do kilku istotnych aspektów postępowania sądowego. Pomimo tego, że rozstrzygnięcie zapadło w 1998 roku, treść w nim zawarta nie straciła nic ze swojej aktualności. Stało się tak dlatego, ponieważ postawa strony pozwanej w referowanym procesie, coraz częściej powtarza się w aktualnie prowadzonych sprawach w trybunałach kościelnych. Pozwana, wiedząc o toczącym się procesie, zrezygnowała z aktywnego udziału w sprawie, tak w pierwszej, jaki i w drugiej instancji. Jej aktywność procesowa ograniczyła się do sporządzenia pisemnej odpowiedzi na pisma sądu przed rozpoczęciem procesu w I i II instancji. Dopiero gdy zapadł prawomocny wyrok, orzekający nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich po stronie kobiety, ta próbowała rozpocząć „batalię” przed sądem kościelnym⁴⁶, aby udowodnić niezdolność strony powodowej. Taka postawa spotkała się z dezaprobatą sądu oraz negatywną odpowiedzią na próbę nowego wniesienia sprawy.

Na pierwszym miejscu autor dekretu syntetycznie skomentował osobistą odpowiedzialność stron za podjętą lub zaniechaną aktywność w procesie, zwłaszcza w jego etapie dowodowym. Bierna postawa jest negatywna, ponieważ skutkuje jednostronnością materiału dowodowego (wniesionego tylko przez stronę powodową) i często jego niewystarczalnością, aby sędziowie mogli osiągnąć moralną pewność o nieważności małżeństwa. Panizo Orallo z jednej strony przypomina o możliwościach jakie posiada sędzia na etapie dowodowym w tym, co dotyczy uzupełnienia dowodów, z drugiej jednak strony przestrzega przed zbytnią ingerencją, która może doprowadzić do stronniczego wyroku.

Obszerna część dekretu została poświęcona nowemu wniesieniu sprawy, o którym prawodawca KPK stanowi w kan. 1644. Szczególną uwagę ponens skupia na warunkach, jakie muszą być spełnione (tj. przedstawienie nowych i poważnych dowodów lub argumentów), aby otrzymać „nova causae propositio”. W rozumieniu Panizo Orallo o nowych dowodach można mówić tylko wtedy, gdy nie zostały wniesione do sprawy, ponieważ strona nimi nie dysponowała;

---

⁴⁶ Tytuł niezdolności powoda do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich był wniesiony do sprawy, sąd I i II instancji orzekła jednak, że nie został udowodniony.

były dostarczone, ale nie zostały włączone do materiału dowodowego; były przedstawione trybunałowi i włączone do sprawy, ale sąd ich nie uwzględnił przy wydawaniu wyroku⁴⁷. Za poważne ponens uznaje natomiast te dowody, które posiadają taką moc, że mogą wpłynąć na zmianę wyroku. Cenne w referowanym dekrete jest stwierdzenie, że nie mogą być uznane za nowe dowody te, którymi strona dysponowała w czasie trwania procesu, a tylko przez swoją bierną postawę nie przedstawiła ich sędziemu.

Dalszą kwestią poruszaną przez ponensa jest prawo do obrony, jakie strony posiadają w procesie. Autor skupia się na rozróżnieniu pomiędzy pozbawieniem kogoś prawa do obrony, a niekorzystaniem z tego prawa przez stronę, poprzez zdanie się na sprawiedliwość sądu. W jego opinii tylko w przypadku pozbawienia tego prawa można mówić o nadużyciu. Nikt bowiem nie ma obowiązku, aby czynnie korzystać z tego prawa, jeśli dobrowolnie tego nie chce.

Obszerna część dekretu poświęcona jest walorowi opinii biegłego sporządzonej w oparciu o akta sprawy. Panizo Orallo broni wartości dowodowej tak sporządzonej opinii. Wyraźnie i stanowczo podkreśla, że opinia biegłego sporządzona wyłącznie w oparciu o akta sprawy stanowi konieczny dowód, nawet w przypadku zawinionej nieobecności strony badanej. W przypadkach, gdy zebrany materiał dowodowy jest obszerny i wiarygodny opinia biegłego może stanowić pewny i niepodważalny dowód. Wnioski z taka sporządzonej opinii mogą stanowić dla sędziego istotny dowód w osiągnięciu moralnej pewności.

Zaprezentowany dekret, ze względu na wieloaspektowość podjętych zagadnień, może stanowić źródło cennych informacji dla sędziów trybunałów kościelnym oraz pomoc w rozstrzygnięciu spraw dotyczących „*nova causae propositio*”. Ze względu na swój walor merytoryczny przedstawiony dekret zasługuje na uważne studium. Stanowi on ponadto wymowny przykład jursprudencji Trybunału Roty Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii.

---

⁴⁷ Por. c. Panizo Orallo, *Recurso extraordinario de revisión*, 03.03.1998, n. 6, s. 848.

**Comments to decree of the Tribunal of the Rota of the Apostolic
Nunciature in Spain on 3 March 1998 adjudicated recourse in order
to obtain a new presentation of the case**

Decree on 3 March 1998 the Tribunal of the Rota of the Apostolic Nunciature in Spain negatively considered recourse the dependent in order to obtain a new presentation of the case concerning the judgment on nullity of marriage. The case was lead in the Church Court in Barcelona and next in the Tribunal of the Rota of the Apostolic Nunciature in Spain. The settlements confirmed the validity of the marriage in both instance.

The defendant lodged recourse to obtain a new presentation of the case. In commented decree the request was rejected. The main motive of this decision was passive attitude of women, especially in the stage of probative process. The noteworthy is the adjudicators deliberations concerning the new and grave proofs or argument necessary to positive consideration of the recourse (compare the Code of Canon Law, canon 1644).

Ks. Wojciech Góralski
Wydział Prawa Kanonicznego UKSW

**Poważny brak rozeznania oceniającego
(kan. 1095, n. 2 KPK) w wyroku Roty Rzymskiej
c. Mckay z 14.10.2004 r.**

I

Po sześciu lub prawie ośmiu miesiącach znajomości przedślubnej Kadmus i Cyntia zawarli małżeństwo (21 grudnia 1968 roku). Wspólnota małżeńska, z której przyszło na świat przyjętych z miłością i starannie wychowanych troje dzieci, trwała nieprzerwanie 25 lat, lecz z powodu narastających między stronami nieporozumień i niezgody rozpadła się.

Mężczyzna usiłował następnie zawrzeć inne małżeństwo, które również zostało zerwane, i w tym samym niemal okresie zwrócił się do trybunału kościelnego o stwierdzenie nieważności swojego małżeństwa kanonicznego, nie wskazując wyraźnie racji (podał kilka motywów: niedojrzałość, brak zobowiązania, niezdolność do wykonywania pracy z powodu braku respektu dla autorytetu, brak miłości po stronie pozwanej oraz utrata miłości u Kadmusa). Po otrzymaniu skargi powodowej trybunał otrzymał wiele deklaracji o małżeństwie stron na piśmie, na pytania zaś trybunału odpowiedzieli powód i pozwana, a także matka powoda i jego siostry (Brenda i Karola), idąc za stwierdzeniami sądowymi stron. Później zaś, tj. 23 stycznia 1997 roku trybunał określił formułę wątpliwości: poważny brak rozeznania oceniającego u obydwu stron.

Podczas procesu Cyntia zaprzeczyła tezie powoda twierdząc, iż zawierając małżeństwo strony posiadały wystarczające rozeznanie i kierowały się właściwą intencją, dobrowolnie przystępując do ślubu. Na końcu jednak instrukcji procesu akta sprawy przekazano pew-

nej zakonnicy, jako biegłej w sprawach społecznych, która w niewielu słowach i bez bezpośredniego badania stron przedłożyła ogólnikowe stwierdzenia o stronach i o ich motywach w zawieraniu małżeństwa. Natomiast obrońca węzła małżeńskiego, niepomny na kan. 1432 KPK, jawnie wykroczył przeciwko przepisowi tej normy, ośmielając się opowiedzieć za nieważnością małżeństwa.

W dniu 10 marca 1997 roku jedyny sędzia odpowiedział na przedstawione *dubium* uznając, iż udowodniono nieważność małżeństwa z powodu poważnego braku rozeznania oceniającego u obu stron.

Tymczasem pozwana, która po zapoznaniu się z przedstawioną jej skargą powodową męża zapowiedziała, że w przypadku wydania wyroku pozytywnego zwróci się bezpośrednio do Roty Rzymskiej, po ogłoszeniu wyroku pierwszej instancji złożyła apelację do wymienionego Trybunału Apostolskiego, a następnie – po debacie w sprawie bezpośredniego potwierdzenia tego orzeczenia – dekretem dziekana Antoniego Stankiewicza, wówczas ponensa, z 25 listopada 1999 roku, z powodu ujawnionych trudności, jakie zaistniały w pierwszej instancji, sprawa została skierowana do rozpoznania w zwykłym trybie postępowania w drugiej instancji. Określona formuła wątpliwości opiewała na poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych po obydwu stronach, tj. powoda i pozwanej.

Instrukcja sprawy została przeprowadzona poprzez przyjęcie zeznań dwóch świadków: ks. A., który w ciągu niemal pięciu ostatnich lat wspólnoty małżonków był ich proboszczem i który od dłuższego czasu był doradcą duchowym powoda, oraz dr. F., psychoterapeuty, z pomocy którego małżonkowie – z powodu nieporozumień – korzystali w 1992 roku, gdy ich małżeństwo znajdowało się już w niebezpieczeństwie.

W końcowej fazie instrukcji turnus otrzymał opinię psychologa D., który, po uprzednim wywiadzie przeprowadzonym jedynie z powodem, opinią tą objął obydwie strony, uznając je za niezdolne do rozeznania obowiązków małżeństwa sakramentalnego oraz do ich podjęcia. W swoich wnioskach biegły ten pośrednio popadł w sprzeczność, utrzymując jednocześnie, że strony w czasie zawierania małżeństwa były zapewne zdolne do poznania natury umowy małżeńskiej i wynikających z niej obowiązków.

Po wymianie pism obrończych, a więc patronów powoda i specjalnie wyznaczonego *ad casum* obrońcy węzła małżeńskiego, miejsce

poprzedniego ponensa (w międzyczasie został dziekanem Roty Rzymskiej) zajął G. McKay (pozostałymi sędziami byli audytorzy: K. Boccafola i I. Sciacca). W dniu 14 października 2004 roku turnus wydał wyrok negatywny, tj. niestwierdzający poważnego braku rozeznania oceniającego u żadnej ze stron¹.

II

W części *In iure* orzeczenia rotalnego ponens rozpoczyna od przywołania zasady o roli zgody małżeńskiej w powstawaniu małżeństwa oraz wskazania trzech rodzajów niezdolności konsensualnej zawartych w kan. 1095, nn. 1-3 KPK. W odniesieniu do n. 2 kanonu zauważa, że określono w nim dokładnie elementy, które występują łącznie, znosząc zdolność osądzania: ciężkość braku rozeznania oceniającego oraz jej odniesienie do przedmiotu zgody małżeńskiej, tj. jedynie do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych. Skutkiem więc braku rozeznania, o którym w n. 2 powołanego wyżej kanonu, jest poważne zakłócenie zdolności oceniającej kontrahenta lub ograniczenie jego zdolności wolnego zdeterminowania się do małżeństwa i wypełnienia jego istotnych obowiązków małżeńskich.

Implicitie zatem, czytamy w wyroku, wspomniany kanon zawiera rozróżnienie pomiędzy elementami istotnymi i przypadłościowymi. Podczas gdy te pierwsze czynią małżeństwo z natury swojej wspólnotą seksualną ustanowioną między mężczyzną i kobietą, posiadającą przymioty jedności i nierozzerwalności, to te drugie są dla tej wspólnoty jedynie czymś doskonalącym ją i w stosunku do istoty drugorzędnym, choć wiele wnoszą lub mogą wnosić do doskonałości przymierza małżeńskiego. „Jednak samego *być* małżeństwa nie należy mylić z jego *być dobrze*”².

Następnie McKay stwierdza, że orzecznictwo rotalne, opierając się na Magisterium papieskim, wymaga na zasadzie reguły, by przyczyna wspomnianego braku rozeznania oceniającego była natury psychicznej. W przemówieniu bowiem do Roty Rzymskiej z 5 lutego 1987 roku Ojciec święty powiedział, że prawdziwa niezdolność jest możli-

---

¹ R.P.D. Gerardo McKay, *Lafayetteen. Nullitatis matrimonii*, RRD 96 (2004), s. 621-626.

² „Attamen ipsum esse matrimonii confundendum non est cum eius bene esse”. – R.P.D. Gerardo McKay, cyt., s. 623.

wa jedynie wówczas, gdy istnieje poważna forma anomalii, która, jakkolwiek by się ją chciało określić, powinna naruszać istotnie zdolność rozumienia i/lub chcenia kontrahenta³.

Z kan. 1680 KPK wynika, stwierdza redaktor orzeczenia, konieczność skorzystania z opinii biegłego, który powinien naświetlić naturę, początek i skutki domniemanej nieprawidłowości; do sędziego zaś należy, jak to stanowi kan. 1579 § 1 KPK, rozważenie wniosków biegłego, jednak w kontekście całości kształtu akt i dowodów. Wolno więc sędziemu odstąpić od ustaleń biegłego, gdy tych np. nie można pogodzić z innymi niezbitymi dowodami zawartymi w aktach.

Opinia biegłego, kontynuuje ponens, jest jednym z dowodów dopuszczonych w prawie kanonicznym, poza tym prawo to pozwala swobodnie korzystać z innych dowodów, którymi są: oświadczenia stron (kann. 1530-1538 KPK), dokumenty (kann. 1539-1546 KPK), zeznania świadków (kann. 1547-1573 KPK), wizja lokalna i oględziny sądowe (kann. 1582-1583 KPK), domniemania (kann. 1584-1586 KPK).

Zasadniczo jednak, stwierdza McKay, uznaje się władzę sędziego swobodnej oceny w jego sumieniu przedstawionych dowodów (kan. 1608 § 3 KPK). Poza tym ten sam kanon w swoim paragrafie pierwszym wymaga od sędziego – do wydania jakiegokolwiek wyroku – wewnętrznej pewności moralnej co do sprawy, która ma być rozstrzygnięta. Znaczenie tej normy wyjaśnił autorytatywnie papież Pius XII (w alokucji do Roty Rzymskiej z 1 października 1942 roku) stwierdzając, że jest owa pewność, „która wyklucza wszelką uzasadnioną, czyli rozumną wątpliwość”⁴. Tam zatem, gdzie po zamknięciu sprawy pozostaje nadal wątpliwość, stosownie do kan. 1060 sędzia obowiązany jest utrzymać ważność małżeństwa, które cieszy się przywilejem prawa.

III

Część wyroku *In facto* zawiera najpierw znamienne stwierdzenie poprzedniego ponensa w sprawie (A. Stankiewicza), który w dekreście kierującym sprawę do rozpoznania w trybie zwyczajnym zwrócił uwagę na słabość argumentów pozytywnego wyroku wydanego przez

---

³ IOANNES PAULUS II, *Allocutio ad Rotam Romanam*, 5 II 1987, AAS 79 (1987), s. 1457.

⁴ „[Est certitudo – W. G.] che esclude ogni fondato o ragionevole dubbio”. – PIUS XII, *Allocutio ad Rotam Romanam*, 1 X 1942, AAS 34 (1942), s. 339.

trybunał pierwszej instancji. Aktualny zaś ponens dodaje, że także poprzez uzupełnienie instrukcji w instancji rotalnej argumenty te nie zostały wzmocnione, tak iż nie wystarczą, by zaskarżone małżeństwo mogło być uznane za nieważne.

Ustosunkowując się do orzeczenia, jakie zapadło w pierwszej instancji z tytułu poważnego braku rozeznania oceniającego u obydwu stron, McKay zauważa, że trybunał ten jednocześnie nie potrafił dołącznie określić przedmiotu, co do którego strony miały być pozbawione rozeznania. Poza tym rozstrzygnięcie trybunału o nieważności małżeństwa zawierało tylko dowody częściowe; dowodom tym ponadto brakowało jasnej zgodności z pojęciem kanonicznym rozeznania oceniającego lub z istotnym przedmiotem zgody małżeńskiej. Należało więc w instancji rotalnej zastosować środki naprawy braków w wyroku pierwszej instancji poprzez uzupełnienie instrukcji, lecz w końcu i tego w rzeczywistości zabrakło.

W drugiej instancji, zaznaczono w orzeczeniu c. McKay, przesłuchano wreszcie dwóch świadków: ks. A., dawnego proboszcza stron, oraz dr. F., psychoterapeutę; ich zeznania mają szczególne znaczenie dla zweryfikowania tezy powoda.

Odnosząc się do zeznań ks. A. ponens stwierdza, że duszpasterz ten, który z racji swojego urzędu znał małżonków jedynie z ostatnich lat ich wspólnoty, nie potrafił niczego powiedzieć na podstawie wiedzy własnej na temat stanu, zdolności i ich intencji z okresu zawierania przez nich małżeństwa. Dlatego też ważniejsze okazały się dla turnusu rotalnego zeznania świadka złożone przed trybunałem pierwszej instancji, jednak niewystarczające do uznania owego małżeństwa za nieważne. Świadek poza tym wiele powiedział, lecz nie dotyczyło to ani rozeznania, które należy mieć przy zawieraniu małżeństwa ani istotnych obowiązków, co do których powinno odnosić się do rozeznania. Podobne okazało się zeznanie wspomnianego psychoterapeuty, który późno poznał strony: mówił o wielu rzeczach, lecz to albo nie dotyczyło istoty małżeństwa albo również nie zgadzało się z aktami i dowodami, o których mowa w pierwszej części wyroku (*facti species*) pierwszej instancji.

To samo trzeba powiedzieć, czytamy w orzeczeniu rotalnym, o opinii biegłego (psychologa), który wystąpił w drugiej instancji (z polecenia rogatoryjnego). Niejasno można coś ustalić o sposobie jego działania stosownie do zasad jego własnej sztuki. Brak też podstawy, na której sporządził swoje wnioski, natomiast stwierdził, że obydwie

strony były dotknięte niezdolnością do nawiązania między sobą intymnego związku.

Powód w sprawie, jak zauważa ponens, jest przedstawiany jako dotknięty narcyzmem, pozwana zaś jako osobowość obsesyjno-kompulsywna wraz z elementami innego stanu, nazywanego *borderline*. Opinia biegłego nie jest jednak wolna od braków, a nawet sprzeczności. Gdy chodzi o mężczyznę, to ukazany jest w niej jako kierujący się zmysłem społecznym, małżeńskim i ojcowskim, dzięki czemu dobrze spełniał, i to przez 25 lat, obowiązki małżeńskie, wychowując córki i właściwie załatwiając sprawy życiowe. Pozwana zaś jawi się jako spełniająca wystarczająco swoje obowiązki małżeńskie i macierzyńskie. W odniesieniu do obu stron przyjmuje się wprost, że cieszyły się w sprawach małżeńskich adekwatną inteligencją i wystarczającą wolnością w zawieraniu małżeństwa. Przeciwnie, ich braki tkwiły w rzeczywistości jedynie w elementach drugorzędnych dla istoty małżeństwa. Poza tym wiele faktów przedstawianych jest przez biegłego wprost w sposób redukcyjny. Tak np. motywów zawarcia małżeństwa – w świetle dowodów – z pewnością nie można sprowadzać do zwykłego popędu. Jednocześnie należy zauważyć, nadmienia ponens, że biegły zbyt łatwo pomylił elementy istotne małżeństwa z drugorzędnymi; występujące zaś we wspólnocie małżeńskiej braki przypisał decyzjom powziętym na końcu przez strony dobrowolnie, choć może nieroztropnie. Lecz postępować roztropnie nie jest tym, co zwyczajnie korzystać z rozeznania oceniającego; nie godzi się też zbyt łatwo porównywać nieroztropność w sprawach życiowych z poważnym brakiem rozeznania oceniającego.

Część dyspozycyjna: *Negative, seu non constare de matrimonii nullitate, in casu, ob gravem defectum discretionis iudicii sive ex parte viri actoris sive ex parte mulieris conventae* kończy orzeczenie, od którego nie wniesiono apelacji.

IV

Sprawy o nieważność małżeństwa z niezdolności konsensualnej, w tym z poważnego braku rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych, bynajmniej nie należą do łatwych w rozpoznawaniu i orzekaniu. Tym bardziej więc wymagają – przede wszystkim od sędziego – poprawnego rozumienia normy prawnej. Wymagają także

wnikliwej oceny zgromadzonych w instrukcji dowodów, łącznie z opiniami biegłych. Wszelkie uproszczenia w wykładni przepisu kodeksowego, podobnie jak niewystarczająco krytyczne przyjmowanie owych opinii, skutkują wydaniem orzeczenia nieadekwatnego do materiału dowodowego.

Sprawa rozpoznana w drugiej instancji przez turnus audytorów rotalnych c. McKay jest najpierw przykładem negatywnym, gdy chodzi o rozstrzygnięcie jednoosobowego sądu pierwszej instancji. Jak widać, popełniono tutaj szereg uchybień poczynając od niezbyt fortunnie określonej formuły wątpliwości (czy były podstawy do przyjęcia tytułu *gravis defectus discretionis iudicii?*), a kończąc na samym rozstrzygnięciu. Nie sposób również nie dostrzec powierzchownego zinterpretowania przez trybunał opinii biegłej. Na zdecydowane zdezawuowanie zasługuje stanowisko obrońcy węzła małżeńskiego, który nie rozumiejąc dobrze swojej roli, stał się w sprawie sprzymierzeńcem powoda.

Przykładem pozytywnym natomiast jest wyrok turnusu rotalnego, który usiłował naprawić błędy sądu pierwszej instancji w poznaniu prawdy o małżeństwie stron. W orzeczeniu tym padło szereg instruujących uwag i pouczeń, które pozostają aktualne nie tylko dla trybunału diecezji *Lafayetten*. Dotyczą one zarówno właściwego rozumienia dyspozycji kan. 1095, n. 2 KPK, jak i oceny przez sędziego zgromadzonych w procesie dowodów.

Gdy chodzi o poprawne „odczytanie” normy prawnej, na szczególne zwrócenie uwagi zasługuje następujące stwierdzenie ponensa: „Jednak samego *być* małżeństwa nie należy mylić z jego *być dobrze*”. Wskazuje ono na konieczność odróżniania elementów istotnych od przypadłościowych dla wspólnoty małżeńskiej (dotyczy to jednak bardziej n. 3 kan. 1095 KPK). Trafne jest także dostrzeżenie w sformułowaniu kanonu dwóch elementów, które powinny mieć miejsce *junctim*: ciężkość braku *discretio iudicii* oraz jej odniesienie do przedmiotu zgody małżeńskiej, czyli do istotnych praw i obowiązków małżeńskich.

Co się tyczy dokonywanej przez sędziego oceny zgromadzonych w procesie dowodów, ponens przedstawił „hierarchiczny” ich wykaz zmodyfikowany w KPK z 1983 roku (dowód z biegłych znalazł się na czwartym miejscu – po oświadczeniu stron, dokumentach i zeznaniach świadków), zwracając uwagę na konieczność szczególnego wniknięcia w opinie biegłych. Znaczące jest podkreślenie potrzeby skonfron-

towania tych opinii ze stwierdzonymi faktami i okolicznościami. Poczująca jest przeprowadzona przez ponensa rotalnego krytyka opinii biegłego (występującego w drugiej instancji), łącznie z dostrzeżeniem w niej sprzeczności.

Cenne w orzeczeniu c. McKay jest także odwoływanie się do Magisterium papieskiego.

Warto wreszcie zauważyć, że wyrok turnusu rotalnego jest bardzo zwięzły, i to „proporcjonalnie” do oczywistości, na którą jednoznacznie wskazywał brak dowodów na rzecz tezy powoda.

Gravis defectus discretionis iudicii in the judgment c. McKay of 14.10.2004

In the *Lafayetten*. case regarding a declaration of the marriage (which lasted 25 years) due to *gravis defectus discretionis iudicii* of both parties, the judgment declaring the marriage invalidity was issued in the first instance (the lack of discernment of the spouses was declared). After the appeal brought by the defendant (the woman) to the Roman Rota the case was examined (by turnus c. McKay) in the ordinary proceedings and resulted in the negative judgment, thus, the invalidity of the challenged marriage was not proved.

The judgment of the Roman Rota is an example of a thorough evaluation of evidence, and the critical valuation of experts' opinion in particular.

H. Franceschi, M.A. Ortiz (red.),
Discrezione di giudizio e capacità
di assumere: la formulazione del canone 1095,
Pontificia Università della Santa Croce.
Monografie Giuridiche 43, Milano 2013, 262 ss.

Każda podróż do Wiecznego Miasta dla kanonisty nierozzerwalnie wiąże się z wizytą w rzymskich księgarniach. Te zaś wizyty nigdy nie zawodzą i zawsze można być pewnym, że nie wyjdzie się z pustymi rękoma. Półki włoskich księgarń zawsze uginają się od nowości i niezależnie od tego, jaką dziedziną kanonistyki kto się zajmuje, zawsze znajdzie coś dla siebie. Zwłaszcza zaś matrymonialiści, tematyka prawa małżeńskiego wydaje się bowiem nigdy nie wyczerpana.

Tym niemniej biorąc do ręki najnowszą publikację wydaną w serii monografii prawnych Papieskiego Uniwersytetu Świętego Krzyża, w sposób chyba nieunikniony przebiega przez głowę myśl, co jeszcze można było w tym temacie napisać. Monografia nosi bowiem tytuł *Discrezione di giudizio e capacità di assumere: la formulazione del canone 1095* (Rozeznanie oceniające i zdolność do podjęcia: sformułowanie kanonu 1095 – tłum. własne), a jak wiadomo, w tym temacie napisano już tak wiele, jak bodaj w żadnym innym na gruncie kanonistyki. Kanon 1095 KPK – zapewne również ze względu na częstotliwość swojego praktycznego zastosowania (wszak nawet papież Franciszek podkreślał w ostatnim swoim przemówieniu do Trybunału Sygnatury Apostolskiej, że niektóre sądy zdają się prowadzić sprawy jedynie z tego tytułu) – został już opracowany i przepracowany z różnych punktów widzenia i pod wieloma względami. Cóż zatem nowego mają do zaproponowania znani i uznani redaktorzy monografii, Héctor Franceschi oraz Miguel A. Ortiz?

Pierwsze myśli i wątpliwości zostają jednak rozwiązane bardzo szybko. Już tylko spojrzenie na tytuły poszczególnych części monografii, których jest dziewięć, a każda opracowana przez innego autora, dają podstawy aby sądzić, że mamy do czynienia z dziełem niebaga-

telnym, aktualnym, ważnym i wcale nie takim, które byłoby jedynie powtarzaniem treści dobrze znanych i opracowanych.

Recenzowana monografia jest publikacją akt XIV Zjazdu Prawa Kanonicznego, jaki odbył się na Papieskim Uniwersytecie Świętego Krzyża w Rzymie w dniach 26-27 kwietnia 2012 r. Na jego temat napisano, iż ma on na celu podjęcie refleksji – z interdyscyplinarnego punktu widzenia – na temat struktury i treści kanonu 1095 oraz że rozważaniom naukowym w tej materii poświęcone zostaną dwa dni: pierwszy aspektem historycznym i doktrynalnym, drugi z kolei analizie obowiązującego tekstu prawnego i jego interpretacji. Rzeczywiście, kto nie miał możliwości osobistego uczestnictwa w konferencji, teraz – biorąc do rąk recenzowaną publikację – może przekonać się, że założenia jej organizatorów zostały w pełni zrealizowane.

Poszczególne części merytoryczne monografii poprzedzone są spisem treści oraz wstępem autorstwa Carlosa José Errázuriz’a M., po nich zaś następuje indeks autorów. Łącznie jest to XII + 262 strony tekstu.

Całość otwiera artykuł autorstwa współredaktora monografii, Miguel’a A. Ortiz’a, będący jednocześnie słowem wstępnym konferencji. Autor prezentuje w nim zagadnienie zdolności konsensualnej w ostatnim magisterium papieskim (*La capacità consensuale nel recente magistero pontificio. Introduzione ai lavori*), prowadząc swoje rozważania na kanwie przemówień papieża Jana Pawła II i Benedykta XVI do Trybunału Roty Rzymskiej. W ich treści wyszczególnia dwa istotne w omawianej materii zagadnienia, mianowicie poświęcone kryteriom właściwej interpretacji i aplikacji kan. 1095 oraz pogłębiające istotę aktu zgody małżeńskiej. Dwa kolejne artykuły mają znaczenie szczególne, potwierdzają bowiem interdyscyplinarny wymiar problematyki. Najpierw Antonio Malo z Wydziału Filozofii Uniwersytetu św. Krzyża ukazuje zdolność konsensualną do zawarcia małżeństwa w perspektywie antropologicznej (*Capacità consensuale di contrarre matrimonio in prospettiva antropologica*), następnie Emilio Mordini, lekarz psychoanalityk, prezentuje to samo zagadnienie w optyce nauk psychologicznych i psychiatrycznych (*La capacità consensuale nell’ottica delle scienze psicologiche e psichiatriche*). Zwłaszcza ten ostatni zdaje się potwierdzać, jak szczególnej uwagi wymaga przechodzenie z koncepcji psychologicznych czy psychiatrycznych, do istotnych i uwzględnianych na polu kanonistyki. Kolejny artykuł, którego autorem jest profesor Uniwersytetu San Dámaso w Madrycie, Nico-

lás Álvarez de las Asturias, ma charakter wybitnie historyczny (*La capacità consensuale per sposarsi nella storia del diritto canonico*). W swoich badaniach naukowych autor sięgnął nie tylko do Dekretu Gracjana, ale źródeł jego unormowań dotyczących *matrimonium furiosi* poszukiwał także w prawie rzymskim. Następnie dokonał analizy tego, co nazwał *ius novum* (kanonistyka okresu klasycznego) oraz *ius novissimum* (czas pomiędzy Soborem Trydenckim a pierwszą kodyfikacją prawa z 1917 r.). Niejako naturalną konsekwencją tego dyskursu historycznego, jest przedmiot badań kolejnego autora, wybitnego Wikariusza Sądowego Trybunału Kościelnego Regionu Lombardii, Paolo Bianchi. Ukazuje on bowiem uwarunkowania strukturalne obecnego kanonu 1095 KPK, a czyni to z uwzględnieniem ewolucji stanowisk i poglądów, jaka dokonuje się w doktrynie i jurysprudencji od lat siedemdziesiątych XX wieku, aż do dnia dzisiejszego. Innymi słowy autor podejmuje naukową refleksję nad treścią kanonu 1095 KPK w jego ujęciu strukturalnym, tzn. autonomii poszczególnych numerów tego kanonu. Zaś szczególną wartością prezentowanego artykułu jest analiza również stanowisk krytycznych w tym względzie i poszukiwanie odpowiedzi na nie. Kolejna kwestia to podjęta przez Juana Ignacio Bañares'a z Uniwersytetu Nawarry próba, zresztą bardzo udana, określenia trudnego zagadnienia rozeznania oceniającego, o którym mowa w kanonie 1095 n. 2 KPK (*Il senso della discrezione di giudizio secondo il canone 1095, 2°*). Jest to problematyka szczególna, bowiem w sądach – zwłaszcza polskich – ten tytuł nieważności małżeństwa zdaje się pojawiać coraz częściej, zaś jego rozumienie, wydaje się, pozostaje cały czas niedostateczne. Podobnie zresztą należy ocenić wartość kolejnego dyskursu, autorstwa naszego Rodaka, bp. Antoniego Stankiewicza, który podjął się trudu wyjaśnienia sensu zdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z kanonu 1095 n. 3 KPK (*Il senso della capacità di assumere di cui al can. 1095, 3°*). Te rozważania wydają się jeszcze istotniejsze z punktu widzenia praktycznego, bowiem tytuł nieważności małżeństwa, o którym mowa, jest bez wątpienia rozpatrywanym najczęściej, wydaje się natomiast, że jego rozumienie często pozostaje dość liberalne. Tym bardziej zatem interpretacja wieloletniego Dziekana Roty Rzymskiej, przeprowadzona z charakterystycznym dla niego kunsztem i kompetencją, musi być oceniona jako nie tylko potrzebna, ale wręcz konieczna. W końcu dwa ostatnie artykuły monografii zdają się odzwierciedlać najbardziej palące problemy w praktycznym zastosowaniu kanonu 1095 KPK. Au-

tor pierwszego, Carlos José Errázuriz (*Il problema dell'autonomia dell'incapacità di assumere gli obblighi matrimoniali essenziali (can. 1095, n. 3°): presupposti fondamentali*) poszukuje właściwej relacji pomiędzy n. 2 i 3 omawianego kanonu, a konkretnie stawia pytanie, czy osoba posiadająca wystarczające rozeznanie oceniające może być niezdolna do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. W oparciu o podtytułowe założenia fundamentalne, Autor dochodzi do interesujących wniosków i wysuwa ciekawe postulaty w omawianej materii. Z kolei Héctor Franceschi, którego dyskurs kończy naukowe poszukiwania współtwórców konferencji, podejmuje temat ciągle obecny w doktrynie, stale aktualny w praktyce i cały czas jeszcze nie znajdujący jednomyślności. Chodzi mianowicie o teorię tzw. niezdolności względnej, ciągle znajdującej swoich zarówno zwolenników, jak i licznych przeciwników. Kwestia zatem nie jest nowa, ale wydaje się, że rozważania na temat kanonu 1095 KPK, bez jej poruszenia, byłyby niepełne. Tym bardziej, że Autor czyni to w sposób niezwykle szczegółowy, w oparciu o strukturę kanonu 1095 KPK oraz uwzględniając zarówno argumenty, jak i kontrargumenty zagadnienia.

Prezentacja całej monografii, jak i poszczególnych jej części z pewnością zasługuje na to, aby o jej naukowej wartości napisać znacznie więcej. Wówczas jednak należałoby „zdradzać” wnioski, do jakich doszli kolejni autorzy w swoich rozważaniach, a to już prowadziłoby do próby zastąpienia recenzji streszczeniem. Dlatego w tym miejscu wystarczy stwierdzić, że lektura prezentowanej monografii pozwala śmiało polecić ją uwadze kanonistów i zapewnić, że nawet ci, którzy czytali i pisali już wiele, nie będą zawiedzeni.

Urszula Nowicka

Ogólnopolska Konferencja Naukowa
Jak przygotować do małżeństwa?
(Olsztyn, 9-10 maja 2013)

W dniach 9-10 maja 2013 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie odbyła się III Ogólnopolska Konferencja Prawa Małżeńskiego i Rodzinnego pt. *Jak przygotować do małżeństwa?* Głównym organizatorem konferencji była Katedra Prawa Kanonicznego i Wyznaniowego WPiA UWM, zaś jej współorganizatorami: Korpus Adwokatów Kościelnych w Polsce oraz Studenckie Koło Naukowe Prawników Kanonistów UWM. Obrady miały miejsce w Centrum Konferencyjnym UWM i zgromadziły liczną grupę uczestników. Adresatami konferencji byli pracownicy sądownictwa kościelnego i państwowego, duszpasterze, wychowawcy, studenci, narzeczeni, a także wszyscy zainteresowani jak najlepszym przygotowaniem się do małżeństwa. Powitania uczestników dokonał ks. prof. zw. dr hab. Ryszard Sztuchmiller (UWM), który wskazał cele konferencji: analizę norm prawnych dotyczących przygotowania do małżeństwa (w systemie prawa polskiego, w systemach prawnych innych krajów, w systemach prawnych różnych wspólnot religijnych – szczególnie zaś w prawie kanonicznym); określenie i analizę problemów wynikających z braku odpowiedniego przygotowania do małżeństwa, a ujawniających się w płaszczyźnie społecznej, psychologicznej, prawnej i ekonomicznej; konfrontację teorii z praktyką oraz pogłębienie dyskusji naukowej we wskazanym zakresie, jak również wypracowanie odpowiednich propozycji legislacyjnych. Program konferencji składał się z następujących części: 1) *Przygotowanie do małżeństwa w świetle prawa i nauczania Kościoła katolickiego*, 2) *Przygotowanie do małżeństwa w świetle prawa państwowego*, 3) *Przygotowanie do małżeństwa w świetle psychologii, etyki, socjologii*. W ostatnim panelu wystąpili studenci, którzy przedstawili swoje spojrzenie na problem przygotowania do małżeństwa i swoje postulaty. Referaty wygłosili reprezentanci wielu polskich ośrodków naukowych (UWM, UKSW, KUL, UAM, UPJPII, UW, UMK, UŁ, UŚ),

seminariów duchownych, sądów kościelnych (m.in. archidiecezji warszawskiej, szczecińsko-kamieńskiej, diecezji opolskiej, gliwickiej, sosnowieckiej), sądów państwowych i kancelarii prawnych. Oficjalnego otwarcia konferencji dokonał prof. UWM dr hab. Piotr Majer, Prodziekan ds. Nauki WPiA.

Przewodniczącym sesji pierwszej był ks. dr hab. Mieczysław Różański, prof. UWM. Jako pierwszy referat wygłosił ks. prof. zw. dr hab. Ryszard Szytchmiller (UWM, WSliE w Olsztynie, KAK). Wystąpienie dotyczyło przygotowania do małżeństwa według Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin z 2003 r. (nr 18-36), a mianowicie wskazane zostały zalety i mankamenty tego bardzo ważnego w zakresie przygotowania do małżeństwa dokumentu Kościoła w Polsce. Według Autora: „Pożyteczne byłoby ponowne opracowanie kwestii związanych ze ściśle prawnym aspektem przygotowania do małżeństwa i opracowania w przyszłości nowego dyrektorium, obejmującego także wszystkie kwestie ściśle prawne, dodając praktyczne rozwiązania dotyczące wymagań zawartych w kan. 1066-1072 KPK.”

Następnie głos zabrał ks. dr Tomasz Pocałujko (UWM, WSD w Olsztynie), który wygłosił ciekawą prelekcję pt. *Przyczyny kryzysu małżeństwa, principia prawa małżeńskiego oraz propozycje «innych odpowiednich środków» (kan. 1067) w przygotowaniu do ślubu*. Prelegent pełniący urząd sędziego diecezjalnego próbował odpowiedzieć m.in. na następujące pytania: „jak wytłumaczyć, że w czasie przygotowania do małżeństwa nie wyłaniają się fakty, które okazują się tak oczywiste w siedzibie trybunału kościelnego, gdy małżeństwo się już rozpadło? Czy przed zawarciem ślubu nie można było już nic więcej zrobić?”. Według Prelegenta w obecnych czasach należy mówić „o prawie do zawarcia małżeństwa ważnego oraz prawie do tego, by wiedzieć czy się to czyni rzeczywiście.”

Kolejny prelegent ks. dr Robert Piega (Sąd Biskupi w Sosnowcu, WSH w Sosnowcu) wskazał, że nupturient nie tylko ma prawo do otrzymania od duszpasterzy pomocy w przygotowaniu się do małżeństwa, ale także ma prawo do tego, aby kandydat na współmałżonka był przygotowany do życia w małżeństwie.

Na temat katechizacji przedmałżeńskiej w Polsce mówiła dr Justyna Krzywkowska (UWM). W wystąpieniu poruszyła następujące zagadnienia: katechizacja jako konkretna forma ewangelizacji, treść i formy nauczania przedślubnego, katechizacja narzeczonych w wybranych diecezjach.

Kolejny wykład – dotyczący dokumentów gromadzonych i wytwarzanych na potrzeby zawarcia małżeństwa – wygłosił ks. dr Wojciech Witkowski (KUL). Prelegent podkreślił, że dokumenty te spełniają istotną rolę, ponieważ potwierdzają zdolność nupturientów do ważnego i godziwego zawarcia małżeństwa.

Ostatni referat w tej części konferencji wygłosił ks. dr Tomasz Białoźbrzeski (UKSW, Sąd Biskupi Płocki). Tematem referatu był czasowy zakaz zawarcia małżeństwa. Autor przeanalizował treść kan. 1077 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz przedstawił poszczególne zakazy zawarcia małżeństwa.

Po przerwie kawowej kontynuowano rozważania na temat przygotowania do małżeństwa w świetle prawa i nauczania Kościoła katolickiego. Referaty wygłosili: mgr lic. Monika Gwóźdź (UŚ) – *Przygotowanie do małżeństwa w przemówieniach papieży do Roty Rzymskiej w latach 1962-2012*; mgr lic. Monika A. Nakielska (KUL) – *Do małżeństwa przez bierzmowanie*; mgr lic. Joanna Betlejewska (Sąd Diecezji Opolskiej, KUL) – *Protokół rozmów kanoniczno-duszpasterskich z narzeczonymi. Formalność czy skuteczne rozeznanie sytuacji prawnej kandydatów do małżeństwa? Uwagi z pozycji obrońcy węzła małżeńskiego*; mgr lic. Magdalena Kołbuc (KUL) – *Przygotowanie do małżeństwa osób związanych klauzulą zakazującą zawarcia związku małżeńskiego* oraz ks. mgr lic. Krzysztof Pokorski (Sąd Metropolitalny Archidiecezji Szczecińsko-Kamińskiej, KUL) – *Przygotowanie do małżeństwa duchownych z papieską dyspensą od celibatu*.

Następnie odbyła się dyskusja. Ks. prof. Ryszard Sztuchmiller stwierdził, że są te same kryteria przy zawieraniu małżeństwa i przy stwierdzaniu nieważności małżeństwa, są jedynie inne oczekiwania ludzi. Zgodnie podkreślano, że należy uszczegółowić badania narzeczonych, ponieważ młodzi coraz częściej lekceważą przygotowanie do małżeństwa. Ks. dr Tomasz Pocałujko wysunął postulat, aby zacieśnić współpracę prawników kanonistów z proboszczami. Z kolei swoje zadowolenie z udziału w konferencji publicznie wyraził prof. Tadeusz Smoczyński, który stwierdził, że z wielkim zaciekawieniem wysłuchał wygłoszonych referatów i podkreślił, że niestety nastąpiło zubożenie wśród ludzi, nie znają oni wartości obietnicy, nie czują potrzeby mówienia prawdy i stąd może wynikać duża liczba rozwodów w dzisiejszych czasach. Mgr Mikołaj Pawlak, adwokat kościelny (KAK) wysunął postulat wystąpienia z wnioskiem do Rady Prawnej KEP o zmodyfikowanie protokołu badania narzeczonych, aby dosto-

sowany był on do dzisiejszych czasów (wniosek poparli uczestnicy konferencji); aby proboszczowie nie ograniczali się tylko do zapisywania odpowiedzi tak / nie. Kończąc sesję ks. dr hab. Mieczysław Różański, prof. UWM podsumował, że podjęty problem przygotowania do małżeństwa jest faktycznie żywy i aktualny, o czym świadczyła bogata dyskusja.

Drugi dzień konferencji rozpoczęła Msza św. odprawiona w kościele akademickim. Na dzień 10 maja 2013 r. przewidziano trzy sesje tematyczne. Sesji poświęconej przygotowaniu do małżeństwa w świetle prawa państwowego przewodniczył ks. prof. zw. dr hab. Ryszard Sztymiler. W jej ramach referaty wygłosili wykładowcy UWM: ks. dr hab. Mieczysław Różański prof. UWM – *Dokumenty do zawarcia małżeństwa wyznaniowego ze skutkami cywilnymi*; dr Jacek Mrozek – *Wolność religijna kandydatów do małżeństwa w świetle prawa*; dr Marcin Adamczyk – *Rozwód jako efekt braku prawidłowego przygotowania do małżeństwa*; mgr Katarzyna Cygan – *Zezwolenie sądu na zawarcie związku małżeńskiego przez kobietę małoletnią*. Ciekawe spostrzeżenia przedstawiła dr Magdalena Rzewuska, której referat dotyczył wyczekiwania, czyli jednej z czynności przygotowawczych do zawarcia małżeństwa cywilnego. Autorka zaproponowała lepsze wykorzystywanie w praktyce okresu wyczekiwania oraz jego wydłużenie wobec określonej wiekowo grupy osób. Ze względu na obowiązki sądowe referat dra Macieja Rzewuskiego na temat roszczeń wynikających z zerwania zaręczyn odczytała siostra dr Magdalena Rzewuska. Z kolei najważniejsze punkty opracowania *Problematyka przygotowania do małżeństwa w aspekcie ochrony rodzicielstwa* autorstwa mgr Krystyny Ziółkowskiej wygłosił doktorant mgr Adam Żulewski. Ostatni referat – *Związki partnerskie w wybranych systemach prawnych* – w sesji drugiej przedstawił doktorant z UPJPII mgr Mateusz Fąfara.

Następnie przystąpiono do dyskusji, w której czynny udział wzięli: dr Marcin Adamczyk, mgr Jerzy Akińcza, mgr Anna Franusz, ks. prof. Ryszard Sztymiler oraz mec. Edward Ośko. Najwięcej pytań skierowano do ostatniego Prelegenta: co rozumie on przez pojęcie „związek partnerski”?, czy nie jest lepsza adopcja dziecka przez osoby żyjące w związku partnerskim niż długotrwały pobyt dziecka w domu dziecka?, skąd taka teza, że osoby żyjące w związku partnerskim nie chcą brać odpowiedzialności za swój związek?, dlaczego w wystąpieniu powołuje się Autor na prawo naturalne? Po odpowiedzi na wszystkie postawione pytania uczestnicy konferencji udali się na przerwę kawową.

Kolejnej sesji przewodniczył Prodziekan ds. studiów stacjonarnych dr hab. Piotr Krajewski, prof. UWM, a dotyczyła ona przygotowania do małżeństwa w świetle psychologii, etyki, socjologii. W ramach tej części programu prelegenci poruszyli takie tematy jak: przygotowanie do małżeństwa osoby z zaburzeniami histrionicznymi (dr n. med. Przemysław Cynkier, prof. dr hab. Zdzisław Majchrzyk); narzeczeństwo – relikw czy przygotowanie do dojrzałego małżeństwa (ks. mgr lic. Marcin Królik), znaczenie czystości przedmałżeńskiej (mgr Anna Baranowska); rola rodziców w zakresie przygotowanie swoich dzieci do małżeństwa (mgr Monika Krzywkowska); oddziaływanie dysfunkcjonalnego środowiska rodzinnego na zdolność przygotowania się do zawarcia związku małżeńskiego i budowania trwałych relacji międzyludzkich (mgr Kamila Kowal); odpowiedzialność za życie ludzkie jako istota przygotowania do małżeństwa (mgr Olaf Szczypiński); kurs przedmałżeński – założenia a rzeczywistość (mgr Marzena Żulewska); rola i zakres odpowiedzialności mediów w procesie przygotowania do małżeństwa (mgr Adam Żulewski). Coraz częstsze związki katolików i osób o innej przynależności religijnej były powodem przedstawienia kolejnych zagadnień: przygotowanie nupturientów do zawarcia małżeństwa katolicko-muzułmańskiego (ks. dr Tomasz Jakubiak) oraz znaczenie narodowości i wyznania narzeczonych (mgr Rafał Wójcicki).

W ostatniej sesji, której przewodniczącą była dr Justyna Krzywkowska, możliwość wygłoszenia komunikatów otrzymali wyróżniający się studenci zrzeszeni w kołach naukowych działających na Wydziale Prawa i Administracji UWM. Młodzi prelegenci dostrzegli wiele współczesnych zagrożeń: akceptowanie alternatywnych form życia rodzinnego; braki w zakresie wiedzy na temat katolickiego modelu rodziny; zanikanie wartości rodzinnych, nieumiejętność radzenia sobie z problemami; traktowanie ślubu jedynie w kategorii wydarzenia, a nie duchowego przeżycia.

Zamknięcia obrad dokonał przewodniczący komitetu organizacyjnego konferencji – ks. prof. Ryszard Sztychmiller, który podziękował wszystkim za przybycie i czynny udział w tym ciekawym, interdyscyplinarnym spotkaniu naukowym.

Justyna Krzywkowska
(*Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie*)

